

ZÁPADOČESKÁ
UNIVERZITA
V PLZNI

FAKULTA PEDAGOGICKÁ

Katedra psychologie

SOCIÁLNÍ KOMUNIKACE – INTERSEXUÁLNÍ ROZDÍLY

Diplomová práce

Pavla Skalová

Učitelství pro SŠ, Aj – Ps (2010 – 2013)

Vedoucí práce: PhDr. Alena Szachtová

Plzeň, duben 2013

Prohlašuji, že jsem předloženou závěrečnou práci vypracovala samostatně s použitím zdrojů informací a literárních pramenů, které uvádím v příloženém seznamu literatury.

V Plzni dne 12. dubna 2013

.....

vlastnoruční podpis

Ráda bych poděkovala vedoucí diplomové práce PhDr. Aleně Szachtové a Mgr. Kateřině Kubíkové, Ph.D. za poskytnuté konzultace, cenné rady a připomínky, jež mi byly nápomocny při zpracování této práce.

OBSAH

ÚVOD	7
1 POHLAVÍ A GENDER	9
1.1 Základní pojmy	9
1.2 Intersexuální rozdíly	11
1.3 Teorie vzniku pohlavní a genderové identity a osvojení rodové role	13
1.3.1 Identifikační teorie	13
1.3.2 Teorie sociálního učení	14
1.3.3 Kognitivně vývojová teorie	15
1.3.4 Teorie genderového schématu	16
1.3.5 Shrnutí teorií pohlavní a genderové identity	16
1.4 Významnost rozdílů	17
2 SOCIÁLNÍ KOMUNIKACE	20
2.1 Verbální komunikace	22
2.1.1 Kdo mluví víc, muži nebo ženy?	25
2.1.2 Téma hovoru	27
2.1.3 Paralingvistika	29
2.1.3.1 Hlasové dimenze mluveného projevu	30
2.1.3.2 Časové charakteristiky mluveného projevu	31
2.1.3.3 Interakční vztahy při rozhovoru	33
2.1.3.4 Jazykový styl	35
2.2 Neverbální komunikace	36
2.2.1 Řeč těla	40
2.2.1.1 Vizika	41
2.2.1.2 Mimika	43
2.2.1.3 Gestika	45
2.2.1.4 Posturologie	47

2.2.1.5	Kinezika	49
2.2.1.6	Proxemika	50
2.2.1.7	Haptika	53
2.2.2	Úprava zevnějšku	55
2.2.2.1	Mutilační chování	55
2.2.2.2	Oděv a doplňky	57
2.2.2.3	Olfaktorická komunikace	58
2.2.2.4	Úprava prostředí	59
2.2.3	Komunikace činy	59
2.2.3.1	Mužská a ženská agrese	60
2.2.3.2	Spolupráce versus soupeření	62
3	PRAKTICKÁ ČÁST	64
3.1	Cíle výzkumu a výzkumné otázky	64
3.2	Použitá metoda	65
3.3	Vyhodnocení výzkumu	66
	ZÁVĚR	71
	RESUMÉ	73
	RESUME	74
	POUŽITÁ LITERATURA	75
	SEZNAM PŘÍLOH	78
	Příloha 1	79
	Příloha 2	80
	Příloha 3	81
	Příloha 4	82
	Příloha 5	83
	Příloha 6	84

ÚVOD

Mezilidská komunikace je významným činitelem sociální interakce a kvalita našeho soužití ve společnosti se často odvíjí právě od efektivity naší komunikace. Způsob, jakým prezentujeme své myšlenky a postoje, ať už se jedná o vysílání signálů na verbální či neverbální úrovni, je pro správnou komunikaci stejně tak důležitý jako naše schopnost zachytit a správně interpretovat signály vysílané naším okolím.

Při zpracování mé bakalářské práce na téma Neverbální komunikace jsem se setkala se zajímavým aspektem v oblasti lidské komunikace, a to rozdíly mezi muži a ženami, které se projevují právě v užívání dorozumívacích prostředků. Rozhodla jsem se tedy svou diplomovou práci věnovat problematice intersexuálních rozdílů v sociální komunikaci.

Rozdílům mezi muži a ženami a specifikům jejich soužití bylo věnováno poměrně mnoho článků a publikací (jak vědeckých, tak populárních) a byla provedena řada výzkumů. Jejich autoři se však často liší v názorech nejen na míru odlišnosti mezi muži a ženami, ale také na původ a vlivy, které tyto odlišnosti determinují. Cílem první části této práce bude tedy shrnutí a prezentace poznatků a teorií zabývajících se pohlavními odlišnostmi a problematikou genderu z pohledu psychologie. Druhá část této práce bude věnována tématu sociální komunikace s ohledem na konkrétní rozdíly mezi muži a ženami, které byly během různých studií vyzorovány.

Praktická část se pak blíže zaměří na komunikaci mezi muži a ženami v rámci partnerských svazků. Prostřednictvím kvalitativního zkoumání několika párů se pokusíme identifikovat některá specifika mezirodové komunikace a odhalit případné rozdíly ve způsobech, vnímání a hodnocení partnerské komunikace. Cílem výzkumu bude nejen identifikace charakteristických prvků, ale také vymezení některých úskalí, která mohou v této oblasti vznikat. Tyto jevy budou dále podrobeny detailnější analýze s cílem odhalit jejich možné příčiny a vlivy a v návaznosti na to navrhnout případná doporučení pro celkové zkvalitnění komunikace.

Cílem této práce není hodnotit způsoby komunikace jednoho či druhého pohlaví, ale poukázat na jednotlivé odlišnosti a vymežit případné oblasti společného soužití, na které tyto rozdíly mohou mít dopad. Neboť právě pokud si budeme vědomi existence

těchto specifik a budeme na ně brát ohled při naší interakci s okolím, můžeme dosáhnout efektivnější komunikace.

1 POHLAVÍ A GENDER

Dříve než se zaměříme na sociální komunikaci a konkrétní rozdíly mezi pohlavími, které se v této oblasti manifestují, je vhodné nejprve nastínit širší kontext problematiky pohlaví a genderu, jíž je v současné době věnováno stále více pozornosti. Fakt, že muži a ženy se od sebe v mnoha ohledech odlišují, je skutečnost, kterou lze těžko popřít. Tyto rozdíly se projevují jak ve fyzické, tak v psychické stránce člověka. Otázkou však je, do jaké míry jsou tyto odlišnosti významné, jakých možných oblastí lidské existence se dotýkají a co tyto rozdíly vlastně způsobuje a ovlivňuje. Cílem této kapitoly je pokusit se na výše uvedené otázky odpovědět a objasnit také nejdůležitější pojmy, které s touto problematikou souvisejí.

1.1 ZÁKLADNÍ POJMY

V rámci problematiky rozdílů mezi muži a ženami se setkáváme se dvěma základními pojmy, pohlaví a gender. Přestože mnoho lidí tyto dva termíny zaměňuje, pro správnou interpretaci poznatků učiněných v oblasti diferencíální psychologie zabývající se touto tematikou je důležité od sebe oba pojmy důsledně odlišit. Termín pohlaví se týká biologických rozdílů mezi mužem a ženou, tedy viditelných rozdílů v pohlavních orgánech a z toho vyplývajících rozdílů v reprodukční funkci. (Oakley, 2000) Zatímco gender (pojem převzatý z angličtiny, překládaný též jako rod) vyjadřuje rozdíly mezi muži a ženami, jejichž podstata spočívá v kulturních a sociálních vzorcích chování. (Janošová, 2008) Vlastnosti související s biologickým pohlavím se někdy také označují výrazy „samičí“ a „samčí“, které mohou být vnímány čistě bipolárně, jinými slovy dané vlastnosti spadají buď do jedné, nebo druhé z těchto kategorií. V souvislosti s genderem pak hovoříme o feminitě či femininitě (v případě ženského rodu) a maskulinitě (v případě rodu mužského). Feminita je sycena takovými vlastnostmi jako emocionalita, soucit, něžnost, solidarita, závislost nebo poddajnost. Maskulinita zahrnuje vlastnosti víceméně opačné, například potlačování emocí, dominanci, soutěživost, nezávislost, agresivitu či individualismus.

Bylo by však chybou předpokládat, že všechny osoby daného pohlaví disponují všemi vlastnostmi přisuzovanými odpovídajícímu rodu. Přestože jistá korelace mezi těmito

charakteristikami je přirozeně patrná, v populaci se ve skutečnosti vyskytují jedinci více či méně maskulinní respektive feminní a objevují se i osoby vyznačující se vlastnostmi tradičně přisuzovanými opačnému rodu, než který přísluší jejich pohlaví. Tradiční pojetí genderových vlastností vychází z jednodimenzionální koncepce, podle níž se každý jedinec nachází na určitém bodě pomyslné osy, jejíž opačné póly představují osoby čistě maskulinní na straně jedné, čistě feminní na straně druhé a uprostřed se pak nacházejí lidé nevyhranění. (Janošová, 2008) Ve skutečnosti se však můžeme setkat s osobami, které disponují v relativně stejné míře vlastnostmi jak maskulinními, tak feminními. V roce 1972 americká psycholožka Sandra Bem vytvořila dotazník sloužící k měření genderu tzv. BSRI (Bem Sex Role Inventory)¹, který vychází ze stereotypních charakteristik sdružených pod pojmy maskulinita a feminita. Na základě souvisejícího výzkumu stanovila Bemová 4 typy rodových identit (Pleck, 1981 in Janošová, 2008):

1. *Androgynní* – jedinci, kteří dosáhli vysokého skóre jak v maskulinních, tak feminních hodnotách.
2. *Maskulinní* – jedinci, jež dosáhli vysokého skóre maskulinity a zároveň nízkého skóre feminity.
3. *Feminní* – jedinci s vysokou feminitou a nízkou maskulinitou.
4. *Nevyhraněný* – jedinci, u nichž byly zjištěny nízké hodnoty v obou dimenzích.

V souvislosti s tématikou pohlaví a genderu je nutno objasnit ještě několik dalších pojmů. Prvním z nich je pohlavní identita, která určuje, zda se jedinec považuje za muže či ženu. Pohlavní identita nemusí být vždy v souladu s biologickým pohlavím, tento jev se pak označuje termínem transsexualita. Existuje také pojem genderová identita, jež je tvořena genderovými atributy, které jedinec prožívá jako vlastní. (Janošová, 2008) Jednotlivé genderové atributy jsou pak obsahem rodové či genderové role. Tento termín vyjadřuje souhrn postojů a způsobů chování, které společnost považuje za vhodné pro jedince na základě jeho pohlaví. (Atkinson, 2003) Genderová identita vlastně vyjadřuje, do jaké míry se jedinec ztotožňuje s jednotlivými obsahy rodové role. Vnější projevy jedince však často nemusí korespondovat s touto vnitřní identifikací. Zvláště v prostředí, které přikládá význam naplnění odpovídající rodové role, se jedinec může svými projevy v rámci sociální konformity snažit přizpůsobit představám a požadavkům dané společnosti.

¹ Viz Příloha 1

Posledním důležitým termínem je sexuální orientace, tedy zaměření jedince na partnery stejného pohlaví (heterosexuality) či opačného pohlaví (homosexualita).

Pokud se chceme zabývat intersexuálními rozdíly, je dobré brát v úvahu jednotlivé komponenty lidské psychiky, jako je pohlavní či genderová identita nebo sexuální orientace, a uvědomit si jejich vliv a souvislost a konkrétními vlastnostmi a projevy.

1.2 INTERSEXUÁLNÍ ROZDÍLY

Rozdíly mezi muži a ženami můžeme rozdělit do čtyř základních skupin pohlavních znaků. V souvislosti s pohlavím se nejčastěji mluví o primárních a sekundárních pohlavních znacích, které představují určitá anatomická fyziologická specifika daného pohlaví. Primárními pohlavními znaky rozumíme tělesné struktury a orgány přímo spjaté s pohlavním rozmnožováním, sekundárními pohlavními znaky pak takové, které nejsou přímou součástí rozmnožovací soustavy a vytvářejí se až v průběhu dospívání. Dále se můžeme setkat také s terciárními pohlavními znaky, jež jsou reprezentovány například odlišným uspořádáním mozku, a znaky kvartérními, neboli psychologickými. Do poslední kategorie mimo jiné spadají i rozdíly ve způsobu komunikace, jež jsou hlavním tématem této práce.

Podle Saxe započala moderní éra výzkumu genderových odlišností v roce 1964, kdy Herbert Lansdell uveřejnil výsledky svého výzkumu poukazujícího na anatomické rozdíly v uspořádání ženského a mužského mozku. (Sax, 2005) Už v průběhu 19. století se vědci zabývali zkoumáním lidského mozku, které vedlo k významným objevům, zejména k odhalení specializace jeho jednotlivých částí. Konkrétně bylo zjištěno, že zatímco levá hemisféra zodpovídá za řeč, pravá je specializovaná pro prostorovou orientaci a představivost. Ale až studie navazující na Lansdellovu teorii pohlavní rozdílnosti mozku odhalily, že tato funkční asymetrie sice platí pro muže, avšak u ženského mozku je mnohem méně patrná a že ženy používají pro řeč obě hemisféry. (Sax, 2005)

Vedle způsobu uspořádání mozku můžeme pozorovat i další rozdíly mezi muži a ženami, jež spadají do kategorie terciárních pohlavních znaků a které, přestože se jedná o biologické funkce, mají nemalý vliv na psychologické aspekty života jedince. Řeč je o odlišnostech ve slyšení či vidění. Bylo například prokázáno, že obecně mají ženy lepší sluch než muži. Sax poukazuje na to, že tento fakt může vést u chlapců k nepozornosti ve

škole způsobené tím, že nejsou schopni na rozdíl od dívek dostatečně dobře slyšet učitele. Tato nepozornost pak bývá nesprávně diagnostikována jako porucha koncentrace. (Sax, 2005) Rozdíly v kvalitě sluchu mohou mít také vliv například na rozdílné účinky muzikoterapie a samozřejmě se promítají i do prostředí komunikace.

Co se týče vidění, jsou rozdíly mezi muži a ženami poněkud komplexnější. Nejde ani tak o kvalitu zraku jako spíše o to na co se muži a ženy svými pohledy zaměřují a jak viděné analyzují. Je známo, že miminka chlapeckého pohlaví fixují pohledem objekty, a to zejména pohyblivé, zatímco děvčátka jsou více upoutána lidskými obličejí. Zajímavým faktem je, že příčina této skutečnosti spočívá v rozdílné anatomii oka. Zatímco mužskému oku dominují gangliové buňky typu M, spojené především se světločivnými tyčinkami, ženské oko obsahuje více gangliových buněk typu P propojených s čípkou, jež slouží k barevnému rozlišování. Vzhledem k tomu, že systém M buněk zprostředkovává informace o pohybu a směru, je mužské oko lépe uzpůsobené k lokalizaci objektů. Vedle toho buňky typu P, jež jsou ve větší míře zastoupené v ženském oku, přenášejí informace o struktuře a barvě, což umožňuje ženám lépe analyzovat podobu pozorovaných objektů. (Sax, 2005). V praxi se tato skutečnost může projevit například tím, že ženy dokážou lépe interpretovat výrazy tváře než muži.² To je pravděpodobně příčinou, proč jsou pro malá děvčátka tváře zajímavější, zatímco chlapce zaujme spíše pohybující se objekt.

V předchozí kapitole byla nastíněna otázka souvislosti pohlavní identity či sexuální orientace s intersexuálními rozdíly. Mnoho lidí se domnívá, že homosexuálové se obecně ve svých projevech a prožívání přibližují opačnému pohlaví a že s tímto jevem mohou korelovat i určité fyziologické charakteristiky. Některé studie však naopak prokazují, že gayové jsou dokonce hypermaskulinní (Sax, 2005) a co se týče například výše uvedených rozdílů ve smyslových funkcích, nehraje sexuální orientace vlastně žádnou roli. Oproti tomu bylo zjištěno, že mozek transsexuálů svou organizací připomíná mozek pohlaví odpovídajícího jejich pohlavní identitě.

² Viz kapitola 2.2.1.2 Mimika

1.3 TEORIE VZNIKU POHLAVNÍ A GENDEROVÉ IDENTITY A OSVOJENÍ RODOVÉ ROLE

Díky rozvoji genetiky dnes víme, že za biologické rozdíly mezi muži a ženami odpovídají rozdílné pohlavní chromozomy. U mužů tvoří pár pohlavních chromozomů dva různé chromozomy (XY), ženy mají oba pohlavní chromozomy stejné (XX). Výrazný vliv na rozvoj pohlavních odlišností má i působení pohlavních hormonů, a to zejména na vývoj specifických sekundárních pohlavních znaků či na sexuální chování a citění. O genetickém či hormonálním vlivu na vznik a vývoj primárních, sekundárních nebo terciárních pohlavních znaků lze jen těžko polemizovat. Otázkou však zůstává, do jaké míry jsou těmito faktory ovlivněny znaky kvartérní, tedy psychika člověka. Co způsobuje rozdíly v chování, myšlení, emocionalitě či zájmech mezi muži a ženami? Jednáme, komunikujeme a prožíváme odlišně, protože jsme k tomu tak geneticky naprogramováni nebo nás k tomu formuje až společnost a stereotypní přístup k výchově? O tom, jakým způsobem si chlapci a dívky osvojují role, které společnost přisoudila jejich pohlaví a jak si v tomto procesu utvářejí svou pohlavní identitu, vznikla řada teorií. Ty nejdůležitější z nich jsou popsány níže.

1.3.1 Identifikační teorie

Nejstarší teorií, která se snažila popsat vznik genderové identity a přijetí sexuální role je tzv. identifikační nebo také psychoanalytická teorie, jejímž autorem je Sigmund Freud. Podstatou této teorie je myšlenka identifikace se stejnopohlavním rodičem. Podle Freuda je přijetí ženské respektive mužské identity situováno do předškolního období, kdy dochází k řadě zásadních změn v oblasti chování (fascinace genitáliemi a pocity spojenými s masturbací), vědomostí (zaznamenání biologických rozdílů mezi pohlavími) a prožívání (emoční krize plynoucí ze zjištění zásadních rozdílů mezi muži a ženami). (Janošová, 2008)

Vznik pohlavní identity chlapců začíná traumatizujícím pochopením faktu, že se v dospělosti nemohou stát osobou podobnou matce, čímž zaniká prvotní anaklitická identifikace a naopak se vytváří silný citový vztah infantilně erotického rázu. Tento vztah je spojen s tzv. kastrací úzkostí, tedy podvědomou představou, že by mohl být za tento

vztah k matce potrestán otcem kastrací. Vnitřní boj o matčinu přízeň s otcem, který v synovi vyvolává žárlivost a pocity méněcennosti, nazývá Freud Oidipovým komplexem. Vzešlý intrapsychický konflikt je vyřešen přijetím otce jako identifikačního vzoru, jedná se tedy o obranný mechanismus identifikace. Ztotožnění se s otcem, který je vnímán jako potenciální agresor, vede také k podobným projevům. Po celý život pak přetrvává strach z nedostatku mužskosti, což se projevuje neustálým dokazováním svého mužství, odmítnutím mateřských rysů a potlačení těchto vlastností v sobě samém. (Janošová, 2008)

U dívek vede zjištění pohlavních odlišností mezi muži a ženami k psychické krizi vyvolané záviděním mužského genitálu, jež způsobuje pocit méněcennosti. Dívky tedy také prožívají určitý typ kastročního komplexu a hněvu vůči matce vyplývajícího z představy, že i matka měla kdysi penis, ale nějakým způsobem o něj přišla a je tedy příčinou tohoto nedostatku. Fakt, že matka prožívá intimní vztah s otcem, tedy s někým, kdo penis má a může jí ho v symbolické rovině poskytnout, vede k vytvoření silného citového vztahu k otci. Touha vlastnit penis je postupně nahrazována touhou po dítěti, což je podmíněno přijetím ženské role. Toto přání se tak stává hlavním motivem k akceptaci ženství. (Janošová, 2008)

1.3.2 Teorie sociálního učení

Další teorií vysvětlující vznik pohlavní a genderové identity je teorie sociálního učení. Ta vychází z předpokladu, že přijetí genderové role je, stejně jako jakékoli jiné naučené chování, výsledkem působení výchovných zásahů rodičů a vychovatelů. Podstatou tohoto výchovného působení je odměňování projevů a chování, které je v souladu s genderovým stereotypem odpovídajícím danému pohlaví, a naopak sankcionování projevů, jež jsou z tohoto úhlu pohledu považovány za nevhodné. Osvojení genderové role je tak vlastně založeno na principu podmiňování. Sociální okolí dítěte, především rodiče, pak kromě zprostředkování posilování (odměn a trestů) navíc slouží dítěti jako model v procesu přijetí role prostřednictvím pozorování a napodobování.

Podle teorie sociálního učení je přijetí pohlavní identity plně závislé na působení okolí, které již od raného dětství přistupuje k chlapcům a dívkám odlišně, obléká je do genderově stereotypního oblečení, kupuje jim odpovídající hračky. V této souvislosti však Sax uvádí výsledky výzkumu mezi jedenapůlročními dětmi, které dokládají, že dívky a chlapci vykazují genderově typickou preferenci hraček dříve, než jsou schopni

porozumět genderu. Podle Saxe je tedy důvodem, proč jsou chlapci a dívky vychováány odlišně, fakt, že jsou odlišní už od narození. Příčinu těchto rozdílů, jak již bylo uvedeno výše, vidí v odlišné anatomii mozku. (Sax, 2005) Z tohoto úhlu pohledu není gender pouhým sociálním konstruktem, nýbrž má reálný biologický základ.

1.3.3 Kognitivně vývojová teorie

Následující teorie, jejímž autorem je Lawrence Kohlberg, vychází z předpokladu, že pro přijetí určité sexuální role hraje rozhodující úlohu gender identita. Jinými slovy, důvodem pro chování odpovídající danému pohlaví, je motivace chovat se souhlasně s genderovou identitou. (Atkinson, 2003) Na rozdíl od teorie sociálního učení, která je založená čistě na vnější motivaci ke konkrétnímu chování bez nutnosti vnitřního uvědomění, je tedy z pohledu Kohlbergovy teorie nutno nejprve projít určitým kognitivním vývojem vedoucím k vytvoření pohlavní identity jedince.

Vývoj pohlavní identity probíhá podle Kohlberga mezi druhým a sedmým rokem, přičemž prochází třemi následujícími stádii. Nejprve musí dojít k uvědomění si existence pohlaví, jakožto určité kategorie a zjištění příslušnosti do jedné z rodových skupin. V tomto stádiu by mělo být dítě schopno určit pohlaví jak u sebe, tak u druhých. V dalším období dochází u dětí k poznání, že tato příslušnost je atribut dlouhodobý. Neuvědomují si však ještě jeho neměnnou danost a mají pocit, že pohlaví lze určitým způsobem změnit (například převlečením do svršků typických pro druhé pohlaví). Ve třetím stádiu pak dítě pochopí, že pohlaví je nezměnitelně dané bez ohledu na věk či změnu vzhledu. (Janošová, 2008)

Podle této teorie se tedy dítě, na základě uvědomění si vlastní rodové identity a postupného rozšiřování povědomí o souvisejících mužských respektive ženských attributech, začne přizpůsobovat danému rodovému stereotypu. Jak již ale bylo uvedeno výše, děti začínají preferovat rodově typické hračky dříve, než k uvedeným kognitivním změnám vůbec dojde. Z tohoto důvodu nelze předpokládat, že by k určitému genderově typickému chování docházelo pouze na základě vědomého rozhodnutí dítěte.

1.3.4 Teorie genderového schématu

Na kognitivně vývojovou teorii navázala další kognitivní koncepce nazvaná teorie genderového schématu. Její pozornost se zaměřila podrobněji na způsob, jakým děti zpracovávají a třídí nové informace. Kromě osvojování si specifických informačních obsahů, se dítě učí rozvíjet rozmanitou kognitivní síť asociací spojených s pohlavím, jež jim umožňuje hodnotit a asimilovat nové informace. (Bem, 1981) V průběhu rozvíjení této organizované kognitivní struktury, označované výrazem gender schéma, dochází k procesu pohlavní typizace.

Jak si děti postupně osvojují obsah genderového schématu dané společnosti, učí se také, které atributy jsou spojeny s jejich pohlavím. Bemová poznamenává, že to vždy jednoduše neznamena, že se od pohlaví očekává, že se budou pohybovat na opačných pólech jedné kategorie (např. chlapci jsou silní, dívky slabé), ale ve skutečnosti jsou určité dimenze určeny pouze chlapcům (silný – slabý), jiné pouze dívkám (dimenze pečování). Dospělí si zřídka kdy všimnou nebo ohodnotí u dětí vlastnost, jež je typicky přisuzována opačnému pohlaví. Z tohoto důvodu se i sebepojetí dítěte stává pohlavně typizované. (Bem, 1981)

1.3.5 Shrnutí teorií pohlavní a genderové identity

Z rozmanitosti výše uvedených teorií je zřejmé, že se názory na původ psychologických rozdílů mezi muži a ženami výrazně liší. Někteří autoři se spíše přiklánějí k myšlence, že všechny významné rozdíly jsou důsledkem společenských vlivů, tedy dány výchovou či tradicemi. Jiní naopak kladou důraz na genetickou podmíněnost jak anatomicko-fyziologických, tak psychologických rozdílů. Pravděpodobně ideální úhel pohledu na tuto problematiku nabízí Plaňava, který bere v úvahu oba krajní pohledy a vzájemně je propojuje. Uvádí, že stejně jako jakékoli jiné dispozice, máme i dispozice k rozvoji mužského respektive ženského chování v rozdílné míře zakotveny ve svém genetickém vybavení. Rozvinutí určitých schopností, vlastností a chování pak záleží na prostředí a výchovných vlivech. (Plaňava, 1998) Navíc ke dvojici dědičnost – výchova přiřazuje další proměnnou, a tou je naše volní jednání a rozhodování: „Nejsme jen tím, co z nás udělala dědičnost s výchovou, nýbrž i tím, co jsme z toho dokázali dotvořit sami.“ (Plaňava, 1998, str. 45)

1.4 VÝZNAMNOST ROZDÍLŮ

Mnoho výzkumů věnovaných studiu rozdílů mezi pohlavími potvrdilo, že jisté odlišnosti existují. Faktem ale je, že v podstatě neexistují rysy či projevy chování, jež by spolehlivě rozlišovaly všechny muže od všech žen. Ve skutečnosti, kdekoli jsou nějaké rozdíly nalezeny, představují průměrné rozdíly mezi pohlavími, jinými slovy jejich odpovědi se do jisté míry překrývají. Důležitou otázkou, na kterou by měl být tedy brán při posuzování těchto výsledků ohled, je významnost zjištěných odlišností, tedy jejich relativní velikost a význam vzhledem k dalším proměnným. Abychom tuto otázku mohli zodpovědět, je nutno zaměřit se na dva faktory. Prvním z nich je míra pohlavních rozdílů a druhým jejich stálost. (Wharton, 2005)

Jedním ze způsobů, jakým lze posoudit velikost pohlavních rozdílů, je zaměřit se na míru překrytí ve výsledcích obou pohlaví. Pokud se více než 85 procent shoduje, můžeme průměrný rozdíl považovat za malý, při shodě 65 procent se jedná o střední průměrný rozdíl a je-li 53 procent výsledků shodných, bývá průměrný rozdíl označován za velký. (Wharton, 2005) Z tohoto úhlu pohledu je důležité si uvědomit, že i při výskytu velkých rozdílů se výsledky obou pohlaví více než z poloviny překrývají. Americká psychologka Janet Hyde pomocí meta-analýzy dřívějších studií věnovaných intersexuálním rozdílům v různých oblastech navíc odhalila, že velká část výsledků prokazuje jen nepatrné rozdíly. Došla tak k závěru, že míra podobnosti mezi muži a ženami je větší než míra jejich rozdílnosti, na základě čehož vytvořila teorii nazvanou hypotéza genderových podobností (*gender similarities hypothesis*). (Hyde, 2005) Faktem je, že rozdíly mezi příslušníky opačného pohlaví jsou v obecném povědomí většinou až příliš zdůrazňovány a uměle zveličovány. Průzkumy se přitom shodují, že etnické a subkulturní rozdíly jsou mnohem nápadnější, než rozdíly mezi muži a ženami uvnitř těchto skupin. (Janošová, 2008)

Pokud při vyhodnocování výsledků není brán ohled na míru rozdílů, může to vést k jednomu ze dvou typů zkreslení. Zkreslení typu alfa (*alpha bias*) spočívá ve zdůrazňování a zveličování rozdílů, které je důsledkem klasického přístupu zaměřeného na vyhledávání těchto rozdílů. Vedle toho zkreslení typu beta (*beta bias*) představuje bagatelizování rozdílů a bývá reprezentováno přístupy, jež kladou důraz na podobnost a rovnost mezi pohlavími. (Hare-Mustin, Marecek, 1988) V prvním případě jsou ženy a muži stavěni do kontrastu a zobrazováni jako protiklady, v opačném případě jsou pak

jakékoli rozdíly popírány. Pro zachování objektivního přístupu je vhodné se oběma těmito krajním pohledům vyhnout.

Stálost intersexuálních rozdílů představuje jejich relativní stabilitu v rámci rozdílných vzorků (ve smyslu věku, rasové či etnické příslušnosti nebo sociální vrstvy), časových období či sociálního kontextu. (Wharton, 2005) K ověření této stálosti je vhodné provést meta-analýzu různých předchozích studií. Vzhledem k tomu, že jejich výsledky se mohou často výrazně lišit, je důležité zaměřit se na příčiny případných rozdílů (zda se skutečně jedná o vliv pohlaví nebo je to důsledek jiných faktorů). Obzvláště mezilidská komunikace, jež je hlavním tématem této práce, se vždy odehrává v určitém sociálním kontextu a je důležité na tento kontext při interpretaci jakýchkoli projevů nezapomínat.

Otázka míry a stálosti intersexuálních rozdílů je tedy poměrně komplikovaná. Maskulinita a femininita se mění jak průběhu života jedince, tak v rámci vývoje celé společnosti. Neustále se také přetváří definice mužství a ženství a v rámci různých kultur se může výrazně lišit. Co se týče naší současné společnosti, můžeme vysledovat větší intersexuální rozdíly mezi starší generací než uvnitř generace mladší. (Plaňava, 1998) Plaňava dále uvádí, že z historického hlediska se rozdíly nejméně od počátku 20. století zmenšují. V souvislosti s tím nabízí dvě vize budoucnosti. V prvním případě, se rozdíly budou nadále zmenšovat, až zmizí úplně. Buď v tom smyslu, že si ženy plně rozvinou a osvojí vlastnosti a vzorce chování tradičně připisované mužskému rodu nebo se naopak muži přiblíží tradovaným charakteristikám rodu ženského. Jako optimální však uvádí třetí variantu, kdy ideálem není stejnost, ale diferencovanost. Předpokladem je vymanění se z požadavků tradičních rolí, jehož důsledkem je svoboda a možnost rozvíjet v sobě jak maskulinní, tak femininní aspekty své osobnosti a chování. Plaňava tento fenomén označuje jako psychologickou androgynii. (Plaňava, 1998)

Přestože se muži a ženy liší méně, než se obecně soudí a podle řady výzkumů se rozdíly mezi pohlavími dokonce postupně stírají, mnoho lidí stále smýšlí, jedná a vnímá společnost v souladu s představou, že muži jsou z Marsu a ženy z Venuše³. Příčinou této skutečnosti jsou pravděpodobně hluboce zakořeněné stereotypy. Ty můžeme definovat jako „apriorní představy o povahových rysech, způsobech chování a zvycích příslušníků

³ Stejnomená kniha Johna Greye je typickou ukázkou literatury v duchu zkreslení typu alfa (*alpha bias*). Přestože se jedná o knihu populární, psanou s velkou mírou nadsázky, může ve čtenářích podpořit ustálené předsudky. Aby mohly prezentované závěry napomoci zlepšení komunikace, měli bychom je brát nikoli jako danost, nýbrž jako určitou posibilitu.

určité skupiny, aniž by byla brána v potaz individualita jejích členů, jejich konkrétní životní situace apod.“ (Janošová, 2008, str. 27) Podstatou těchto představ je fakt, že nevznikají na základě naší vlastní zkušenosti, nýbrž jsou předávány tradováním v dané společnosti. Takto osvojené stereotypy jsou pak dále posilovány skutečností, že lidé mají tendenci věnovat větší pozornost informacím, které do stereotypních představ zapadají, než těm, jež jsou s nimi v rozporu. (Matoušek 1997 in Janošová, 2008)

Význam stereotypů tkví v tom, že představují soubor jednoduchých informací, které se dají snadno přenášet a pomáhají tak jedinci rychle se orientovat v sociálním světě, aniž by se musel zdržovat vlastním poznáváním. Přestože však stereotypy měly původně usnadňovat komunikaci mezi lidmi, v současné době ji takový přístup může stejně tak znesnadňovat. Bylo by samozřejmě chybou tvrdit, že představa intersexuálních rozdílů je přežitým společenským konstruktem, a zcela popírat jejich existenci. Pokud však chceme docílit efektivní komunikace, je třeba vymanit se z vlivu poněkud omezujícího působení stereotypů a hlouběji se zaměřit na příčiny a okolnosti případných odlišností.

2 SOCIÁLNÍ KOMUNIKACE

Jak řekl Aristoteles, člověk je tvor společenský. A nejen z psychologického, ale také z biologického hlediska je člověk závislý na společnosti. Je to dáno už tím, že na rozdíl od většiny jiných živočichů se lidská mláďata rodí mnohem méně vybavená pro samostatné přežití. Podstatou fungování společnosti však není pouhá koexistence, nýbrž je zapotřebí určitá vzájemná interakce jednotlivých společenských subjektů. A základem takové interakce je právě sociální komunikace.

Výraz komunikace pochází z latinského slova *communicare*, jenž znamená *communem reddere*, tedy učinit společným. V širším slova smyslu tedy pojem komunikace vyjadřuje sdílení. Většina autorů definuje komunikaci jako proces předávání či sdílení informací, například Janoušek uvádí, že se jedná o „sdělování informací v sociálním chování a sociálních vztazích lidí“. (Janoušek, 1968, str. 16) Je důležité mít však na paměti, že v komunikaci nejde jen o pouhý přenos informací. Komunikace má mnoho dalších dílčích, nicméně důležitých funkcí, jako je například vytváření a prohlubování vztahů mezi lidmi, čímž dochází k začleňování jedince do společnosti.

Mezilidská komunikace prošla nepřetržitým vývojem trvajícím několik milionů let, během něhož se stala velmi složitým a kvalitativně proměnlivým prvkem sociální interakce. Ať už se však jedná o komunikaci záměrnou či nezáměrnou, uvědomělou či neuvědomělou, interpersonální, skupinovou nebo masovou, kontaktní či distanční, verbální, anebo neverbální, můžeme ji vnímat jako proces s poměrně jasnou strukturou, jež může být popsána pomocí specifického schématu.

Jedinec nebo skupina vysílající určitou zprávu se nazývá komunikátor, příjemce této zprávy pak bývá označován jako komunikant, komuniké je pak zpráva samotná, tedy obsah sdělení, které předává komunikátor příjemci. Při komunikaci musí komunikátor nejprve převést neboli kódovat obsah sdělení do určitého komunikačního jazyka. Úkolem komunikanta je pak tuto zprávu dekodovat a tak pochopit, co chtěl komunikátor sdělit. Cesta či způsob, kterým je informace předávána se označuje termínem komunikační kanál. Může se jednat o mluvidla při verbální mluvené komunikaci, o dopis či mediální způsob při verbální psané komunikaci nebo o různé části těla při komunikaci neverbální. Každá komunikace se pak odehrává v určitém komunikačním prostředí, které může významně ovlivnit průběh i výsledek komunikace.

Z výše uvedeného popisu je patrné, že komunikace představuje opravdu složitý proces, do něhož vstupuje mnoho prvků a faktorů, kterých jsme si při komunikaci ne vždy plně vědomi, a které ji přesto mohou výrazně ovlivnit. Při komunikaci záleží stejnou měrou na sdělování informace, jako na jejím přijímání. Vzhledem k tomu, že každé sdělení musí nejprve projít procesem kódování a následného dekódování, často může docházet k nedorozuměním. Tato nedorozumění mohou pramenit čistě z rozdílnosti obou komunikujících subjektů, jejich osobností, odlišných zkušeností a schopností jak vysílat, tak interpretovat komunikační signály.

Tak zvané komunikační šumy, tedy faktory či okolnosti snižující účinnost komunikačního procesu, mohou vzniknout jak na straně komunikátora, tak na straně komunikanta. V případě komunikátora může dojít k chybě například v důsledku vady výslovnosti, špatného frázování, nevhodné volby komunikačního jazyka (přílišná složitost) apod. Na straně příjemce může poruchy způsobit nezáměr, únava či předsudky atd. Důvodem nedorozumění mohou být také rušivé elementy v komunikačním prostředí, jako například hluk či špatné osvětlení, které mohou znesnadnit předávání informace. Proto bývá v komunikaci důležitá tzv. zpětná vazba, kterou můžeme definovat jako reakci na určitou informaci, vypovídající o tom, jak je zpráva přijata a chápána.

Jednou z příčin nedorozumění může být také právě příslušnost jedinců k opačnému pohlaví. Vycházíme-li z premisy, že existují určité psychologické rozdíly mezi muži a ženami ve způsobu, jakým vnímají a chápou okolní svět, své postavení a vztahy v rámci společnosti, lze předpokládat, že se tyto rozdíly promítnou i do povahy jejich sociálních interakcí. Každý si dokáže představit, že komunikace mezi muži v ryze mužské společnosti vypadá poněkud jinak než komunikace mezi ženami. Už od dětství mají děti tendenci trávit více času s jedinci stejného pohlaví a učí se tak komunikovat v rámci genderově specifického prostředí.⁴ Dříve nebo později se však tyto světy zákonitě propojují a vzniká tak další, vlastně úplně jiný, kde se realizuje komunikace mezi muži a ženami, jež není pouhým sloučením předchozích dvou způsobů, ale má své vlastní zákonitosti. Vzhledem k tomu, že si často neuvědomujeme výše uvedené psychologické

⁴ Ať už jsou vrozené dispozice k rozvoji maskulinity či femininity jakékoli, společnost má tendenci přistupovat k dívkám a chlapcům v souladu se zažitými stereotypy, což ovlivňuje i způsob vývoje komunikace, řešení problémů atp. Samozřejmě existují jedinci, kteří se s genderem tradičně přisuzovaným svému pohlaví příliš neztotožňují a raději vyhledávají kolektivy jedinců opačného pohlaví.

odlišnosti a implementujeme způsoby komunikace z genderově homogenních světů do komunikace s opačným pohlavím, může docházet k nedorozuměním.

Pokud chceme, aby naše sociální interakce byla co nejúspěšnější, musíme si uvědomit, že komunikace probíhá na mnoha úrovních zároveň a nabývá přitom různých forem. Obecně rozlišujeme dvě formy komunikace podle toho, jaký jsme si pro obsah sdělení zvolili komunikační kanál, respektive jaký způsob používáme k předání určité informace. Jedná se o komunikaci verbální a neverbální neboli slovní a mimoslovní. Tyto dvě základní kategorie dále zahrnují mnoho dílčích forem a podob. V praxi tak při jakékoli sociální interakci vysíláme najednou mnoho informací prostřednictvím různých komunikačních kanálů.

Z tohoto důvodu je obtížné nejen z pohledu komunikanta všechny tyto signály zachytit, ale také je mít na straně komunikátora plně pod kontrolou. Proto může docházet k situacím, kdy jedním kanálem vysíláme informaci, kterou druhým kanálem popíráme. Takový jev se označuje jako dvojná vazba⁵. Vybíral definuje dvojnou vazbu jako „komunikační produkt, který je vysílán souběžně ve dvou úrovních, nejčastěji jak ve verbální, tak neverbální rovině, přičemž v obou rovinách je sdělováno něco, co je spolu v paradoxním vztahu a logicky vzato se vylučuje“. (Vybíral, 2000, str. 45) Ve skutečnosti však nemusí být v rozporu pouze verbální a neverbální složka komunikace, ale také jejich jednotlivé dílčí podoby.

Následující kapitoly pojednávají jak o verbální, tak i neverbální komunikaci a jejich jednotlivých aspektech, s přihlédnutím k odlišnostem ve způsobu užívání těchto forem mezi muži a ženami.

2.1 VERBÁLNÍ KOMUNIKACE

Termín verbální pochází z latinského výrazu *verbum*, tedy slovo. Jedná se tudíž o dorozumívání prostřednictvím slov. Vybíral definuje slovní komunikaci jako „výběr,

⁵ Termín dvojná vazba (*double bind*) poprvé veřejně použil biolog a kybernetik Gregory Bateson v článku *Toward a Theory of Schizophrenia* v souvislosti s diagnostikou patologické komunikace v tzv. schizofrenogenních rodinách. Podle něj jsou stavy dospělých schizofreniků způsobeny opakujícími se zážitky z dětství, kdy vůči nim osoba, vnímaná jako důležitý výchovný činitel, zároveň vysílala dva rozporuplné pokyny, přičemž dané dítě nedokázalo určit, na který z nich má reagovat. (Bateson, 1956)

kombinování a produkci jazykových znaků (psaní projevu, rozmyšlení řeči, artikulaci, řečovou strategii a diplomacii, volbu stylu), proces vzájemného sdělování, percepce (vnímání) a recepci (příjem) slovních sdělení a porozumění jim“ (Vybíral, 2000, str. 86)

Na rozdíl od schopnosti neverbální komunikace, kterou máme společnou se zvířaty, je verbální komunikace specificky lidskou doménou. Zvířata se mezi sebou obvykle dorozumívají pomocí různých signálů (zvukových, pachových apod.), to je umožněno díky první signální soustavě, kterou můžeme najít jak u zvířat, tak u lidí. V důsledku rozvoje druhé signální soustavy se však u člověka vyvinula také schopnost verbální komunikace, která se stala hlavním dorozumívacím prostředkem.

Odhaduje se, že řeč neboli artikulovaný projev člověka má své počátky už ve středním paleolitu (před 1,5 – 1,2 miliony lety). Podle vědců byl nervový systém tehdy žijícího *homo habilis* dostatečně složitý, aby mohl používat verbálně-auditivní způsob komunikace. (Hagège, 1998) Prostřednictvím řeči kódujeme význam určitého sdělení do slov, která tvoří základ slovníku verbálního komunikačního systému, tedy jazyka. Během vývoje verbálního dorozumívání se na světě vyvinulo kolem 10 000 různých jazyků.

Verbální komunikaci můžeme rozdělit na mluvenou a psanou. Zatímco mluvená řeč se vyvíjela nezávisle ve všech společenstvích, písmo, ve svém nejběžnějším významu coby „technika zobrazení řeči, prostřednictvím stopy zanesené na podklad, který lze schraňovat“ (Hagège, 1998, str. 67), se vyvinulo ve velmi omezeném počtu společenství. Jedněmi z prvních byl Sumer (3300 př. n. l.) a Egypt (3100 př. n. l.). Z psychologického hlediska nabývá v současné době psaný projev (zejména vlastnoruční) význam coby diagnostický prostředek.

Navzdory tomu, že slovní komunikace prošla tak dlouhým vývojem, zdaleka není dokonalým dorozumívacím prostředkem. Přestože používáme ke komunikaci výrazy, jejichž význam jsme si dobře osvojili a je všem účastníkům konverzace znám, každý může obsah sdělení vnímat poněkud odlišně. Příčinou je skutečnost, že jakékoli slovo nebo znak nese dva druhy významů – denotativní a konotativní.⁶

Denotativní význam znaku či slova (z latinského slova *dentoare*, neboli označovat) vyjadřuje jeho základní význam a odkazuje nás k určitému objektu či jevu mimojazykové reality. Denotování daného slova pak sebou nese soubor charakteristik daného objektu

⁶ Termíny zavedl do zkoumání jazyka v 19. století anglický filozof J. S. Mill. Německý matematik a logik G. Frege později obdobně rozlišil pojmy význam (*Bedeutung*) a smysl (*Sinn*), tedy co je jazykovým výrazem označeno a co je jím vyjádřeno.

nebo jevu, které by měly být známy všem, kdo toto slovo používají. Denotativní význam je tak do jisté míry, na základě společenského úzu, objektivní.

Jak už bylo naznačeno výše, do každé sociální interakce vnášíme své vlastní zkušenosti a osobnostní charakteristiky, čímž činíme každou komunikaci jedinečnou. Určité sdělení je tak v mysli všech účastníků komunikace specificky dotvářeno na základě souběžné „konotace“ řady subjektivních připomenutí, souvislostí a individuálně přidružených významů. (Vybíral, 2000) Konotace se tedy vztahuje k dalším informacím, které jméno nese. Tyto asociace mohou být podmíněny jak individuálně, tak sociokulturně. Význam daného sdělení se tak může z pohledu různých lidí i výrazně lišit, například pro jednoho může mít pozitivní konotace, zatímco pro jiného konotace negativní. Vedle osobnostních vlivů komunikačních subjektů odráží navíc konotace také kontext jazykového projevu, tedy, v jaké souvislosti bylo dané sdělení vyřčeno. Tyto tzv. nepojmové rysy významu (např. emocionální, postojové či intenzifikační) jsou dotvářeny také způsobem, jakým jsou vysloveny, tedy užitím různých paralingvistických prostředků řeči (hlasitost, tón hlasu, tempo apod.).

Významnou roli nejen na subjektivní vnímání, ale také na celkovou podobu komunikace však hraje mnohem více faktorů. Velký vliv má například vzájemný vztah a postavení účastníků komunikace, dále prostředí, kde se komunikace odehrává, a samozřejmě také její účel a další okolnosti. Z toho pohledu si snadno dokážeme představit, že se bude výrazně lišit přátelský rozhovor v kavárně od obchodního jednání nebo třeba výslechu na policii. V této souvislosti rozlišuje Plaňava čtyři komunikační styly: konvenční, konverzační, operativní a osobní (intimní). (Plaňava, 1992)

Konvenčně spolu mluvíme obvykle jen krátce a hovor se často řídí určitými předem stanovenými pravidly (neboli konvencemi), což usnadňuje interakci zpravidla mezi lidmi, kteří si nejsou příliš blízcí. Konvenční styl komunikace nikam neposouvá vzájemné pozice ani vztahy mezi účastníky. Tento styl může (ale nemusí) přejít ve styl konverzační, jehož předmětem je výměna zajímavých informací, myšlenek či názorů. Jejich praktická užitečnost bývá minimální, hlavními funkcemi komunikace je zde spíše pobavení a posilování vzájemného vztahu mezi účastníky, jenž je v případě konverzačního stylu symetrický, tedy rovnoprávný. U operativního stylu je to pak právě naopak. Jeho cílem je něco zajistit nebo vyřídit a z tohoto důvodu bývá nejúčelnější právě jasné vymezení rolí a kompetencí, což se odráží v asymetrii vzájemných vztahů. U osobního či intimního stylu nehraje (a)symetrie velkou roli, důležitá je však distance, a to jak v psychologickém, tak

prostorovém smyslu slova. Tímto stylem komunikujeme, když máme k sobě nejbližší, když se máme hodně rádi, nebo se naopak nenávidíme a jeho prostřednictvím se pak naplňují ty nejhlubší lidské potřeby a tužby. (Plaňava, 1992) Přestože v reálné konverzaci se tyto styly leckdy mohou střídat nebo dokonce prolínat a jejich hranice nejsou zcela ostré, je vhodné brát v úvahu, který komunikační styl je adekvátní dané situaci. Můžeme se tak vyhnout mnoha nedorozuměním a komunikačním poruchám.

Pokud se zaměříme na specifika verbální komunikace mužů a žen, můžeme najít jisté rozdíly. Stále však musíme mít na paměti, že výsledky výzkumů podávají zprávu pouze o průměrných rozdílech a konkrétní způsoby komunikace se mohou i v rámci pohlaví výrazně lišit. Nakonečný dokonce uvádí, že ve verbálních projevech jsou rozdíly mezi ženami větší než mezi ženami a muži. (Nakonečný, 2009) Toto tvrzení je však poměrně obecné. Co přesně je myšleno rozdíly ve verbálních projevech? Jejich objem, témata hovoru nebo snad paralingvistické charakteristiky řeči? Abychom mohli posuzovat míru případných rozdílů, musíme se zaměřit na různé oblasti lidské komunikace a nikdy nezapomínat na kontext. Kdo tedy vlastně mluví víc, ženy nebo muži? Jaká jsou témata jejich hovorů? A jak si navzájem rozumí? Na tyto a další otázky se pokusí odpovědět následující kapitoly.

2.1.1 Kdo mluví víc, muži nebo ženy?

Na tuto otázku by většina lidí bez dlouhého rozmýšlení odpověděla, že jsou to samozřejmě ženy, kdo mluví více. K tomuto názoru se přiklání také většina autorů, například Nakonečný uvádí, že ženy hovoří raději a více než muži. (Nakonečný, 2009) Toto zažitě přesvědčení podporuje i řada výzkumů. Křivohlavý předkládá výsledky studie, jež zjišťovala množství slov, které řekne muž a žena za den. Zatímco u sledované skupiny žen tvořila denní produkce kolem 26 000 slov, u mužů to bylo pouhých 10 000 až 12 000 slov za den. (Křivohlavý, 1988)

Jak už to však u výzkumů bývá, ne všechny studie vykazují shodné výsledky. Tannen například tvrdí, že jedna studie za druhou zjišťuje, že více mluví muži, a uvádí výsledky některých z těchto studií provedených ve smíšených skupinách (na schůzích, konferencích, diskusích apod.). Při jedné z nich bylo dokonce změřeno, že i nejdelší promluvy žen byly kratší, než promluvy mužů. (Tannen, 1995) Také Renzetti podporuje tento názor tvrzením, že ve smíšené společnosti obstarávají většinu hovoru muži a dokonce

je jim ze strany posluchačů věnována větší pozornost, než hovoří-li ženy. (Renzetti, 2003) Tannen navíc dodává, že studie ukazují, že pokud mluví ženy a muži ve skupině stejnou měrou, lidé si myslí, že ženy mluvily více. (Tannen, 1995) Příčinou tohoto pocitu je pravděpodobně působení předsudků, jež vychází ze stereotypních představ o ženské hovornosti. Spenderová nabízí zajímavé vysvětlení původu tohoto stereotypu. Podle ní pojetí žen coby hovorného pohlaví vyžaduje srovnání, ženy totiž musí hovořit příliš vzhledem k nějakému standardu. Mylně se však předpokládá, že tuto normu by měli představovat muži. Ve skutečnosti není výřečnost žen posuzována vzhledem k hovornosti mužů, nýbrž vzhledem k mlčení. Pokud je mlčení v případě žen žádoucím stavem, pak jakékoli mluvení je vnímáno jako přílišné. (Spender, 1980)

Kdo tedy ale vlastně mluví více, ženy nebo muži? Tannen vysvětluje původ protichůdných výsledků různých výzkumů rozlišením mezi tím, co označuje jako mluvení na veřejnosti a mluvení v soukromí (*public/private speaking*). Podle ní mužům lépe vyhovuje mluvení na veřejnosti, zatímco ženy se cítí lépe, když hovoří soukromě. (Tannen, 1995) Příčina této skutečnosti má kořeny v odlišném způsobu, jakým ženy a muži pohlížejí na okolní svět a uspořádání společnosti. Muži sami sebe vnímají jako jedince stojícího v hierarchickém společenském řádu, kde ostatní lidé stojí buď níže, nebo výše. Jejich cílem je pak budovat a posilovat své vlastní postavení v rámci této hierarchie. Vedle toho ženy přistupují ke společnosti jako k systému vazeb a vztahů, které je třeba vytvářet a posilovat. (Tannen, 1995)

Takto odlišné vnímání společnosti se pak odráží v rozdílné motivaci i způsobu užívání komunikace. Tannen v této souvislosti hovoří o *řeči sbližovací* a *řeči sdělovací*. Pro většinu žen je hovorový jazyk především jazykem sbližovacím, jehož prostřednictvím navazují a rozvíjejí zmíněné vazby a vztahy. Vzhledem k tomu, že nejtěsnější z těchto vazeb jsou doma nebo v prostředí, kde se cítí podobně jako doma (s lidmi, kteří jsou jim blízcí), hovoří ženy více právě v tomto prostředí. Pro většinu mužů představuje řeč prostředek, jak si získat a udržovat postavení v společenské hierarchii. Toho se snaží docílit upoutáním pozornosti slovním projevem, vyprávěním historek, vtipů nebo podáváním informací (proto řeč informativní). Z tohoto důvodu využívají hojně verbální projev především na veřejnosti. (Tannen, 1995)

Na základě předpokladu, že muži a ženy využívají k hovoru jiných společenských příležitostí, formuluje Tannen další teorii vzniku představy o ženské upovídánosti. Muži totiž slyší mluvit ženy v situacích, kdy by to oni sami nedělali, když se rozebírají náměty,

které by je samotné nezajímaly. Z toho důvodu pak nabývají pocitu, že ženy mluví příliš mnoho. (Tannen, 1995)

2.1.2 Téma hovoru

Fakt, že muži vnímají mluvení, spíše jako prostředek pro sdělování informací (řeč sdělovací), zatímco ženy jej užívají ve větší míře k budování vztahů (řeč sblížovací), se neodráží pouze v preferenci prostředí a příležitostí k hovoru. Určitých rozdílů z toho pramenících si můžeme všimnout i v rámci způsobu, jakým spolu lidé hovoří, jaká témata volí a co pro ně komunikace vlastně znamená.

Často se stává, že se žena muži svěří s nějakým problémem a jeho reakce, již je v dobré víře návrh řešení, se shledá s nelibostí ze strany ženy. Příčinou je fakt, že když ženy sdělují své starosti, není pro ně motivací získat řešení, ale jednoduše se svěřit (v souladu se rčením „sdílená starost je poloviční starost“) a vše co očekávají je porozumění. Oproti tomu pro muže je nastolení problému výzvou k jeho vyřešení. Pokud lze problém vyřešit, přicházejí s návrhy jak toho docílit. Když možnost řešení nevidí, nechápou, proč by o dané záležitosti mělo vůbec cenu diskutovat, což vede k další reakci (smetení problému ze stolu), která je ženami obvykle přijímána s ještě větší nelibostí. Snaha řešit problém nebo odstranit potíž se zaměřuje na sdělnou rovinu hovoru, která je typická pro muže. Pro ženy je vyprávění o problému výzvou k projevu porozumění, účelem hovoru je tak vlastně vytváření pocitu sounáležitosti, jenž je prostředkem sblížování a budování vztahu. (Tannen, 1995)

Problematika svěřování s sebou nese další fenomén a tím je sdělování emocí a diskutování pocitů. Faktem je, že ženy hovoří o svých pocitech raději a dokážou je také lépe verbálně popsat. Příčina spočívá ve způsobu uspořádání a fungování mozku. Vědci odhalili, že u dětí se prožitky negativních emocí projeví mozkovou aktivitou lokalizovanou ve fylogeneticky starších oblastech mozku, především pak v amygdale. V dospívání se pak většina této aktivity přesouvá do mozkové kůry, tedy stejné části mozku zodpovídající za vyšší kognitivní funkce, mezi jinými také za řeč a verbální zpracování podnětů. Přiblížení těchto dvou oblastí vede zároveň k jejich lepšímu propojení, což umožňuje schopnost mluvit o prožívaných pocitech. K tomuto procesu však dochází pouze u dívek, zatímco v případě chlapců zůstává hlavním centrem negativních emocí amygdala. Výzkumy mozku dále ukazují, že nejen negativní, ale také pozitivní emoce jsou v mozku

mužů a žen zpracovávány odlišně. Zatímco v mozku mužů probíhají tyto procesy spíše lokálně, v separovaných ložiscích v levé nebo pravé hemisféře, u žen k nim dochází více globálně, a to v obou hemisférách. (Sax, 2005) Ty jsou navíc v případě žen mezi sebou lépe propojeny díky tomu, že svazek vláken zvaný *corpus callosum*, který v mozku spojuje pravou a levou hemisféru je u ženského pohlaví v zadní části o 23% tlustší než u mužů. (Janata, 1997)

Schopnost a s tím související ochota hovořit o vlastních pocitech a sdílet své starosti se odráží také v odlišné podstatě mužských a ženských přátelských vztahů. Přátelské vztahy žen bývají charakteristické právě sdílením pocitů, emocionální blízkostí a vzájemnou „sebeotevřeností“ (*self-disclosure*). Tyto prvky však často chybí v přátelstvích mužů. (Williams, 1985) Přestože každý přátelský vztah je postaven na určitém druhu intimacy, muži toho docilují spíše než verbální komunikací provozováním a sdílením společných aktivit (*activity sharing*). (Monsour, 2006) Předmětem společných hovorů tak u mužů často bývají dané aktivity, zatímco ženy volí poněkud osobnější témata.

Co se týče témat hovoru, Nadler tvrdí, že jejich výběr (tedy kdo mluví o čem, s kým a kde) může být vodítkem ke společenským pravidlům, sociálním rolím a hodnotám lidí, kteří spolu hovoří. Dále pak uvádí výsledky výzkumů provedených metodou odposlouchávání konverzací, které si kladly za cíl zjistit, jak se liší témata diskutovaná mezi muži, mezi ženami a ve smíšených párech či skupinách (Nadler, 1987):

Podle studie H. T. Moora se témata nejvíce probíraná mezi muži (peníze, byznys a zábava) vyskytovala v hovorech žen úplně nejméně. Ve smíšených konverzacích došlo v obou směrech k určitému přiblížení témat vzhledem k osobě opačného pohlaví, avšak větší snaha byla zaznamenána na straně žen. Moore vyvozuje závěry, že muži a ženy se značně liší ve svých zájmech, což se promítá do jejich konverzací. Úskalím této studie však je, že pochází z roku 1922 a od té doby se společnost výrazně změnila. To ovlivnilo jak způsob komunikace obecně, tak i rozdíly mezi muži a ženami. Těžko tak dnes tyto výsledky můžeme brát jako relevantní.

To, že k jistému posunu došlo, dokazují pozdější výzkumy, které odhalují, že ostré rozdíly mezi mužskými a ženskými zájmy pozorované v roce 1922 se do dnešní doby značně zmenšily. Dále však upozorňují na to, že musíme brát v potaz, kde se dané hovory uskutečňují. Můžeme totiž pozorovat určité rozdíly mezi tématy v pracovním a tzv. volnočasovém prostředí. Zatímco konverzace v práci vykazují tradiční, rolemi ovlivněná schémata, ve volném čase je volba témat více spontánní. Přirozeně se naskytující situace

odrážejí zájmy osob jakožto individualit, stejně tak jako příslušníků určitého pohlaví. Přestože tedy můžeme pozorovat jisté rozdíly, co se týče volby tématu, mají dnes muži a ženy v této oblasti více společného než rozdílného.

2.1.3 Paralingvistika

Podstatné však není jen to, co říkáme, ale také jak to říkáme. Doprovodné znaky verbální mluvené komunikace, jako je například hlasitost, intonace či rychlost mluveného projevu, jsou označovány termínem paralingvistické jevy nebo také svrchní tóny řeči. Prostá slova nesou pouze denotační význam, tedy základní význam odpovídající slovníkové definici slova, svrchní tóny řeči jim dodávají význam konotační.⁷ Paralingvistické projevy, které stojí v podstatě na pomezí kategorií verbálního a neverbálního komunikování, mohou výrazně dokreslit význam verbálního sdělení. Řekneme-li stejnou větu za použití různé intonace či síly hlasu, můžeme i zcela změnit její význam.

Ať už jsou paralingvistické projevy užívány záměrně či nezáměrně, vědomě nebo podvědomě, vždy vypovídají mnoho o daném mluvčím a jeho vztahu jak ke sdělení, tak k okolní realitě. Z tohoto důvodu je dobré přikládat jim minimálně stejnou pozornost jako samotnému obsahu sdělení. Na konkrétní podobu verbálního projevu má vliv mnoho faktorů. Paralingvistické aspekty řeči mohou být vázány na konkrétní situaci, obsah sdělení nebo emocionální či zdravotní stav mluvčího. Některé jsou pak trvalejšího charakteru a odrážejí jak osobnost komunikanta (například temperament a další povahové rysy), tak jeho další charakteristiky jako je věk, příslušnost k určité etnické skupině a samozřejmě pohlaví.

Doprovodné znaky slovní mluvené komunikace můžeme rozdělit do několika dílčích kategorií. Například Křivohlavý dělí paralingvistické složky akustického projevu do následujících čtyř skupin (Křivohlavý, 1988):

1. Hlasové dimenze akustického projevu.
2. Časové charakteristiky řečového projevu.
3. Interakční vztahy v jazykovém skupinovém projevu.

⁷ Denotace a konotace viz kapitola 2.1. Verbální komunikace.

4. Jiné než slovní akustické projevy.

Rozdělením do uvedených skupin se částečně budeme řídit i v následujících kapitolách. Poslední kategorie zahrnující převážně chyby v řeči a parazitická slova je z hlediska intersexuálních rozdílů nepříliš významná, z tohoto důvodu bude nahrazena kapitolou věnovanou jazykovému stylu.

2.1.3.1 Hlasové dimenze mluveného projevu

První z paralingvistických kategorií se týká dimenzí hlasu. Jednou z charakteristik, kterých si můžeme okamžitě všimnout, je *výška* respektive *hloubka tónu hlasu*. Každý jedinec disponuje vlastním výškovým rozsahem hlasu. Obecně však můžeme říct, že muži mají hlouběji položený hlas než ženy. To je dáno odlišnou velikostí hrtanu a délkou hlasivek. Přestože je výška hlasu dána do jisté míry anatomicky, stále je jedná o určitý rámeček a konkrétní užitá poloha hlasu může být ovlivněna, ať už záměrně nebo nezáměrně, mnoha faktory. Krauss a Chiu uvádí, že zatímco ženy využívají středních poloh svého hlasového rejstříku, muži mají tendenci ovládnutím hrtanových svalů využívat hlubší polohy svého hlasu. Důvod vidí autoři v homofobních sociálních stereotypech. (Krauss a Chiu, 1998) Bylo také prokázáno, že hlubší hlas působí přesvědčivěji, důvěryhodněji. Muži tak zároveň užitím hlubších poloh realizují své představy o vyvolání dojmu. Příčinou, proč ženy také neusazují svůj hlas hlouběji, může být jednak faktor homofobních stereotypů, tak skutečnost, že ženy necítí takovou potřebu utvrzování své pozice ve společenské hierarchii tak, jak ji vnímají muži.

Výška hlasu samozřejmě není určována jen pohlavím, roli hraje také věk, s jehož postupem se hlas usazuje níže, nebo příslušnost k etnické či kulturní skupině. Ta se projevuje především v intonaci, tedy relativním střídání tónů, které utváří melodii hlasu. Intonace může odrážet také určité osobnostní charakteristiky. Pro některé jedince je typický melodičtější projev, zatímco jiní mluví spíše monotónně. Z hlasové intonace můžeme určit také aktuální emoční naladění mluvčího. Zvýšení tónu vyjadřuje například radost či překvapení, snížení pak smutek či únavu.

Dalším paralingvistickým aspektem je *barva hlasu*. Určitá složka zbarvení hlasu je konstantní a navíc pro každého člověka jedinečná. To je dáno jak individuálním utvářením mluvních orgánů a všech rezonančních prostor artikulačního ústrojí, tak jeho proměnami. Podle barvy hlasu můžeme identifikovat druhého člověka, přestože ho momentálně

nevidíme. Na základě zbarvení rozlišujeme hlas chraplavý, sametový, nosový, pisklavý apod. Barva hlasu je jednou z charakteristik verbálního projevu, jež je výrazně determinována pohlavím. Ženský hlas bývá obecně jemnější než mužský, který je spíše hrubý. Přestože je zbarvení relativně stálou vlastností hlasu, může být částečně ovlivněna různými vnějšími faktory či psychickým a zdravotním stavem.

Posledním paralingvistickým znakem, který vymezuje hlasové dimenze akustického projevu, je jeho *hlasitost*. Ta opět závisí na mnoha faktorech. V první řadě je to velikost prostoru a vzdálenost řečníka od posluchačů. Hlasitost může být ovlivněna také osobností řečníka (například bylo zjištěno, že cholericí a sangvinici dávají přednost hlasitějšímu projevu než melancholici a flegmatici), dále momentálním emocionálním rozpoložením či situačním kontextem. Tichá řeč často signalizuje nesmělost a stydlivost nebo také rozhodnost. Hlasitá řeč může znamenat vitalitu, sebevědomí či přátelskost, ale také hněv a špatné sebeovládání. Co se týče intersexuálních rozdílů, názory se obvykle různí a neexistuje žádný relevantní výzkum, který by jakékoli rozdíly potvrdil či vyvrátil. Někteří se domnívají, že projev mužů se zdá být hlasitější kvůli hrubšímu zbarvení jejich hlasu, jiní naopak tvrdí, že to ženský hlas působí hlasitěji, neboť vyšší tóny jejich hlasového rejstříku jsou pronikavější. Hlasitost může být také ovlivněna horší kvalitou sluchu mužů⁸, bohužel se názory opět liší jakým směrem. Buď předpokládají, že muži mluví hlasitěji, neboť si dostatečně neuvědomují intenzitu svého projevu, nebo že naopak ženy mluví hlasitěji (směrem k mužům), aby ti věnovali jejich projevu pozornost⁹.

2.1.3.2 Časové charakteristiky mluveného projevu

U mluveného projevu můžeme dále pozorovat odlišnosti týkající se jeho určitých časových aspektů. Do této kategorie bývá řazen objem řeči, rychlost verbálního projevu a jeho plynulost. *Objemem řeči* rozumíme množství slov, které člověk průměru vyprodukuje za určité časové období. Vzhledem k tomu, že problematice rozdílů mezi muži

⁸ Viz kapitola 1.2 Intersexuální rozdíly.

⁹ V tomto směru si ženy často stěžují, že je muži nevnímají. To může spíše než kvalitou sluchu být dáno tím, že muži se v jednu chvíli dokážou koncentrovat pouze na jednu věc (více v kapitole 2.2 Neverbální komunikace). Pokud na ně tedy žena promluví ve chvíli, kdy jsou zaměstnáni určitou činností, jednoduše nejsou schopni její projev registrovat.

a ženami v této oblasti byla podrobněji věnována kapitola 2.1.1, budeme se dále zabývat po ní následujícími dimenzemi, tedy rychlostí a plynulostí.

Každý člověk má své vlastní osobní tempo, které se projevuje jak při vykonávání činností, tak v rychlosti s jakou hovoří. Osobní tempo je do velké míry dáno temperamentem. Aktuální *rychlost řeči* pak ovlivňují také různé vnější okolnosti (jako například prostý nedostatek času) nebo momentální psychický stav. Rychlejší tempo obvykle charakterizuje vyšší emoční vzrušení, ať už jde o emoce pozitivní či negativní. Obecně však můžeme pozorovat i určitý mezigenerační posun. V současné poměrně uspěchané době neustále narůstá tlak na celkové zvyšování životního tempa. Mladší generace se tomuto trendu snadno přizpůsobily, což se projevuje i tím, že si mladí lidé osvojili poněkud rychlejší tempo řeči.

Co se týče intersexuálních rozdílů na poli rychlosti verbálního projevu, Krauss a Chiu uvádí, že v průměru hovoří rychleji muži, což se odráží i na kvalitě artikulace. Připomínají ale, že zrychlování tempa řeči a určitá ledabylost je charakteristická pro běžné, neformální situace. Vzhledem k tomu, že výsledky podobných výzkumů jsou získávány experimentálně (a nikoli analýzou přirozených konverzací), lze předpokládat, že ženy vnímají takové situace jako více formální než muži a z tohoto důvodu hovoří více pečlivě než mužští účastníci¹⁰. (Krauss a Chiu, 1998) Ať už je tempo řeči ovlivněno jakýmkoli faktorem, je třeba mít na paměti, že velmi rychlá řeč se obtížně vnímá, zejména lidem, kteří mají své osobní tempo pomalejší, a také vyžaduje větší soustředění, což vede k rychlé únavě posluchače. Proto je dobré rychlost verbálního projevu lehce přizpůsobovat posluchačům, kterým je určen.

Posledním aspektem z kategorie časových charakteristik je *plynulost řeči*, která představuje jednu z kvalitativních vlastností mluveného projevu. Přestože by se mohlo zdát, že čím větší je míra plynulosti, tím je projev kvalitnější, není to tak docela pravda. Příliš plynulá řeč působí monotónně a obtížně se poslouchá. Bez pomlky by naše řeč působila jako drmolání. Správné členění slov a pomlky v podobě frázování upřesňuje to, jak má být sdělení chápáno. Kromě pomlky fyziologických, poskytujících prostor k nadechnutí, je tedy vhodné užívat pomlky logické neboli významové, které slouží jako prostředek frázování (předěly vět a úseků při zdůraznění významu sdělení) nebo psychologické, jež

¹⁰ Tento předpoklad podporuje také teorie americké lingvistky Deborah Tannen o mluvení na veřejnosti a mluvení v soukromí, viz kapitola 2.1.1 Kdo mluví víc, muži nebo ženy?

umožňují upoutat pozornost posluchačů. Pozornost lze upoutat také střídáním tempa řeči, které by však mělo být vždy v souladu s obsahem sdělení a dotvářet tak jeho význam.

V neposlední řadě mohou mít pomlky také interakční charakter, tedy poskytnutí prostoru komunikačním partnerům. Zatímco v rámci monologu můžeme těžko rozlišit jakékoli intersexuální rozdíly z hlediska plynulosti, v průběhu dialogů či skupinových hovorů lze vyzorovat určité specifické chování právě v interakční oblasti. Této problematice se podrobněji věnuje následující kapitola.

2.1.3.3 Interakční vztahy při rozhovoru

Pokud spolu hovoří dvě a více osob, nestačí analyzovat jejich promluvy pouze jako soubor monologů. Vedle jednotlivých charakteristik verbálních projevů účastníků hovoru si můžeme všimnout také způsobů, jakými účastníci vstupují do hovoru, jak na sebe vzájemně reagují a podobně. Analýza těchto jevů pomáhá pochopit jak vzájemné vztahy mezi danými lidmi, tak povahu rozhovoru, který vedou.

Křivohlavý užívá k rozboru interakčních rozhovorových dat následujících kritérií (Křivohlavý, 1988):

- a) *Reakční čas* – doba mezi ukončením příspěvku jednou osobou a převzetí slova druhou osobou.
- b) *Iniciační čas* – doba mezi ukončením příspěvku a opětovným ujmoutím se slova, pokud tak neučinil nikdo jiný.
- c) *Čas souběžného hovoru* – doba, po kterou hovoří dva účastníci najednou.
- d) *Čas využitý k rozhovoru* – udává procento času, kdy se skutečně hovořilo.

Nejzajímavější oblastí z hlediska problematiky odlišností mezi muži a ženami je třetí kritérium pro posuzování interakcí při rozhovoru, tedy čas souběžného hovoru. V rámci této kategorie se setkáváme s jevem zvaným intruze neboli „skákání do řeči“. Při posuzování tohoto jevu sledujeme nejen to, kdo hovořil dříve, kdo se následně vzdal slova a jak dlouho trval souběžný hovor, ale také příčiny a povahu konkrétní intruze.

Někteří autoři zastávají názor, že těmi, kdo častěji přerušují hovory, jsou muži. Například Westová a Zimmerman, kteří považují vpád do hovoru druhé osoby za násilné porušení práva mluvčího na dokončení promluvy, vidí jako příčinu tohoto jevu demonstraci mužské dominance, která se projevuje v podobě snahy o kontrolu nad průběhem hovoru. Podle nich také muži nesou více nelibě, pokud jsou sami přerušeni. Na

rozdíl od žen, které, jsou-li přerušeny, obvykle nechají druhého domluvit. (West, Zimmerman, 1975) Mnoho výzkumů, jež byly podkladem pro tyto závěry, však obvykle neberou ohled na charakter přerušování, jež ne vždy musí být projevem dominance.

Většina současných autorů se tak dnes vymezuje proti předpokladu, že častěji přerušují muži, a raději se zaměřují na zkoumání rozdílů v motivaci či způsobech, jakými k intruzi dochází. Renzetti například připouští, že muži daleko častěji skáčou ženám do řeči a mění témata hovorů tak, aby vyhovovala jejich zájmům. Dále ale dodává, že ženy se při svých rozhovorech také přerušují často, jejich přerušování však bývají spíše nápomocná, s cílem pomoci mluvčí najít slova. (Renzetti, 2003)

Tannen podporuje tento pohled teorií sdělovacího a sblížovacího stylu hovoru.¹¹ Podle ní, když si spolu povídají ženy v neformálních, přátelských situacích, zaměřených na sblížení, často používají spolupracujícího překrývání (kdy posluchačky mluví zároveň s vypravěčkami jako vyjádření účasti a podpory). Konverzace je pro ně spíše prostředkem sblížení a budování vztahu, a proto je takové účastné přerušování vítáno. Mužskému hovorovému stylu, tedy sdělovacímu, charakteristickému pro projevy na veřejnosti, však odpovídá zásada jediného mluvčího. Z tohoto důvodu pohlížejí na skákání do řeči (byť podpůrné) jako na narušení hovoru. Muži, kteří přistupují k hovoru jako k souboji v rámci bitvy o postavení ve společenské hierarchii, vnímají přerušování svého projevu jako omezení a manipulaci. (Tannen, 1995)

Dále však autorka upozorňuje na to, že rozdílné pohledy na přerušování, stejně jako celkový průběh a plynulost hovoru, nevycházejí pouze z genderových vlivů. Významnou roli hraje také rozdílné kulturní prostředí a původ, ze kterých mimo jiné vychází i osobité hovorové styly. Ty autorka dělí na „vysoce angažovaný“ a „vysoce ohleduplný“. Pro první typ lidí je sebemenší odmlka výzvou k hovoru a nadšeně se angažují podpůrnými přerušováními. Zatímco pro osoby druhého typu je na prvním místě ohleduplnost a podobné přizvukování může být mylně chápáno jako pokus o převzetí slova a tudíž podnětem ke zmlknutí. Příčinou neúspěchu hovoru tak nemusí být nutně přerušování či rychlý spád konverzace, ale spíše nesoulad mezi odlišnými konverzačními styly. (Tannen, 1995)

Poněkud častěji se však u žen setkáváme s tím, že na sebe vzájemně reagují tak intenzivně, až se jejich promluvy z velké části překrývají. Zejména pokud jsou projevy

¹¹ Viz kapitola 2.1.1 Kdo mluví víc, muži nebo ženy?

obou akterek souhlasné, nevnímají vzájemné vpády do hovoru jako rušivé elementy. Tento jev bývá označován jako konverzační duet¹². Příčinu, proč jsou ženy schopny takovéto simultánní konverzace, odhaluje Vyskočil v uspořádání mozku. Lepší propojení obou hemisfér a oblastí řečových a sluchových umožňuje totiž ženám současně mluvit a poslouchat. (Vyskočil, 2006)

2.1.3.4 Jazykový styl

Poslední kategorií, kterou lze zařadit mezi paralingvistické projevy je jazykový styl. Jedná se o výsledek způsobu naší volby slov a jejich spojování do vět. (Mikuláščík, 2003) Přestože tato charakteristika většinou nebývá ve výčtu doprovodných znaků verbální komunikace zahrnuta, bylo by chybou ji na tomto místě opomenout, neboť i v této oblasti můžeme odhalit jisté intersexuální rozdíly.

Lakoffová uvádí, že to, jak vnímáme podněty z okolního světa, ovlivňuje způsob, jakým se o nich vyjadřujeme. Z tohoto důvodu se různí lidé, přestože hovoří o stejné věci či situaci, mohou vyjadřovat odlišnými výrazy. Autorka navíc tvrdí, že existují určité typicky feminní respektive maskulinní způsoby vyjadřování, a to prakticky na všech gramatických úrovních. Ženský slovník se vyznačuje poněkud jemnějšími výrazy, zvláště při klení je užití drsnějších obrátů vyhrazeno spíše pro muže. (Lakoff, 1973) Tento rozdíl je z velké části daný vlivem společnosti, která, v souladu s představou žen coby něžného pohlaví, méně toleruje případné vulgarismy s jejich úst. Ale i na poněkud obecnější úrovni můžeme identifikovat výrazy, které jsou pokládány za typicky feminní. Jedná se převážně o slova citově zbarvená (například rozkošný, okouzující či roztomilý). Ženy také disponují poměrně širším verbálním rejstříkem pro označení barev než muži. Na syntaktické úrovni odhaluje Lakoffová tendenci žen formulovat svá tvrzení jako otázky, jakoby očekávaly souhlas či schválení. To může být mimo jiné příčinou, proč ženská mluva působí zdvořileji. Vedle toho navíc ženy častěji vyjadřují požadavky nepřímou. (Lakoff, 1973)

¹² Autorkou pojmu *konverzační duet* je Jane Falková a ve své stati *The Conversational Duet* popisuje podmínky pro definování tohoto jevu: a) sdílená vzájemná obeznámenost s tématem (*mutual knowledge*), rovnocenné právo o něm hovořit a přátelský vztah mezi mluvčími, b) společný cíl komunikace, c) prezentace společnému publiku (třetí straně), d) takový způsob příspěvků, ze kterého je patrné, že jejich cílem je vzájemná nápomoc. (Falk, 1980)

Krauss a Chiu však připomínají, že závěry uváděné Lakoffovou jsou založeny na nesystematickém pozorování mluvních projevů (jak vlastních, tak žen v jejím okolí), a nastiňují otázky, do jaké míry se řeč mužů a žen liší s ohledem na faktory jako je konkrétní situace, sociální role či osobnost mluvčího a jaký dopad má užití femininního řečového rejstříku na vnímání mluvčího posluchačem. (Krauss, Chiu, 1998) Zajímavé jsou v této souvislosti výsledky Plaňavových studií, jejichž podstatou bylo hodnocení femininity a maskulinity slov a úsloví. Ty ukazují, že přestože většina dotázaných dokázala tyto charakteristiky u vybraných výrazů poměrně jasně přiřadit, mladší generaci to dělalo přeci jen poněkud větší obtíže. Příčinou je pravděpodobně menší míra rodové odlišnosti mezi mladými lidmi, která se projevuje nejen v komunikaci. Otázkou je, zda je to důsledek rostoucí tendence ke stírání rozdílů mezi muži a ženami nebo jen dočasnou charakteristikou osob tohoto věku. (Plaňava, 1998)

Pohlaví přirozeně není jediným faktorem, který ovlivňuje náš řečový rejstřík. Individuální jazykový styl je ovlivněn jak naší osobností, tak zkušenostmi a prostředím, ze kterého pocházíme nebo ve kterém žijeme. V této souvislosti hovoříme o rozličných dialektech, jež se vyznačují nejen specifickou volbou výrazů a syntaxí, ale také charakteristickými způsoby vyslovování a dalšími paralingvistickými jevy. Jazykový styl samozřejmě není zcela konstantní složkou projevu jedince, ale bývá do jisté míry přizpůsobován vzhledem k prostředí a situaci, kde se komunikace odehrává.¹³

2.2 NEVERBÁLNÍ KOMUNIKACE

Přestože se u člověka na rozdíl od zvířat vyvinula schopnost verbálního dorozumívání, které je daleko přesnější a jednoznačnější, neverbální signály hrají v naší komunikaci stále velmi důležitou roli. Schopnost mimoslovního dorozumívání doceníme především ve chvílích, kdy není možné užít verbální prostředky nebo pokud nám slova nedostačují pro dokonalé vyjádření našich myšlenek. V těchto situacích můžeme pomocí neverbální komunikace buď zcela nahradit, nebo alespoň dokreslit a podpořit verbální sdělení. Význam neverbální komunikace je však mnohem hlubší. Na rozdíl od slovního projevu, který lze poměrně snadno regulovat, se totiž většina neverbálních signálů odehrává na podvědomé úrovni, a tudíž je jejich kontrola obtížná. Z tohoto důvodu jsou

¹³ Viz komunikační styly v kapitole 2.1 Verbální komunikace

informace vysílané pomocí neverbálních kanálů považovány za pravdivější. Neverbální signály nám tak mohou sdělit mnoho o člověku, se kterým jednáme, pokud je ovšem dokážeme zachytit a správně interpretovat.

Otázkou tak je, čeho si vlastně máme všimnout. Jak už název napovídá, neverbální komunikace zahrnuje veškeré komunikační projevy, které nevyjadřujeme pomocí slov. Pro úplné docenění významu mimoslovního komunikování je však důležité si uvědomit, co všechno do této oblasti spadá. Výklad pojmu neverbální komunikace bývá často nesprávně redukován a zaměňován s řečí těla. Přestože je řeč těla oborem, kterému je v rámci neverbální komunikace věnována největší pozornost, ve skutečnosti představuje jen jednu z oblastí neverbální komunikace. Vedle ní lze analyzovat například úpravu zevnějšku, význam produktů, které vytváříme a kterými se obklopujeme, nebo konkrétní činy, neboť i z toho, jak určitý člověk jedná, se dá mnoho vyčíst.

Jak už ale bylo zmíněno výše, klíčovou roli při analýze neverbální komunikace hraje schopnost správné interpretace mimoslovních projevů. Obecně se soudí, že v zachycování a rozpoznávání ať už záměrných či bezděčných neverbálních signálů jsou talentovanější ženy. Toto tvrzení se dá snadno opodstatnit vrozeným zaměřením žen na druhé lidi a jejich pocity, které slouží k lepšímu vytváření a udržování sítě mezilidských vztahů, jež je pro ženský svět tak důležitá. Vrozené předpoklady pro tuto dovednost však můžeme opět odhalit i v biologických zvláštностech. Pease uvádí, že ženy mají v mozku čtrnáct až šestnáct oblastí, s jejichž pomocí hodnotí chování jiných lidí, kdežto muži mají takových oblastí pouze čtyři až šest. (Pease, 2008) V kapitole 1.2 věnované intersexuálním rozdílům již byla zmíněna specifická anatomie ženského oka umožňující lépe se zaměřit na detaily. Vedle lepšího barevného spektra mají navíc ženy také širší periferní vidění. Vyskočil vysvětluje tento rozdíl historickým rozdělením rolí. Muži – lovci – disponují kromě mozku danou lepší prostorovou orientací také tunelovým viděním umožňujícím orientaci na dálku a koncentraci na jeden cíl. Vedle toho ženy – ochránkyně sídla – měly na starosti mnoho paralelních různorodých činností vyžadujících smyslovou analýzu, a proto se u nich vyvinuly výše uvedené charakteristiky. (Vyskočil, 2006) V dnešní době se tyto dispozice uplatní právě v odhadu neverbálních situací, neboť ženy jsou schopny postřehnout více dílčích neverbálních signálů.

Dovednost „čtení“ neverbálních projevů se nicméně dá do jisté míry celkem úspěšně naučit. V dnešní době se můžeme setkat s řadou populárních publikací věnovaných neverbální komunikaci, které nabízejí přesné „překlady“ významů

konkrétních výrazů, postojů či gest a na jejich základě navíc poskytují návody, jak působit na druhé lidi. Jakkoli je však lákavá představa, že po přečtení jedné knihy budeme schopni ovládat své neverbální projevy a dešifrovat signály vysílané druhými osobami, je zřejmé, že tak jednoduché to není. Jedno a to samé gesto totiž může nabývat mnoha rozmanitých významů v závislosti například na situačním kontextu, individuálních charakteristikách komunikátora (jako je věk, pohlaví, národnost nebo specifické osobnostní vlastnosti), ale také jeho aktuálním psychickým či zdravotním stavu. Všechny tyto faktory bychom měli brát alespoň částečně v potaz, pokud chceme předejít případným nedorozuměním v důsledku misinterpretace nějakého projevu.

Když si uvědomíme, co všechno může ovlivnit naše specifické neverbální projevy, vystává otázka, do jaké míry je tento způsob komunikace vrozený a jakou měrou přispívají vlivy společnosti, ve které žijeme. Zejména pokud se chceme zabývat analýzou případných mezipohlavních rozdílů ve způsobu komunikace, je důležité se zamyslet nad tím, zda jsou podmíněny biologicky či spíše kulturně. Podobně jako u přijetí genderové identity je odpověď na tuto otázku poměrně nejednoznačná. Někteří autoři zastávají názor, že naše neverbální projevy získáváme až v procesu učení v průběhu našeho života. Například Satirová tvrdí, že veškerá komunikace je získána a každé nemluvně přichází na tento svět jen se surovým materiálem. (Satirová, in Vybíral, 2010) Jiní autoři oproti tomu dospěli k opačnému názoru. Watzlawick se domnívá, že velkou část neverbální komunikace jsme zdědili od svých živočišných předchůdců a dále ji pak rozvinuli typicky lidským způsobem. (Watzlawick, 1998)

Tento pohled podporují i některé výzkumy zaměřené především na neverbální vyjadřování emocí. Už Charles Darwin ve svém díle *Výraz emocí u člověka a zvířat* prezentoval teorii, že expresivní složka lidských emocí má původ u našich zvířecích předků a než se staly pouhým symbolem, měly nejprve funkční význam.¹⁴ (Darwin, 1964). Z tohoto pohledu lze usuzovat, že neverbální projevy jsou vrozené. Tento předpoklad potvrzují i studie Ekmana a Friesena, jež odhalily, že určité výrazy obličeje při prožívání emocí jsou u všech lidí stejné a tudíž vrozené. Atkinsonová však dodává, že zatímco

¹⁴ „Jisté složité činnosti jsou za jistých duševních stavů přímo nebo nepřímo užitečné, aby usnadnily nebo uspokojily jisté pocity, přání atd., a kdykoli se navodí týž duševní stav, byť slabě, existuje sklon vykonat silou zvyku a asociace tytéž pohyby, třeba by tentokráte byly bez nejmenšího užitku.“ (Darwin, 1964, str. 30)

některá gesta a výrazy spojené s konkrétními emocemi jsou vrozené, jiné projevy expresivního chování mohou být naučené, neboť jsou typické jen pro příslušníky určité kultury. Jako příklad uvádí několik popisů gest objevujících se v čínských románech s vysvětlením jejich významu. Například vyplazení jazyka znamená projev překvapení, vykulení očí pak výraz vzteku. (Atkinsonová, 2003)

Do dnešní doby bylo zdokumentováno také mnoho dalších interkulturních rozdílů v oblasti neverbální komunikace. Ať už je jedná o odlišnosti ve způsobu vysílání určitého sdělení nebo četnost či rozdílnou intenzitu konkrétního neverbálního chování, je zřejmé, že vliv kultury hraje svou roli. Vybíral uvádí, že své kulturní zvláštnosti má každá, byť jen částečně ceremonializovaná řeč těla. (Vybíral, 2000) Pokud připustíme, že kultura ovlivňuje neverbální komunikaci na obecné úrovni, lze přirozeně předpokládat, že její působení může mít vliv také na rozdíly v užití neverbální komunikace mezi pohlavími. Kultura zpravidla určuje, které projevy jsou vhodné a které nevhodné pro dané pohlaví, a předepisuje určité vzorce chování, které se uplatňují především při interakci jedinců opačného pohlaví.

Tyto projevy se pak realizují jak na vědomé, tak na podvědomé úrovni. Mettsová například popisuje genderově specifické chování v průběhu „randění“, které je podle ní sociálně předepsaným vztahovým sledem, jenž aktivuje genderově relevantní chování u většiny mužů a žen. Podle ní hraje gender klíčovou roli právě v těchto situacích, neboť se jedná o okamžiky výběru (potencionálně i reprodukčního) partnera. Gender zde ovlivňuje jak očekávání, tak způsoby sebeprezentace, předpokládané cíle vztahu a strategie jak jich dosáhnout. (Metts, 2006)

Autorka popisuje některé zajímavé aspekty z oblasti komunikace uplatňované v různých fázích vztahu. V rámci počátečního navazování vztahů mezi muži a ženami například odhaluje, že přestože stereotyp předepisuje maskulinní roli iniciování vztahu v podobě aktivních kroků a kontroly, zatímco feminní roli přísluší spíše submise a reagování na tyto kroky, při bližším zkoumání je tento proces mnohem složitější. První otevřený krok doopravdy bývá tradičně výsadou mužů, ve skutečnosti mu však předchází určité pozvání k přístupu ze strany ženy, které bývá realizováno právě na neverbální úrovni. Mezi nejdůležitější signály zájmu, které ženy vysílají směrem k vybraným mužům ve snaze o navázání kontaktu a odhadnutí případného partnerova zájmu, patří především pohledy, které se stupňují ve své četnosti a trvání. Ty pak bývají doprovázeny dalšími

neverbálními projevy, jako je upravování, pohazování hlavou, pročešávání vlasů, olizování rtů, úsměvy apod. (Metts, 2006)

Muži však také užívají určitého neverbálního chování, aby ukázali svou potencionální atraktivitu. V jejich případě jde zejména o demonstrování společenského statusu či finančních možností. Vzhledem k tomu, že mnoho z těchto projevů (jak u mužů, tak u žen) probíhá na nevědomé úrovni a navíc v nich můžeme vidět určitou paralelu s rituály předcházejícími páření ve zvířecí říši, je nasnadě se domnívat, že jsou určité specifické neverbální projevy mužů a žen do jisté míry vrozené.

Co se týče intersexuálních specifíků na poli neverbální komunikace, nelze jejich původ generalizovat čistě na vrozený či naučený. Většina jevů je totiž dána součinností mnoha faktorů (jak biologických, tak kulturních). Pro správné posouzení je tedy nutno analyzovat jednotlivé projevy individuálně. Nejen tomu se budou věnovat následující kapitoly, které dělí oblast neverbální komunikace do následujících tří základních kategorií: řeč těla, úprava zevnějšku a komunikace činy.

2.2.1 Řeč těla

Problematika řeči těla je nejobsáhlejší a pravděpodobně nejzajímavější oblastí neverbální komunikace. V této oblasti také můžeme identifikovat nejvíce rozdílů mezi muži a ženami. Na základě toho, zda se zabýváme neverbálním chováním těla jako celku či projevy jeho specifických částí, zda tyto projevy zkoumáme ze statického či dynamického hlediska, rozlišujeme v rámci této oblasti několik dílčích oborů. Pravděpodobně nejznámější a nejpraktičtější klasifikaci jednotlivých oborů neverbální komunikace popisuje její autor Jaro Křivohlavý v publikaci *Jak si navzájem lépe porozumíme*. Jedná se o členění podle užitého komunikačního kanálu, které poslouží také jako klíč pro organizaci této kapitoly. Křivohlavý rozlišuje následující způsoby sdělování (Křivohlavý, 1988):

- a) výrazem obličeje (mimika)
- b) oddálením (proxemika)
- c) dotykem (haptika)
- d) postojem (posturologie)
- e) pohyby (kinezika)
- f) gesty (gestika)

- g) pohledy (vizika)
- h) tónem řeči (paralingvistika)
- i) úpravou zevnějšku a jinými aspekty vlastního vzhledu

Prvních sedm položek postihuje jednotlivé obory spadající do oblasti řeči těla, kterým budou (pouze v jiném pořadí) věnovány následující dílčí kapitoly. Sdělování tónem řeči bylo již dostatečně probráno v kapitole 2.1.3 zabývající se paralingvistikou v rámci problematiky verbální komunikace. Poslední položkou se pak bude zabývat samostatná kapitola 2.2.2 Úprava zevnějšku.

2.2.1.1 Vizika

Vizika, jak už napovídá název, zkoumá to, co sdělují naše oči a jim přilehlé svaly a oblasti (víčka, obočí). Oči mají v sociální interakci dvě významné funkce. V oblasti sociální percepce slouží oči jako citlivý příjemce informací o druhém člověku, pramenících z jeho neverbálních projevů. Zároveň jsou naše oči významným sdělovačem, vysílačem informací určených lidem, se kterými komunikujeme. Řeč očí má v analýze neverbální komunikace vysokou validitu, neboť jejich činnost málokdy ovládáme vůlí tak jako třeba gesta. Gruber uvádí „Oči dělají to, co by dělaly ruce a nohy, kdyby mohly – kdyby nebylo konvencí a zábran.“ (Gruber, 2005, str. 191)

Křivohlavý, podle něhož řeč očí, tedy pohledů druhých lidí na nás a našich pohledů na ně, tvoří jádro mimoslovní komunikace, popisuje mnoho aspektů, na které se můžeme při analýze této oblasti zaměřit. (Křivohlavý, 1988) Pozornost bychom měli věnovat zacílení, trvání či četnosti pohledů, jejich sledu a celkovému objemu. Dále si můžeme všimnout také úhlu pohledu, pootevření víček, mrkání nebo tvaru a pohybům oblastí kolem očí (vrásky, obočí a podobně). Svou komunikační funkci hraje dokonce i průměr naší zornice.

Při zkoumání této oblasti neverbální komunikace, bylo zjištěno hned několik rozdílů z hlediska pohlaví. Například měření četnosti pohledů během sociální interakce ukázala, že ženy během hovoru věnují v tomto ohledu svému komunikačnímu partnerovi více pozornosti, a to jak při naslouchání, tak během mluvení. Nejen že je doba věnovaná pohledům na obličej partnera, stejně jako objem vzájemných pohledů, vyšší při hovorech mezi ženami, ale navíc tyto prvky narůstají také při komunikaci mezi mužem a ženou (oproti hovorům pouze mezi muži). (Vávra, 1990) Ženy tak fungují v konverzaci jako

určitý „katalyzátor“ očního kontaktu. Tento výsledek lze opět přičíst ženskému zaměření na vztahy, neboť očním kontaktem při hovoru můžeme partnerovi vyjádřit podporu a zájem¹⁵.

To, co však funguje v přátelských vztazích jako prostředek sblížení, může na druhé straně představovat vyvrcholení vztahů negativních. Intenzivní pohledy totiž mohou fungovat také jako prostředek vyjádření dominance. (Křivohlavý, 1998) Je tedy možné, že muži, kteří pohlízejí na společnost jako hierarchicky uspořádaný systém a přikládají důležitost postavení v rámci tohoto řádu, budou pohledy při komunikaci zejména s jinými muži vnímat spíše tímto způsobem. Rozdíly v užití pohledů z hlediska těchto dvou protikladných funkcí potvrzují také výsledky Exlineova výzkumu, které ukázaly, že velmi společenské ženy se v případě kooperativní situace snažily ostatní členy interakce abnormálně sledovat, naopak ženy bez potřeby sdružovat se byly pohledově aktivnější v kompetitivních situacích. (Černý, 2007)

Již v úvodu části věnované neverbální komunikaci byla zmíněna důležitost pohledů při navazování vztahů mezi muži a ženami. Mettsová podrobněji popisuje sled pohledů, kterými se ženy, podle studií M. Moorové, snaží upoutat muže. Prvním typem je letmý pohled, kterým žena postihne celou místnost či skupinu, poté přichází opakované pohledy (kratší než 3 sekundy) zacílené na konkrétního muže, ve třetí fázi dochází k prodloužení pohledu na muže, který obvykle pohledy vrací. V souvislosti se zacílením pohledů si ženy často stěžují, že muži při komunikaci namísto pohledu do očí sjíždí očima na jiné části těla (do dekoltu a podobně). V tomto ohledu mají skutečně muži, na rozdíl od žen, určitou nevýhodu. Ty totiž mohou díky svému perifernímu vidění postihnout různé detaily partnerova těla, aniž by musely přerušit oční kontakt. (Pease, 2008) Oproti tomu muži, pokud chtějí prozkoumat jakýkoli detail na partnerově těle či jinde v místnosti, musí daným směrem přesunout svůj pohled. To může být také do jisté míry vysvětlením, proč ženám nedělá takový problém věnovat při konverzaci pozornost obličeji partnera.

Z hlediska seznamování a vzájemné přitažlivosti však hrají naše oči další významnou roli, konkrétně tedy rozšíření našich zornic. Je známo, že velikost panenky je závislá na míře jasů, který na ni dopadá. Podíváme-li se do světla, panenka se automaticky

¹⁵ Častější zacílení pohledů žen na obličej komunikačního partnera může částečně také souviset s odlišnou anatomii oka (blíže popsanou v kapitole 1.2 Intersexuální rozdíly), díky níž je pro ženu partnerův obličej daleko zajímavějším zdrojem informací, než z pohledu muže.

zmenší a naopak. Tento jev se nazývá pupilární reflex. Eckhard Hess, průkopník studií zaměřených na zkoumání průměru zornic, však odhalil, že změny ve velikosti očních panenek jsou závislé také na našem emocionálním stavu. Rozšířené zornice jsou obecně vázány na pozitivní stavy a mimo jiné také na sexuální zájem. Není divu, že jsou osoby se širšími zornicemi vnímány jako sympatičtější a přitažlivější. Kromě pozitivního naladění tím totiž dávají najevo také svůj zájem. Vzhledem k tomu, že jsme pravděpodobně schopni tento signál na podvědomé úrovni rozluštit, může vzájemný pohled do očí výrazně usnadnit navázání romantického vztahu. (Pease, 2008) Je však důležité připomenout, že sympatie vyvolávají rozšířené zornice pouze u opačného pohlaví (v případě heterosexuálů). Vávra popisuje výsledky výzkumu, který ukazuje, že větší zornice u žen považovali za příjemnější pouze muži, zatímco ženy hodnotily variantu s většími zornicemi jako méně sympatickou, příliš vlezlou apod. (Vávra, 1990)

2.2.1.2 Mimika

Termín mimika pochází z řeckého *mimeomai* neboli napodobovat, představovat. Jedná se o výrazy tváře způsobené kontrakcemi nebo uvolněním obličejových svalů. Těch je na lidském obličejí 43 a jejich pomocí dokážeme údajně vyjádřit až 1000 výrazů. Na výrazu obličej se nejvíce podílí oči a ústa. Vedle množství mimických svalů je u člověka na rozdíl od většiny zvířat bohatý výrazový rejstřík umožněn také plochostí obličejí.

Prostřednictvím mimiky sdělujeme nejčastěji náš vlastní emocionální prožitek. Studie expresivních projevů (již zmiňované výše) odhalily, že výrazy primárních emocí jsou vrozené a tudíž společné pro všechny lidi, bez rozdílu rasy, věku, vzdělání a přirozeně také pohlaví. Určité odlišnosti však přesto můžeme pozorovat a to především ve způsobu a četnosti užití mimických prostředků. Výrazy tváře totiž ne ve všech případech zrcadlí pouze skutečně prožívané emoce, ale často slouží také jako symbol nesoucí určitý společenský význam. Pease uvádí, že žena dokáže během deseti vteřin naslouchání vystřídat až šest výrazů tváře, kterými dává najevo porozumění či nesouhlas s tím, co slyší. V její tváři se jakoby odráží emoce mluvčího. Muži jsou pak, nejen při naslouchání, ohledně emočních výrazů poměrně skoupější. Pease to vysvětluje tím, že z historického hlediska nemohli dát muži najevo své emoce, aby nevyprovokovali útok cizinců. (Pease, 2008) Pravdou je, že se od mužů tradičně očekává určitá psychická stabilita, se kterou výrazné projevování emocí na veřejnosti není příliš slučitelné.

Většina autorů zabývajících se neverbální komunikací uvádí, že ženy se usmívají (a smějí) více než muži. Vzhledem k tomu, že tohoto rozdílu mezi pohlavími si můžeme všimnout již od osmého měsíce věku dítěte, lze předpokládat, že se jedná do jisté míry o jev vrozený. V souladu s Darwinovou teorií, že výrazy emocí měly původně funkční význam¹⁶, můžeme hledat analogii s použitím úsměvů v komunikaci zvířat. Pease uvádí výsledky výzkumů signálů vysílaných šimpanzi pomocí mimiky, které odhalily, že šimpanzi používají dva typy výrazů podobné lidskému úsměvu a smíchu. V obou případech slouží tyto výrazy jako projev podřízenosti a šimpanzi jimi vyjadřují svou neškodnost. Jedinci, kteří se usmívají méně tak bývají vnímáni jako dominantní až agresivní. (Pease, 2008) Z tohoto pohledu by tedy častější užití úsměvů ženami mohlo být chápáno jako důsledek submisivního postavení žen. Pokud však opět vezmeme v úvahu teorii rozdílného chápání uspořádání společnosti, je příhodné, že jsou to ženy, kdo častěji užívá tohoto neverbálního prostředku reprezentujícího pozitivní, přátelské vztahy. Zatímco muži volí mimiku, která jim spíše zaručí dominantní a tedy vyšší postavení ve společenské hierarchii.

Úsměvy a smích navíc opět hrají roli v partnerských vztazích mužů a žen. Provine uvádí, že vedle toho, že ženy se v souhrnu více smějí, muži jsou těmi, kdo častěji obstarávají úlohu rozesmávání. (Provine, 1996) Podle Pease je schopnost rozesmát ostatní vnímána jako dominantní rys a ženy dávají přednost dominantním mužům. A nejen vtipní muži působí na ženy přitažlivěji, ale také usměvavé ženy jsou přitažlivější pro muže. Kromě toho, že působí poddajněji, také zvyšují mužům představu jejich společenského postavení, když se smějí jejich humoru. (Pease, 2008)

Zatímco podoba mimických výrazů se u mužů a žen příliš neliší, podíváme-li se na opačný konec komunikačního schématu, tedy na příjem a interpretaci vysílaných signálů, zjistíme, že zde určité rozdíly zaznamenat lze. Hallová a Matsumoto prostřednictvím testů zaměřených na rozpoznávání emocí a hodnocení jejich intenzity z výrazů tváře odhalili, že ženy jsou v tomto ohledu přesnější než muži a dokážou citlivěji zachytit prezentované emoce i přesto, že podnět trvá velmi krátce. Vysvětlení navrhuje autoři výzkumu hledat buď v odlišném uspořádání mozku, nebo ve způsobu, jakým probíhá socializace, která častěji vede dívky k rozpoznávání emocí a tím se pro ně tato činnost stává automatictější.

¹⁶ Viz kapitola 2.2 Neverbální komunikace

Proto také možná dovedou ženy rozpoznat emoci pohotověji než muži, kteří používají pomalejší analytický přístup k jejich dešifrování. (Hall, Matsumoto, 2004)

Pokud vezmeme v úvahu všechny dříve zmiňované informace o biologických a psychosociálních odlišnostech mužů a žen, dá se předpokládat, že příčinu můžeme hledat v součinnosti těchto faktorů. Hallová a Matsumoto vnáší zajímavý postřeh o mužském analytickém a ženském holistickém (gestalt) přístupu. Je možné, že zatímco muži se potřebují koncentrovat na jednotlivé rysy postupně, ženy je dokážou zachytit najednou, což jim nejspíše umožní určitý vhled a rychlejší odhad. Otázkou je, nakolik by se dosažené výsledky lišily, kdyby měli muži více času na prozkoumání podnětu.

2.2.1.3 Gestika

Termín gestika pochází z latinského slova *gestus* neboli posunek. Jedná se je obor neverbální komunikace zabývající se především pohyby a postavením paží, případně hlavy či nohou, které mohou dokreslit verbální sdělení nebo ho i zcela zastoupit. Gesta nejčastěji dělíme podle jejich funkce na symboly, ilustrátory, regulátory a adaptéry. Symboly nesou jednoznačný význam a mohou být přímo přeložena do verbálního jazyka. Ilustrátory jsou doprovodná (ilustrativní) gesta sloužící k dokreslení verbálního významu. Pomocí regulátorů usměřujeme a řídíme komunikaci a adaptéry pak podvědomě používáme pro zvládnutí našich pocitů a řízení našich reakcí. Objevují se obvykle ve stresových situacích a mají původ v ranějších, dětských způsobech zvládnutí situace. (Lewis, 1989)

Gesta jsou považována za nejživější projev neverbální komunikace, můžeme však v této oblasti pozorovat významné individuální rozdíly. Zatímco někteří jedinci by se nedokázali verbálně vyjádřit, pokud by měli svázané ruce, jiní se naopak při svém projevu téměř nepohnou. Vedle rozdílů v četnosti, živosti a rozmanitosti používaných gest mezi jednotlivci, jsou také patrné jisté interkulturní rozdíly ve významech jednotlivých gest. To, co znamená jedno gesto v určité kultuře, nemusí vyjadřovat v kultuře jiné, což může vést k nepříjemným nedorozuměním při komunikaci mezi příslušníky rozdílných kultur.

Co se však týče intersexuálních rozdílů, nedá se říci, že by pohlaví hrálo v používání gest výraznou roli. Mnohem větší vliv má osobnost jedince (jako například temperament) nebo vliv společnosti, ve které se pohybuje. Přesto však můžeme identifikovat několik málo gest, která mohou být považována za typicky ženská či mužská. Ta bývají demonstrována především při interakci s opačným pohlavím, neboť se často

jedná o projevy zdůrazňující ženskost respektive mužnost, a tudíž bývají uplatňována zejména vůči potencionálním partnerům.

Na obou stranách tyto projevy často zahrnují takzvaná zušlecht'ovací gesta, která v sobě nesou podtext zalíbení, působení zevnějškem. Jedná se například o urovnávání oděvu, odstraňování smítek, uhlazování vlasů a podobně. Intersexuální rozdíly v této oblasti vycházejí především z odlišnosti typických komponent ženského či mužského oděvu a vzhledu. Specifickým mužským zušlecht'ovacím gestem je tak upravování kravaty či uhlazování vousů, jednoduše proto, že se jedná o tradičně mužské atributy. U žen se pak častěji setkáváme s pohyby souvisejícími s vlasy, nejen jejich upravováním, ale také pohráváním si s nimi (prohrábnutím, natáčením na prsty apod.) To je často spojené s odhalením zápěstí, což je dalším, typicky ženským gestem. Podle Pease je podvědomá snaha upoutat mužovu pozornost na oblast zápěstí dána tím, že díky jemné pokožce je tato oblast považována za vysoce erotickou (Pease, 2008). Vávra, který toto gesto nazývá „odevzdanost“, v něm vidí spíše vyjádření poddajnosti a podléhání jako součást námluv. (Vávra, 1990) Podobný význam má i opačné natočení ruky s ohnutím zápěstí, používané výhradně ženami a homosexuálními muži. Obdobně se chová pták předstírající zlomené křídlo, aby odradil dravce od útoku. Pro muže je to signál, že může ženu ovládat. (Pease, 2008)

Ruce také často využíváme k tomu, abychom nasměřovali pozornost na další části těla. U žen to jsou například boky či nohy (pomocí hlazení) nebo rty (prostřednictvím nanášení rtěnky). Muži se pak snaží upoutat pohled na oblast genitálií, například zaklesnutím palců za opasek. To bývá zároveň doprovázené rozkročeným postojem, vyjadřujícím sebejistotu a dominanci. Ta je charakteristickým znakem většiny maskulinních gest, v kontrastu feminními gesty, jejichž podstatou bývá spíše poddajnost.

Studie ukázaly, že celkově je rejstřík typicky mužských namlouvacích gest oproti ženskému poměrně omezený. Příčinou může být i to, že muži jsou obecně k neverbálním signálům méně všímaví a tudíž je zapotřebí zapojení širší škály projevů, aby si vůbec něčeho všimli. Zatímco k upoutání pozornosti ženy stačí mnohem méně, a proto je rejstřík mužských gest ve svém rozsahu v podstatě dostatečný. Nebylo tedy nejspíš nutné, aby se rozvíjel tak jako v případě žen.

2.2.1.4 Posturologie

Termín posturologie (někdy se také užívá pojmu posturika) pochází z latinského slova *positura* neboli poloha. Tento obor se tedy zabývá vším, co můžeme vyjádřit naší tělesnou polohou. Křivohlavý definuje posturologii „jako řeč našich fyzických postojů, držení těla a polohových konfigurací“. (Křivohlavý, 1988, str. 58) Na fyzické postoje můžeme pohlížet jako na projev pozorovaný u relativně izolovaného jedince, ale také můžeme brát v úvahu interakci tohoto jedince s druhým člověkem či skupinou lidí. Neboli jev tzv. dyadické interakce respektive skupinové interakce. (Křivohlavý, 1988) Vezmeme-li pojem polohová konfigurace, může se tedy jednat o vzájemnou konfiguraci jednotlivých částí těla jedince, nebo také o konfiguraci těl účastníků v sociální interakci.

Nejprve se budeme zabývat tělesnou polohou jakožto izolovaným projevem jedince. Z fyziologického pohledu rozlišujeme tři základní polohy člověka: vestoje, vsedě a vleže¹⁷, při nichž mohou různé části těla zaujímat rozmanité polohy¹⁸. Tendence zaujímat určitou konfiguraci v rámci jedné ze tří základních tělesných poloh je závislá jak na trvalejších vlastnostech osobnosti, tak na našem okamžitém psychickém či fyzickém stavu. Co se týče trvalejších vlastností, promítá se do tělesných postojů převážně naše sebedůvěra. Zvýšená sebedůvěra se projevuje v celkové tendenci rozšířit prostor svým tělem (vzpřímení, zdvižená hlava atd.) snížená sebedůvěra se naopak projevuje tendencí zmenšit prostor, který naše tělo zaujímá, schoulit se do sebe (svěšená hlava, vpadlý hrudník, pokleslá ramena atd.).

První ze základních tělesných poloh člověka je *poloha ve stoje*. Z toho, jak člověk stojí, můžeme vyčíst mnoho informací. Vedle emocionálního vyladění můžeme z postoje opět určit míru vyhraněnosti v prožívání mužskosti a ženskosti. Tegze uvádí, že identifikace pohlaví partnera je první aktivitou v novém sociálním kontaktu. Tato identifikace spočívá v rychlém hledání znaků, které by nám pomohly pohlaví určit. (Tegze,

¹⁷ S polohou vleže se v běžné každodenní sociální interakci prakticky nesetkáváme a z toho důvodu nebývá z hlediska neverbální komunikace analyzována tak, jako předchozí dvě základní polohy.

¹⁸ Hovoříme-li o vzájemné poloze dvou částí těla, používáme k jejímu označení termín *kompozice*. Pokud se jedná o vzájemnou polohu většího celku, tedy všech částí těla při určité poloze, užíváme pojem *konfigurace*. Celek, který udává jednak základní tělesnou polohu, tak polohovou konfiguraci nazýváme *pozitura*. (Křivohlavý, 1988)

2003) Jedním z takových znaků je právě specifický postoj těla. Rozdíl mezi typicky mužským a typicky ženským postojem spočívá ve velikosti plochy, kterou tyto postoje zaujímají, tedy ve velikosti prostoru mezi chodidly. Zatímco u žen se setkáváme s postojem, při kterém jsou chodidla blíže u sebe, muži obvykle stojí s nohama více rozkročenýma. Z fyziologického hlediska je nejstabilnějším postojem v poloze ve stoje takový postoj, při němž jsou kyčle, kolena a kotníky v jedné vodorovné přímce. Každá odchylka od fyziologicky optimálního rozkročení ovlivňuje stabilitu postoje. Vycházíme-li z této skutečnosti, působí typicky mužský postoj stabilněji a tím se liší od ženského postoje v pocitu, který vyvolává.

Druhou základní tělesnou polohou člověka je *poloha vsedě*. Také při ní můžeme pozorovat určité rozdíly mezi pohlavími. Podle Tegzeho je nejtypičtější posed s překříženýma nohama, který označuje jako „výchozí“. Ten taky nejčastěji pozorujeme u žen. U mužů se často setkáváme ještě s posedem, při kterém jsou nohy doširoka roztažené. Tegze se domnívá, že se s ním shledáváme tam, kde má jedinec potřebu ukázat svoji „potenci“ a vychutnat si pocit vlastní síly a moci. (Tegze, 2003) Vycházíme-li však z anatomického hlediska, je pochopitelné, že je tento způsob sezení pro muže pohodlný. Pro ženy by navíc nebyl příliš vhodný ze společenského pohledu. Klein identifikoval dokonce patnáct způsobů uspořádání nohou při sezení a zkoumal četnost jejich užití mezi muži a ženami. Odhalil tak, že zatímco některé z nich se vyskytly pouze u mužů, jiné byly výlučně ženskou pozicí.¹⁹ (Fraňková, 1997)

Z pohledu sociální psychologie je spíše než posturologické projevy z individuálního hlediska mnohem důležitější vzájemná poloha dvou lidí v interakci, případně vzájemná poloha lidí ve skupině. Je známo, že poloha, kterou člověk zaujímá, pokud je o samotě, se liší od polohy, kterou zaujme, když se domnívá, že by mohl být pozorován. Pokud dojde k sociální interakci, můžeme zkoumat vzájemnou polohu účastníků a vyvodit z ní mnohé závěry o povaze rozhovoru či jejich vzájemném vztahu. Pokud sledujeme polohu, kterou zaujímá hovořící jedinec, můžeme odhadnout jak moc je pro něj důležité to, co sděluje, nebo nakolik mu záleží na tom, aby druhého přesvědčil o svém názoru. Poloha naslouchajícího zase napovídá, do jaké míry ho zajímá to, o čem partner mluví, a zda s ním souhlasí či nikoli. Svůj souhlas nebo nesouhlas často vyjadřujeme příklonem respektive odklonem. Křivohlavý dodává, že dalším, daleko

¹⁹ Tabulka způsobů křížení nohou u mužů a žen viz Příloha 2

jemnějším výrazem souhlasu je tzv. kongruence poloh, neboli zaujetí zhruba stejné konfigurace určitých částí těla dvěma nebo více členy skupiny (Křivohlavý, 1988) Také v případě tohoto jevu můžeme odhalit jisté intersexuální rozdíly. Pease uvádí, že ženy instinktivně napodobují řeč těla častěji než muži a na rozdíl od mužů běžně zrcadlí i projevy osob opačného pohlaví. Pokud muž napodobuje postoje či gesta ženy, je to zpravidla v situaci, kdy se jí dvoří. (Pease, 2008)

2.2.1.5 Kinezika

Kinezika je oblastí neverbální komunikace, která se zabývá pohyby těla a jeho částí. Někdy bývá označována také termíny kineziologie či kinetika a všechny tyto názvy mají základ v řeckém slově *kinema* neboli pohyb. Jedná se v podstatě o nadřazený termín zahrnující mimo jiné i výše probírané obory (posturiku, gestiku, mimiku i viziku), které se zabývají pohyby určitých částí těla. Dále se tedy budeme věnovat pohybům těla jako celku.

Tělesné pohyby jsou podobně jako otisky prstů jedinečné u každého člověka. A to do takové míry, že tohoto poznatku dokonce využívají kriminalisté při identifikaci maskovaného pachatele. Zaměřují se přitom na křivky, které při chůzi opisují jednotlivé části těla (například hlava či klouby), a také se snaží určit těžiště pachatelova těla. Zakladatelem metody, která se zabývá analýzou chůze, je český vědec Jiří Straus, který srovnává svou metodu s analýzou rukopisu, který je už delší dobu považován za neopakovatelný. Podle něj není písmo nic jiného než pohyb ruky zachycený v grafické podobě a ze stejného principu vychází i při analýze chůze. (Melničuk, 2010)

Z psychologického hlediska pak můžeme na způsob chůze pohlížet jako na diagnostický nástroj osobnosti člověka a ukazatel jeho vnitřního prožívání, neboť dynamika vnitřních procesů se projevuje také v pohybech (jejich rychlosti, energičnosti či spontaneitě). (Tegze, 2003) Konkrétní podoba naší chůze je také do jisté míry ovlivněna oblečením (zejména botami) a samozřejmě se do ní promítá i naše pohlaví.

Rozdílná chůze mužů a žen vychází částečně už z odlišné anatomie. Mužská chůze bývá obvykle ráznější a pevnější, muži si mohou dovolit dělat větší kroky. Ženské pohyby jsou naopak ladnější, při chůzi často využívají pohupování v bocích a kroucení pozadím, které zvýrazňuje obrysy postavy a zvyšuje tím přitažlivost pro opačné pohlaví. Extrémní zdůraznění typicky ženských pohybů můžeme sledovat u modelek na předváděcích

molech. To je docíleno způsobem chůze založeném na překládání nohou před sebe jako by šla modelka po čáře. Pro muže by byl takový styl chůze přirozeně nepohodlný.

2.2.1.6 Proxemika

Termín proxemika, který je odvozen od latinského slova *proximus* neboli nejbližší, zavedl americký antropolog Edward T. Hall pro studium kultury člověka na základě zkoumání způsobu využívání prostoru. (Hall, 1966) Podstata tohoto oboru spočívá ve vyjádření vztahu mezi lidmi prostřednictvím vzdálenosti, kterou k sobě zaujímají. Většinou se hovoří především o horizontální vzdálenosti, předmětem zkoumání proxemiky je však také vzdálenost vertikální a vzájemná orientace osob.

Každý člověk má tendenci zachovávat si kolem sebe určitý prostor, pomocí kterého si udržujeme odstup od ostatních lidí či předmětů. Vnikne-li do tohoto našeho ochranného pásma jiná osoba, zpravidla to vyvolá nepříjemné pocity, které mohou vést až k agresivní reakci. Podvědomě se totiž snažíme udržovat od druhých takovou vzdálenost, abychom mohli v případě ohrožení uniknout. K tělu si tak připustíme jenom blízké osoby, kterým můžeme důvěřovat. Podobné tendence jako při hájení našeho osobního prostoru se vztahují také na prostory a předměty, vůči nimž máme určitý vlastnický vztah. Způsob chování, jakým označujeme a bráníme naše prostorové vlastnictví, se nápadně podobá teritoriálnímu chování zvířat, proto také bývá nazýváno pojmem teritorialita. Nárokování a respektování vlastnictví jistého osobního teritoria se projevuje také dodržováním určitých nepsaných pravidel při obsazování určitého prostoru skupinou lidí. (Fraňková, 1997).

Osobní zóna bývá někdy přirovnávána k mýdlové bublině či válci, který obklopuje člověka stojícího v jejím středu. Tento útvar nemá konstantní velikost, ale smršťuje se a roztahuje podle toho, kdo chce vstoupit do našeho teritoria. Edward T. Hall stanovil 4 druhy těchto zón na základě toho, jaké typy interakcí se v nich odehrávají. Jedná se o zónu intimní, osobní, sociální a veřejnou.²⁰ (Hall, 1966) Do intimní zóny člověk pouští jen nejbližší osoby, neboť taková vzdálenost umožňuje i fyzický kontakt a do vzájemné

²⁰ Hall dále v rámci každé zóny rozlišuje pásmo bližší a širší přesně vymezuje velikost každé z těchto oblastí: Intimní vzdálenost – bližší pásmo (0 – 15 cm), širší pásmo (15 – 45 cm); Osobní vzdálenost – bližší pásmo (45 – 75 cm), širší pásmo (75 – 120 cm); Sociální vzdálenost – bližší pásmo (120 – 210 cm), širší pásmo (210 – 370 cm); Veřejná vzdálenost – bližší pásmo (370 – 760 cm), širší pásmo (760 cm a více). (Hall, 1966)

interakce výrazně vstupuje také mnoho různých smyslových vjemů. V osobní vzdálenosti se realizují běžné rozhovory s lidmi bez důvěrného vztahu. Společenský styk odehrávající se v sociální vzdálenosti je založen spíše na neosobních vztazích, při úředních rozhovorech apod. Veřejné vzdálenosti zpravidla užíváme při jednání s cizími osobami, které si nechceme připustit k sobě, neboť je dostatečně velká na to, abychom v případě potřeby mohli provést úhybný manévr. Využívají ji také významné veřejné postavy pro zvýšení autority a prestiže.

Velikosti proxemických zón, zejména intimní a osobní, nejsou u všech stejné. Osobní prostor, který si člověk nárokuje, závisí na mnoha faktorech. Můžeme tak pozorovat určité mezinárodní rozdíly související nejen s kulturními zvyklostmi, ale také s hustotou zalidnění země, odkud jedinec pochází. Ze stejného důvodu také dávají lidé z měst přednost kratším vzdálenostem než lidé z venkova. Velikost potřebného prostoru se také zvětšuje v závislosti na věku. Vliv mají navíc jak trvalejší osobnostní charakteristiky (například míra introverze respektive extraverze), tak aktuální zdravotní a psychický stav. Svou roli samozřejmě hraje i pohlaví osob, mezi kterými k interakci dochází.²¹

Pease uvádí, že vzdálenosti přiřazené jednotlivým proxemickým zónám, se mezi dvěma ženami zkracují a mezi dvěma muži prodlužují. (Pease, 2008) Na tom, že v interakci ženy udržují s partnerem menší fyzickou vzdálenost, se shoduje většina autorů. Nakonečný ale upozorňuje na to, že u osob opačného pohlaví ženy tuto vzdálenost naopak zvětšují. (Nakonečný, 2009) Rozdílný vliv pohlaví můžeme také pozorovat v situacích, kdy dojde k překročení hranice intimního prostoru druhého člověka. Roli při tom hraje jak pohlaví osoby, která tento krok učinila, tak pohlaví jedince, do jehož intimního prostoru zasahuje. Vnikne-li muž do osobního prostoru jiného muže, bývá to být chápáno jako útok či pokus o degradaci osobnosti druhého napadením jeho práva na vlastní prostor. Pokud muž takto přistoupí k ženě, může to být interpretováno jako dvoření a pokus o sblížení. (Křivohlavý, 1988) Signál vyjádření zájmu o jedince opačného pohlaví vstupem do jeho intimní zóny funguje přirozeně také ze strany žen. Pokud je tento zájem neopětovaný, reakcí je pokus o obnovení běžné prostorové vzdálenosti. Pease uvádí, že pokud žena

²¹ Pokud dojde k interakci dvou lidí s odlišnými představami o jejich optimální vzájemné vzdálenosti, můžeme pozorovat jev nazývaný *proxemický tanec*. Osoba, pro kterou je vzdálenost od druhého příliš velká, má tendenci se k partnerovi přibližovat, čímž dojde k překročení subjektivní hranice přípustné vzdálenosti druhé osoby, která na to reaguje ustupováním. Tento proces neustálého přibližování a oddalování, připomínající tanec, se opakuje tak dlouho, dokud nedojde k nalezení optimální vzdálenosti.

vstoupí do intimního prostoru muže a následně z něj vystoupí, daný muž, pokud má o ženu zájem, pochopí tento akt jako svolení ke vstupu do ženina intimního prostoru vždy, když na ní promluví. (Pease, 2008)

Z prostorového hlediska se můžeme zabývat nejen horizontální vzdáleností mezi jedinci ve vzájemné interakci, ale také vzdáleností vertikální. Pro její posouzení není důležitá ani tak výška osob, určující je především vzájemná poloha očí komunikujících subjektů na vertikální ose. Můžeme hovořit o tak zvaném převýšení. (Křivohlavý, 1988) Faktem je, že vyšší poloha tradičně symbolizuje větší společenský význam. To je patrné při využívání převýšení v běžném životě (stupně vítězů, trůny, řečnické stupínky apod.). Osoby, které jsou vysoké, vzbuzují přirozený respekt a autoritu, neboť výška také souvisí se silou, pomocí které může jedinec prosazovat své nároky. Ostatní lidé k takovým osobám doslova vzhlížejí. Podobného efektu docílíme prostým umístěním jedince na vyvýšené místo (stupínek, vyšší židle apod.). Pokud jsou oči jednoho člověka níže než oči druhého, vyvolává to subjektivní pocit podřazenosti respektive nadřazenosti. Zatímco první k tomu druhému „vzhlíží“, ten druhý se na něj „dívá svrchu“.

Vávra uvádí, že efektu vzhlížení často využívají ženy pro upoutání pozornosti muže. Charakteristický třpyt bělma u dolních víček evokující pohledy dětí (které k dospělému vzhlíží vždy) na muže obvykle silně zapůsobí. Podobné děti připomínající prvky mají totiž značně sugestivní moc, vyvolávající zvýšenou přízeň a náklonnost. Mužům navíc imponuje skryté sdělení, které takový pohled signalizuje, a to přisouzení jejich vlastní velikosti. (Vávra, 1990)

Poslední kapitolou z oblasti proxemiky je vzájemná prostorová orientace neboli úhel, pod nímž spolu účastníci interakce komunikují. Také v této oblasti si lze všimnout určitých intersexuálních rozdílů. Lewis uvádí, že muži se cítí nejlépe v čelní pozici vůči druhému. Pokud hovoří s někým, koho znají a ke komu mají kladný vťah, mají tendence zaujímat takové postavení, aby docházelo k interakci více méně tváří v tvář. Ženy oproti tomu dávají při přátelských setkáních přednost o trochu více boční pozici. Příčinu vidí Lewis v odlišném způsobu výchovy chlapců, kteří jsou více povzbuzováni k soutěživosti a dívek, jež jsou vedeny spíše ke spolupráci. Preferovaná vzájemná orientace tak do jisté míry odpovídá těmto dvěma typům vztahů. Lewis ale připomíná, že tyto pozice platí pouze pro dobré vztahy, pokud takovou pozici zaujme cizí člověk, vyvolá to naopak antagonismus a nechuť. (Lewis, 1989)

2.2.1.7 Haptika

Termín haptika pochází z řeckého slova *haptain* neboli spojovat. Do sociální psychologie ho zavedl lingvista William Austin pro označení taktilních kontaktů neboli doteků. Z proxemického pohledu je dotek považován za extrémní případ přiblížení. Hlavní roli v případě taktilní komunikace hraje hmat, který je z pohledu neverbální komunikace jedním z nejdůležitějších smyslů, neboť má hned po zraku největší rozlišovací schopnost. Ve skutečnosti není hmat pouze jedním smyslem, nýbrž souborem smyslů, které spojuje to, že jsou jejich orgány zakončeny v kůži. (Křivohlavý, 1988) Při taktilním kontaktu tak prostřednictvím různých receptorů vnímáme tlak, teplotu, bolest či vibrace.

Analýza komunikace prostřednictvím doteků je poměrně složitá, neboť musíme sledovat mnoho faktorů. Například kdo se koho dotýká, jakými částmi těla či jaká je povaha doteku z hlediska různých kritérií. Základní rozdíl pravděpodobně spočívá v tom, zda je určitý taktilní kontakt prostředkem pozitivní interakce (pohlazení, objetí, polibek) nebo negativní (pohlavek, odstrčení). Podle stupně intimity pak rozděluje Heslin doteky do pěti kategorií na funkčně-profesionální, sociální, přátelské, milostné a sexuální. (Heslin, 1974 in Černý, 2007) Interpretace taktilních stimulů závisí kromě užitých částí těla také na trvání doteku, užitém tlaku, situaci, ve které k němu dochází, přítomnosti dalších osob či vztahu mezi účastníky haptické interakce. (Heslin, Alper, 1983 in Benjamin, 2009) V úvahu bychom měli brát i verbální výměnu doprovázející dotek, jakékoli další neverbální chování a také naše předchozí zkušenosti s dotýkáním či s osobou, která se nás dotýká. (Benjamin, 2009)

V rámci haptické komunikace můžeme pozorovat poměrně významné rozdíly mezi muži a ženami a to hned v několika oblastech. První z nich je odlišná míra užití taktilní komunikace v přátelských vztazích mužů a žen. Pokud porovnáme výskyt tohoto způsobu komunikace, je zřejmé, že častěji se vzájemně dotýkají ženy. Tento fakt patrně souvisí s povahou vztahů, které mezi sebou ženy vytvářejí. Už v kapitole 2.1.2 věnované tématům hovorů bylo zmíněno, že přátelské vztahy žen bývají charakteristické emocionální blízkostí a vzájemnou „sebeotevřeností“. To se projevuje nejen ve verbálním způsobu komunikace v podobě osobnějších témat a sdílení pocitů, ale také právě v oblasti haptiky. Sax uvádí, že dvě ženy si dokážou vybudovat vášnivé přátelství, charakterizované touhou trávit spolu hodně času a dokonce výskytem projevů jako je objímání a tulení. Podle něj vzájemný vztah dvou žen může být intimnější a více emocionálně naplňující než jejich sexuální

vztahy s partnery či manželi. (Sax, 2005) Přesto takový vztah nemá se sexualitou nic společného a haptické projevy intimity mezi dvěma ženami jsou také okolím běžně chápány čistě jako projev přátelství.

Pokud se jedná o přátelský vztah mezi mužem a ženou, je výskyt podobných projevů poněkud komplikovanější, neboť je třeba si vyjasnit, zda mají ještě povahu přátelské intimity, nebo už jsou brány v určitém sexuálním kontextu. Co se týče přátelství mužů, bývají vzájemné doteky výrazně omezeny, vzhledem k tomu, že by pravděpodobně byly chápány jako projev homosexuality. Z tohoto pohledu se poněkud liší i povaha doteků mezi muži. Na místo objímání či hlazení častěji dochází k podání ruky nebo poplácání.

Hlazení, objímání a další pozitivní taktilní projevy jsou zkrátka doménou žen, a to nejen v přátelských, ale také partnerských vztazích. Je celkem pochopitelné, že muži, jakožto příslušníci drsnějšího pohlaví, nevyžadují podobné projevy něžnosti. Zajímavé však je, že tento jev má opět svůj biologický základ. Ženy jsou totiž už od narození citlivější vůči všem druhům kožního dráždění a kožních vjemů. A to do takové míry, že i ta nejméně citlivá žena je pořád ještě citlivější než ten nejcitlivější muž. To je dáno mimo jiné tím, že pokožka žen je tenčí, než pokožka mužů. Zvýšená kožní citlivost má určitý funkční význam, souvisí totiž také s vnímáním bolesti vedoucím k tendencím vyhnout jejímu zdroji. Kožní citlivost má tedy jistý ochranný účinek. (Janata, 1997) V praxi se tato vlastnost projevuje zvýšenou vnímavostí vůči haptické komunikaci a tudíž také jejímu častějšímu užití.

Přestože jsou pozitivní doteky obecně projevem srdečných, přátelských pocitů, jejich přijetí a reakce na ně se může výrazně lišit na základě toho, kdo a jakých částí těla se dotýká. Lewis uvádí, že zatímco ženy, považují dotyk neznámého muže za nepříjemný, muži se cítí, dotkne-li se jich cizí žena, stejně příjemně jako při doteku jejich partnerky. Kromě toho lze na těle muže i ženy rozlišit určité zóny podle toho, nakolik jsou vhodné pro doteky přítele stejného či opačného pohlaví.²² (Lewis, 1989)

Nejbezpečnější tělesnou oblast pro doteky ve všech případech představují ruce (či dlaně), není tedy divu, že nejběžnějším a nejzkoumanějším jevem na poli haptické komunikace je podání ruky. Vyskytuje se nejen v přátelských vztazích (kde je užíváno především mezi muži), ale hojně také v rámci kategorie sociálních a funkčně-profesionálních doteků. Při analýze způsobu podání ruky můžeme sledovat délku a pevnost

²² Viz Příloha 3

stisku, natočení dlaně, její vlhkost a teplotu nebo zapojení druhé ruky. Určitý typ stisku může mít navíc odlišný účinek podle toho, zda je použit mužem či ženou a také vůči jakému pohlaví.²³

2.2.2 Úprava zevnějšku

Vedle klasických komunikačních prostředků prostřednictvím řeči těla si člověk vyvinul také další způsoby neverbálního sdělování, a to prostřednictvím úpravy svého zevnějšku. Tato oblast však bývá často opomíjena a podceňována. Přitom náš zevněšek je to, čím se při interakci prezentujeme nejdříve. Je známo, že první dojem, který uděláme má významný vliv na to, jak nás budou druzí nadále posuzovat. Pokud je první dojem z nějakého člověka pozitivní, později si u dané osoby nechceme připouštět negativa, pokud je však první dojem negativní, těžko pak nacházíme pozitiva. Tomuto jevu se říká haló efekt.

Pod pojmem úprava zevnějšku si můžeme představit provádění změn na těle (tzv. mutilace), styl oblékání nebo volbu doplňků a rekvizit. S touto oblastí také souvisí komunikace prostřednictvím úpravy prostředí, ve kterém se člověk pohybuje. Výše uvedené projevy jen zdánlivě nemají komunikační význam, ve skutečnosti mohou o člověku mnoho napovědět. Nejen že mohou vyjadřovat estetické cítění, ale do jisté míry také odrážejí normy společenského chování nebo morální, filozofické či náboženské názory a postoje. (Fraňková, 1997) Křivohlavý však připomíná, že úskalím některých těchto neklasických nonverbálních forem sdělování je to, že o jejich komunikačním aspektu existuje jen málo solidních podkladových studií a poznatky z této oblasti jsou často získávány jen náhodným pozorováním. (Křivohlavý, 1988)

2.2.2.1 Mutilační chování

Pojem mutilační chování pochází z latinského slova *mutilatio*, tedy zmrzačení, znetvoření a jedná se o chování, jehož výsledkem je změna velikosti, tvaru nebo barvy části lidského těla, provedená záměrně na živém jedinci. (Fraňková, 1997) Příčiny a motivace pro toto chování mohou být různé (magické, náboženské, zdůraznění sekundárních pohlavních znaků, psychopatologie), obvykle však slouží k předávání

²³ Viz Příloha 4

informací jiným subjektům. Z tohoto důvodu mohou být řazeny do oblasti neverbální komunikace.

Prováděné změny mohou být buď ireverzibilní, tedy nevratné, nebo reverzibilní, vratné. Podle toho, na jaké části těla k mutilaci dochází, dělíme ireverzibilní změny na *hard*, prováděné na kostech (deformace chodidel, mozkovny) a zubech (vkládání ozdob, pilování), a *soft*, prováděné na měkkých částech těla (tetování, vytahování lalůčků, obřízky apod.). Mezi změny reverzibilní patří změna barvy pokožky či vlasů nebo změna tvaru a velikosti v oblasti vlasů, vousů nebo nehtů. (Fraňková, 1997)

V naší kultuře k mutilacím dochází nejčastěji z estetického hlediska a tím, kdo v této oblasti dominuje, jsou přirozeně ženy. Jedná se především o změny reverzibilní pomocí líčení, případně soft ireverzibilní změny v podobě tetování nebo kosmetických chirurgických zákroků. Cílem tohoto jednání je upravit zejména své obličej tak, aby působily co nejpřitažlivěji. Přestože ideál krásy často podléhá módním trendům, které se liší napříč kulturami a historickými obdobími, určité prvky jsou obecně hodnoceny jako přitažlivé, neboť příčiny pro takové preference jsou v nás geneticky zakořeněny.

Už v kapitole 2.2.1.6 věnované proxemice bylo zmíněno užití prvku vzhlížení, které v mužích asociuje dětské pohledy a vyvolává tak dojem zranitelnosti a s tím související pocit náklonnosti. Ženy se podobného efektu, často aniž by si to samy uvědomovaly, snaží docílit i dalšími způsoby právě prostřednictvím líčení. Je známo, že dětská tvář je mimo jiné charakteristická nepoměrně velkýma očima. Pomocí linek a očních stínů ženy své oči opticky zvětšují, čímž evokují právě velké oči dětí. (Vávra, 1990) Dětský či mladistvý vzhled ale není žádoucí pouze z důvodu vyvolávání ochranných citů, ale takové znaky rovněž signalizují zdraví a plodnost, které jsou z genetického hlediska vodítkem pro hledání partnera. Není tedy divu, že se ženy pomocí make-upu či chirurgických zákroků pokouší docílit mladšího vzhledu.

Další oblastí na obličejí ženy, kterou se snaží upoutat případného partnera, jsou rty. Pease uvádí, že podle zoologů ženské rty vznikly jako nápodoba genitálií, v době, kdy jsme se začali pohybovat vzpřímeně, neboť mají přibližně stejný tvar a velikost a ve stavu sexuálního vzrušení se prokrvují. Je tedy pochopitelné, že jejich zvýrazňování pomocí nanášení rtěnky, zejména rudé barvy, je významným sexuálním signálem. (Pease, 2003)

2.2.2.2 Oděv a doplňky

Asi největší vliv, co se komunikace úpravou zevnějšku týče, má oblečení a doplňky, které nosíme. Původně měl oděv pouze ochrannou funkci, brzy se však stal nositelem mnoha informací o člověku, který je do něj oblečen. Zejména v minulosti indikoval oděv příslušnost k určité sociální skupině. V dnešní době, kdy se z tohoto pohledu rozdíly mezi společenskými vrstvami stírají, vstupují do popředí další charakteristiky, které mohou být oblečením vyjádřeny. Přestože v současné společnosti lze vždy identifikovat určitý módní mainstream, není takový tlak na konformitu v tomto ohledu tak jako dřív. Maximální svoboda oblékání a velká dostupnost oblečení rozličných stylů vede k tomu, že prostřednictvím oděvu můžeme snadno prezentovat svoji osobnost. Volbou oblečení a doplňků nedáváme najevo pouze svůj módní vkus a estetické cítění, ale do jisté míry jím vyjadřujeme naše názory, postoje či příslušnost k určité sociokulturní skupině. Navíc se do tohoto způsobu komunikace odráží také naše osobnostní vlastnosti jako extravert (syťější, světlejší barvy) či míra konformity. Mnoho napoví také stav zevnějšku z hlediska čistoty a upravenosti, a to nejen o trvalých charakteristikách osobnosti, ale zejména o aktuálním zdravotním a psychickém stavu. Pravdou však je, že informace, kterou o sobě vysíláme tímto způsobem, nemusí vždy odpovídat realitě, ale vypovídá spíše o tom, co o sobě chceme prozradit.

Intersexuálních rozdílů v této oblasti můžeme pozorovat poměrně mnoho. Už vzhledem k odlišné anatomii mužů a žen se zákonitě liší také jejich oblékání. Móda je navíc tradičně doménou žen a jejich oděvy i doplňky jsou mnohem variabilnější. Cílem je samozřejmě co nejlépe zapůsobit svým zevnějškem a tomu přirozeně napomáhá zdůraznění ženských tvarů postavy. Například nošení vysokých podpatků, jakkoli může být nepohodlné, zvyšuje atraktivitu ženy, která je nosí. Díky podpatkům se posune těžiště těla a tím se zvýrazní ženské proporce, opticky se zvětší poměr pasu a boků, prodlouží nohy a vypne hrud', navíc jsou ženy v těchto botách nuceny chodit pomaleji, což působí ladně. To vše jsou signály, které na muže působí přitažlivě, ať už si to uvědomují nebo ne. Vzpřímený postoj, který je při nošení podpatků nezbytný, navíc dodává ženám sebevědomí.

Specifickou složkou úpravy zevnějšku jsou pak doplňky ve formě ozdob různých částí těla a oděvu. Ty mohou mít rozličné magické, rituální či náboženské funkce, nebo mohou vyjadřovat společenský status či příslušnost k určitému myšlenkovému proudu.

Nejčastěji jsou však nošeny za účelem dekorace a samozřejmě také upoutání pozornosti na určité partie těla. Náhrdelník připoutá pohled na šíji či dekolt, náramky zase na zápěstí. Jeden z mála tradičně mužských doplňků jsou hodinky, jejichž symbolický význam spočívá především v prezentování společenské prestiže. Některé doplňky mají navíc zcela specifický komunikační význam, například snubní prsteny vysílají signál, že jedinec je zadaný.

Je zajímavé, že zatímco ve zbytku živočišné říše to bývá většinou samec, kdo musí zaujmout a přivábit partnerku svým vzhledem, u lidí je tomu spíše naopak. Ne, že by ženám nezáleželo na mužově vzhledu, jisté fyzické prvky jsou stále důležitou známkou vhodnosti partnera. Z historického hlediska jsou tu ale i jiné významné atributy, jako například schopnost zabezpečit rodinu, která už dlouho nemusí být nutně reprezentována tělesnou konstitucí. Proto muži často svými neverbálními signály, vedle vlastních fyzických maskulinních předností, demonstrují také důkazy své moci a prestiže. Konkrétně v oblasti módy se však zdá, že ženy poněkud plýtvají energií, neboť muži si často ani nevšimnou, co mají ženy na sobě. Faktem je, že ať si to ženy uvědomují nebo ne, důležitý je v tomto případě dojem, který bývá vyvolán mnohdy na podvědomé úrovni. Vystává ale určitá otázka, do jaké míry se ženy oblékají pro opačné pohlaví. Často to totiž bývají spíše přítelkyně a jiné osoby ženského pohlaví, kdo ocení oděv ženy. Není tedy tolik rozmanitá ženská móda určena spíše pro oko jiných žen?

2.2.2.3 Olfaktorická komunikace

S úpravou zevnějšku dnes také úzce souvisí pachy, jejichž prostřednictvím je realizována olfaktorická neboli čichová komunikace. V živočišné říši má komunikace prostřednictvím pachů velký význam. Zvířata si pomocí nich označují svá teritoria, vybírají partnery k rozmnožování apod. U lidí tento způsob komunikace rozhodně nemá nijak výsadní postavení, přesto se s ním můžeme setkat. Fraňková uvádí, že čichové vjemy se uplatňují ve vzniku a udržování emočních pout k lidem i určitému prostředí. (Fraňková, 1997) Není tedy divu, že ženy jsou v této oblasti opět citlivější. Tato schopnost se ještě zvyšuje v době ovulace a v těhotenství. (Janata, 1997)

Hlavní komunikační význam pachů pravděpodobně spočívá v tom, že se uplatňují v oblasti přitažlivosti mezi partnery. Specifický pach, který vydává lidské tělo, je závislý na určité genetické konfiguraci. Výzkumy potvrdily, že lidé dávají přednost pachům osob,

jejichž geny jsou co nejvíce odlišné od jejich vlastních. Je to dáno tím, že pářením s geneticky odlišnými jedinci se snižuje riziko výskytu genetických poruch u potomků. (Janata, 1997)

V dnešní době je běžné užívání různých prostředků, které naše přirozené pachy odstraňují či překrývají, čímž se rozšiřuje komunikace pachy o další dimenzi. Fraňková však upozorňuje na to, že zatímco v minulosti složení parfémů mělo zdůraznit mužnost respektive ženskost, dnes se začínají rozdíly mezi dámskými a pánskými parfémy stírat, což lze považovat za jisté narušení původní funkce olfaktorického podnětu. (Fraňková, 1997)

2.2.2.4 Úprava prostředí

Z širšího pohledu souvisí s úpravou zevnějšku člověka také komunikační funkce úpravy prostředí, ve kterém se pohybuje, žije a pracuje, tedy prostředí, které určitého jedince reprezentuje. Zařízení prostoru nábytkem, volba dekorací, ale také způsob, jakým je jisté prostředí udržováno, může napovědět mnoho o osobnosti daného jedince. Faktem je, že co se zařizování domácností týče, žijeme v poněkud ženském světě. Ženy obvykle zodpovídají za vzhled prostředí, které sdílí s muži. V tomto ohledu je tedy poměrně obtížné plně vystopovat konkrétní maskulinní prvky. Určitým pozorovatelným rozdílem je právě to, že ženám více záleží na podobě prostředí, ve kterém se pohybují. To může být z historického hlediska dáno tradiční ženskou rolí, která spočívala v péči a udržování domácnosti.

Kromě aspektu kultury bydlení do této oblasti zařazuje Křivohlavý také otázky reprezentace dané osoby druhem chaty či chalupy, výběrem auta, volbou míst a druhů rekreace. Patří sem navíc i volba osob, s nimiž jedinec z vlastní iniciativy udržuje osobní kontakt. (Křivohlavý, 1988)

2.2.3 Komunikace činy

Už v úvodu této práce byla zmíněna důležitost kontextu při interpretaci jakýchkoli komunikačních projevů. Veškerá sociální interakce je vždy zasazena do určitého širšího kontextu (situačního, vztahového apod.). Jedním z aspektů, které jej utváří, jsou naše činy, neboť činnost člověka je nedílně spojena s každým setkáním lidí, s každým komunikačním aktem. Nejde přitom jen o to, co děláme v danou chvíli, ale také, co jsme vykonali před tím a jak se budeme chovat potom. Pro komplexní analýzu komunikace musíme brát tedy

v úvahu nejen to, co lidé říkají, jak to říkají či jaké signály vysílá jejich tělo, ale také zasazení všech těchto projevů do širšího činnostního rámce neboli kontextu. Křivohlavý v této souvislosti doplňuje Watzlawickův známý poznatek o nemožnosti nekomunikovat právě o činnostní dimenzi tvrzením, že nelze se nijak nechovat. (Křivohlavý, 1998)

Také konkrétní činy bychom ale měli vždy posuzovat v kontextu situace, ve které jsou skutečně, a také bychom měli přihlížet k individuálním motivům každého jedince vedoucím k vykonání daného činu. Zvláště pokud chceme zkoumat intersexuální rozdíly v této oblasti, můžeme dojít ke zjištění, že stejný čin nebo chování může být různě motivováno v případě mužů a žen. A zároveň stejné pohnutky a pocity mohou vést k uskutečnění odlišných činů nebo užití rozdílných způsobů jejich realizace.

V rámci široké problematiky komunikace prostřednictvím činů můžeme vydělit mnoho oblastí zkoumání. Některé z nich vystupují jako samostatné obory. Například chronemika, z řeckého *chronos* neboli čas, která v sociální psychologii označuje způsob, jakým vyjadřujeme, užíváme a strukturujeme čas ve vztahu k jiným lidem. (Mikuláščík, 2003) Dalším oborem je zacházení s předměty, kam kromě manipulace s předměty běžné potřeby můžeme zařadit třeba také způsob, jakým řídíme motorová vozidla (tzv. drivika), jinými slovy to, co člověk mimoslovně sděluje svým chováním na silnici. (Gruber, 2005)

Můžeme identifikovat poměrně mnoho více či méně dílčích oblastí, kde může docházet k manifestaci intersexuálních rozdílů. Pro tuto práci byly pro bližší analýzu vybrány dvě takové oblasti, které budou rozebrány v následujících kapitolách. Konkrétně se jedná o rozdíly v mužské a ženské agresii a užití spolupráce respektive soupeření.

2.2.3.1 Mužská a ženská agrese

Agresivita je charakteristikou, která je tradičně přisuzovaná mužskému pohlaví. Už od malička se chlapci výrazně častěji dostávají do vzájemných potyček, při nichž běžně dochází na užití fyzické síly. Také statistiky z věznic ukazují, že za násilné trestné činy jsou několikanásobně častěji odsuzováni muži. Při bližším zkoumání ale můžeme zjistit, že i ženám je vlastní jistá agresivita. Její konkrétní projevy a okolnosti, za kterých k ženské agresii dochází, se však poměrně liší od tradiční mužské fyzické agrese.

Rozdíly můžeme pozorovat už v dětském věku. Sax uvádí, že chlapci spolu bojují až dvacetkrát častěji než dívky, důležitým poznatkem ale je, že taková rvačka obvykle vyústí v upevnění přátelství mezi zápasícími chlapci. Dívky bojují málokdy, a pokud tak

učiní, namísto pěstí používají spíše slova. Jejich potyčky však mají dalekosáhlejší důsledky a nezdídky vedou k ukončení přátelství. (Sax, 2005)

První otázkou, kterou si můžeme v této souvislosti položit, je, proč chlapci na rozdíl od dívek preferují fyzické způsoby agrese. Příčinou může být určitá biologická podmíněnost. To naznačují výzkumy dívek s kongeniální adrenální hyperplazií, která způsobuje, že jsou dívky už v prenatálním vývoji vystaveny působení androgenů, což do jisté míry maskulinizuje jejich mozek. V důsledku toho dívky vykazují pohlavně atypické chování a preference aktivit a zájmů. (Berenbaum, 1995) Podobně jako chlapci pak dávají přednost drsnějším hrám, oproti ostatním dívkám, jejichž aktivity mají často pečující charakter. Vzhledem k tomu, že tyto rozdílné vzorce chování jsou patrné i u dalších primátů, původem jejich vzniku je pravděpodobně určitý biologicky užitečný účel. Sax popisuje studie šimpanzů, které odhalily, že zatímco samci častěji loví svou potravu, samice ji získávají především sběrem. Z toho vyvozuje dva důvody pro poněkud agresivní způsob chlapeckých her. Prvním z nich je pozůstatek potřeby nácviku pro skutečný lov. Tím druhým je, že se díky takovým aktivitám učí jistá pravidla soužití. Samci, kteří nemají možnost v mládí bojovat s ostatními, jsou v dospělosti nikoli méně, ale naopak více násilní. (Sax, 2005)

S fyzickou agresí úzce souvisí také bolest. Zatímco pro chlapce jsou agresivní aktivity a sporty zábavou, dívky si těžko představí, že by na bolesti bylo cokoli zábavného. Už v kapitole jsme 2.2.1.7 věnované haptické komunikaci bylo zmíněno, že ženy vnímají bolest o něco intenzivněji. Výzkumy odhalily, že při vystavení stresu se u samic míra citlivosti zvyšuje, zatímco u samců se naopak snižuje. (Sax, 2005) Ženský organismus navíc obecně reaguje na stres odlišně než mužský. Psycholog Walter Cannon popsal odpověď lidského organismu na stres jako reakci „útoč nebo uteč“ (*fight-or-flight*), která je charakterizována aktivací sympatického nervového systému. Taylorová však naznačuje, že k tomu dochází pouze v případě mužů, zatímco u žen v podobné situaci dochází naopak aktivací parasympatického systému. Ženská reakce na stres by spíše mohla být nazvána „starej se a spřátel se“ (*tend-and-befriend*). (Taylor, 2000) Zatímco v mužích tedy stres vzbuzuje vzrušení a snižuje jejich vnímání bolesti, u žen navozuje nepříjemné pocity a zvýšení citlivosti na bolest. Není divu, že si ženy zřídka užívají fyzické násilí tak jako muži.

Namísto toho ženy volí pro své boje jiný druh násilí, a to psychické. Jeho úskalím je to, že jeho projevy jsou často velice nenápadné a pro okolí je obtížné si všimnout, že

k agresi vůbec dochází. Jedná se například o ignorování, nepřátelské pohledy, vyčleňování z kolektivu, pomluvy a podobně. Tento typ agrese může mít výrazné dopady na psychiku jedince, vůči kterému je užito. A které jsou často závažnější, než v případě agrese fyzické, tak jak je užívána mezi muži a chlapci.

Při interakci pohlaví se odlišné mužské a ženské pohledy na agresi mohou střetávat a dochází tak k nedorozuměním. Chlapci, kteří vůči sobě využívají útočné chování s určitým hravým podtextem, coby způsob navazování přátelství, mohou s takovou taktikou narazit u dívek. Ty totiž jen stěží pochopí, že úder sněhovou koulí, nebo tahání za vlasy jsou vlastně signály pozitivního zájmu a žádosti o přátelství.

2.2.3.2 Spolupráce versus soupeření

Pokud budeme vycházet z teorie pohlavně odlišného vnímání uspořádání sociálních vazeb, lze celkem snadno usuzovat, že soupeření bude doménou mužů, zatímco pro ženy bude přirozenější spolupráce. A skutečně jsou muži, kteří vnímají společnost jako hierarchický systém, ze své podstaty obecně více soutěživí. Prostřednictvím této formy sociálního chování pak budují a upevňují své postavení v rámci této hierarchie. Ženy, pro které představuje společnost spíše síť vazeb, dosahují vytváření a udržování těchto vztahů obvykle pomocí spolupráce. Není samozřejmě pravda, že by muži vůbec nevyužívali kooperace. Skupinové soutěživé hry chlapců vlastně zároveň přirozeně vedou ke kooperaci. Také ženy dokážou být soutěživé, jejich soupeření se však obdobně jako agrese realizuje více nepřímou.

V poslední době bývá princip spolupráce vyzdvihován a na jeho uplatňování je, především ve výchově a vzdělávání, kladen větší důraz. Soupeřivost oproti tomu bývá často považována za nežádoucí jev. Možná je to do jisté míry dáno tím, že za výchovu odpovídají převážně ženy (ať už jsou to matky nebo učitelky, které svým počtem ve školství výrazně převažují), které nemusejí mít pro soupeření dostatečné pochopení. Z tohoto důvodu se mohou objevovat tendence přílišnou soutěživost potlačovat. Je však důležité si uvědomit, že oba tyto mechanismy jsou důležité pro úspěšnou socializaci.

Problematika soupeření do jisté míry souvisí s tématem předchozí kapitoly, tedy agresí. Také ta bývá primárně negativně konotována, přestože může mít i svůj pozitivní význam. Jak již bylo zmíněno výše, prostřednictvím užití fyzické agrese a násilí si mladí samci osvojují určitá pravidla fungování společnosti a také se učí svou agresivitu používat,

tedy regulovat. Vzhledem k tomu, že nemožnost takového nácviku vede v dospělosti ke zvýšení agresivity a násilnosti, není dobré tyto projevy potlačovat. Vhodnější je přeměřovat je na společensky přijatelné druhy aktivit, jako jsou například jisté druhy sportů.

Podobné je to i se soupeřením. Pokud bude soupeření potlačováno, nedojde k jeho přeměně na spolupráci, ale k osvojení nevhodných forem soupeření. Fungování společnosti navíc není postaveno jen na kooperaci, ale výrazně se uplatňují také mechanismy kompetitivní. Stejně jako je tedy třeba vychovávat děti ke spolupráci, je důležité pracovat také s jejich přirozenou soutěživostí a kultivovat ji takovým způsobem, aby byli jak muži, tak ženy schopni nejen vyhrávat, ale také prohrávat či ocenit soupeře.

3 PRAKTICKÁ ČÁST

V předcházející teoretické části této práce věnované intersexuálním rozdílům v komunikaci byly podrobně rozebrány jednotlivé aspekty lidské komunikace s ohledem na možná pohlavní či genderová specifika, která se v daných oblastech mohou objevovat. V mnoha případech se potenciaální odlišnosti manifestují především při interakci osob opačného pohlaví. A z hlediska sociální psychologie nabývá problematika mezirodové komunikace význam právě v oblasti partnerských vztahů. Praktická část této práce se tedy blíže zaměří na zkoumání podob, fungování a vnímání komunikace mezi partnery v současné společnosti.

3.1 CÍLE VÝZKUMU A VÝZKUMNÉ OTÁZKY

Hlavním cílem výzkumu představujícího praktickou část této práce byla identifikace některých aspektů komunikace mezi partnery a jejich následná analýza. Ta v první řadě spočívá v postihnutí případných společných znaků mezi zkoumanými páry, jež by mohlo poukázat na existenci určitých rodových specifik, která se v partnerské komunikaci manifestují. Dále se výzkum zaměřuje na odhalení možných příčin daných jevů a nastínění eventuelních řešení, jež by mohla vést ke zkvalitnění komunikace nejen mezi partnery.

Pro dosažení stanovených výzkumných cílů bylo nejprve formulováno několik výzkumných otázek, které by měly pomoci zaměřit výzkum požadovaným směrem. Základní výzkumná otázka zní: Jak se liší náhled na komunikaci v partnerském vztahu z pohledu muže a ženy? Tuto otázku dále rozvíjejí následující dílčí podotázky. Jakým způsobem charakterizují a hodnotí zkoumané subjekty komunikaci s partnerem? Co vnímají jako největší komunikační úskalí ve vztahu? Jakým způsobem probíhají konfliktní situace z pohledu zkoumaných subjektů? Jaké faktory mají vliv na konkrétní podobu a vnímání komunikace?

3.2 POUŽITÁ METODA

V rámci problematiky mezilidské komunikace byla v historii provedena řada výzkumů zaměřených na odhalování a měření případných odlišností mezi pohlavími. Základem těchto studií bylo často použití kvantitativních metod, umožňujících poměrně přesné statistické zpracování získaných dat, což usnadňuje určení významnosti zjištěných rozdílů. Úskalím tohoto typu výzkumů je však jisté vytržení z kontextu. V podobných případech totiž nebývají brány v potaz různé okolnosti a možné vlivy či příčiny, což může vést v důsledku k jistému zkreslení konečných výsledků.

Zejména při zkoumání partnerských vztahů bývá vhodnější použití kvalitativních metod, které se zaměřují nejen na odhalování určitých jevů, ale také umožňují jejich interpretaci v širším kontextu. Analýza souvisejících okolností, příčin vzniku nebo doprovodných pocitů umožňuje nejen lépe porozumět daným jevům, ale navíc také odvodit důsledky či navrhnout opatření vedoucí k případné změně. Obzvláště v oblasti mezilidské komunikace by nemělo být cílem zkoumání pouhé konstatování skutečností, ale právě vyvození závěrů, které nám mohou pomoci dosáhnout v této oblasti větší efektivity.

Pro potřeby výzkumu, z něhož vychází praktická část této práce, byla tedy zvolena kvalitativní metoda zkoumání několika případů partnerských vztahů. Sběr dat probíhal formou dotazníku, jenž je součástí Příloha 5. Vzhledem k tomu, že cíl výzkumu spočívá v identifikaci některých specifíků partnerské komunikace, je dotazník koncipován ve formě nedokončených vět, které umožňují volnější vyjádření.

Výzkumný vzorek tvořilo šest partnerských párů z Plzně a okolí, z nichž každý pár reprezentuje poněkud odlišný typ svazku, ať už se jedná o délku vztahu či společného soužití nebo věk partnerů. Dotazník byl předkládán k vyplnění v elektronické podobě, oběma partnerům odděleně, s instrukcí, aby při jeho vyplňování nespolupracovali, ani se jinak neovlivňovali. Získaná data pak bylo možno analyzovat jednak z obsahového, tak z formálního hlediska. Tedy nejen zkoumáním doplněných údajů coby faktických dat, ale také způsobů, které si účastníci výzkumu zvolili pro jejich doplnění.

Doplněné nedokončené věty byly uspořádány do zvláštní tabulky pro každý pár tak, aby odpovědi obou partnerů mohly být snadno porovnány. V úvodní části každé tabulky se vždy nachází stručná charakteristika daného páru. V zájmu zachování anonymity jsou páry označeny pouze čísly a také v textu analyzujícím získaná data je na

osoby, jež se zúčastnily výzkumu odkazováno pomocí označení čísla páru, případně pohlaví. Vyplněné dotazníky ve výše popsané upravené formě jsou součástí Příloha 6.

3.3 VYHODNOCENÍ VÝZKUMU

Při analýze doplněných dotazníků jsme se nejprve zaměřili na formální stránku odpovědí, tedy způsob, jakým subjekty přistupovaly k dokončování vět. První, čeho si lze všimnout, je rozsah doplněných údajů. Jak by se dalo očekávat, v celkovém součtu byly poněkud výřečnější ženy, počtem doplněných slov předčily muže téměř dvojnásobně. Při bližším pohledu, však tento rozdíl není tak výrazný, neboť rozložení mužů a žen podle rozsahu výpovědí je poměrně vyrovnané. Dokončení vět byla u dvou mužů dokonce delší než u jejich partnerek. Nejpatrnější rozdíl je u druhého páru, kde nejen že se muž vyjádřil ve více než trojnásobném rozsahu než jeho partnerka, ale předstihl v tomto ohledu, až na jedinou výjimku, všechny ženy.²⁴

Délka výpovědí však ještě nutně nemusí souviset se sdílností, chápanou ve smyslu sebeotevření. Tu můžeme ve větší míře pozorovat ve zkoumaném vzorku u žen. Tato otevřenost je patrná jak z formální, tak obsahové stránky výpovědí. Muži z velké části ve svých odpovědích používají faktické popisy jevů a situací tak, jak jsou pozorovatelné z vnějšího pohledu. Ženy se vedle toho pouštějí do podrobnějších analýz situací a pocitů, jaké při tom ony nebo partner prožívají (např. jsem výbušná; neumím se uklidnit; mám strach, co způsobí; konflikty se mě emocionálně nedotýkají; uráží se; stahuje se do sebe; ne vždy dobře snáší; což partnera rozčílí; cítí to tak, že...).

Také obsahy výpovědí naznačují, že ženy jsou patrně v komunikaci sebeotevřenější. Zatímco muži uvádějí, že s přáteli hovoří o volném čase, politice, technice či zkrátka běžných věcech, u žen se můžeme setkat i s osobnějším tématy, jako jsou například právě partnerské vztahy. Je navíc možné, že právě zkušenost z takových diskusí předurčuje ženy k hlubšímu analyzování určitých společenských či partnerských situací, což se projevuje právě ve způsobu doplnění dotazníku. V případě druhého páru se dokonce

²⁴ V rámci kvalitativního výzkumu lze v této oblasti přirozeně těžko určit nějaký statisticky významný rozdíl, neboť vzorek zkoumaných osob je pro podobné účely příliš malý. Pro přesnější určení by bylo nutné danou problematiku podrobit širšímu kvantitativnímu zkoumání. Ale již z takto úzkého vzorku lze usuzovat, že rozdíly mezi muži a ženami, podobně jako v mnoha dalších oblastech, zdaleka nebudou jednoznačné.

dostává ženě ze strany partnera kritiky, že ve společnosti řeší věci, které podle něj patří do soukromého života a „nevidí si do pusy“, což sama partnerka svou výpovědí potvrzuje. Je otázkou, nakolik je tato shoda výsledkem ženiny sebereflexe a nakolik je ovlivněná možnou manželovou kritikou.

Co se kritizování týče, je zajímavé, že zatímco jak muži, tak ženy vyjadřují ve svých odpovědích kritiku partnera, sebekritiku můžeme pozorovat prakticky výhradně u žen. Vedle ženy z druhého páru se v hojně míře se objevuje u partnerky z páru třetího, která ji užívá jak při definování největšího úskalí komunikace, tak popisu vzniku a průběhu konfliktu nebo v návrhu na změnu v komunikaci. Fakt, že muži se tolik neuchylují k sebekritice, může pramenit například z obavy připustit svoji nedokonalost. To lze opět připsat hierarchickému pohledu na společnost, několikrát zmiňovaném v teoretické části této práce.

Stejně jako v případě žen můžeme ve výpovědích vysledovat projevy sebeotevřenosti a emocionální sdílnosti, u mužů se setkáváme s opačnými tendencemi. V této souvislosti lze hovořit o určitých útěcích a to jak obrazně, tak doslova. Ať už muži sami či jejich partnerky uvádí, že při konfliktech se muži stahují do sebe, ustupují vzad, dočasně přestávají komunikovat, mlčí nebo dokonce odchází či utíkají, jak popisuje žena ze třetího páru. Ta také přichází s možným vysvětlením tohoto způsobu reakcí v konfliktních situacích, kterým je snaha předejít působení vlastních emocí. Zatímco u žen bývají silnější emocionální projevy společensky mnohem více tolerovány, vůči mužům je společnost v tomto ohledu poněkud přísnější. Je vysoce pravděpodobné, že muži mohou prožívat emoce stejně intenzivně jako ženy, avšak v souladu se zažitými společenskými konvencemi se snaží jejich expresivní vyjádření omezovat.²⁵ To se pak může v důsledku projevovat výše uváděnými únikovými reakcemi v konfliktních situacích, které jsou přirozeným zdrojem silných emocí.

Téměř u všech mužů můžeme vysledovat určitý specifický komunikační rys, a tím je humor. Nakolik jsou muži skutečně zábavní lze z dotazníku těžko určit, ale kromě posledního páru (kde se obecně partner jeví jako poměrně neprůbojný, ať už ve vztahu nebo ve společnosti) a čtvrtého páru (kde však odpovědi muže vykazují jistý smysl pro humor a nadsázku) zmiňují buď muži sami, případně jejich partnerky zábavnost mužů ve společnosti. První muž tvrdí, že ve společnosti hovoří a baví ostatní, druhý muž že působí

²⁵ Rozdílům ve vyjadřování emocí se mimo jiné věnuje kapitola 2.2.1.2 Mimika

jako vtipný člověk, třetí že vtipkuje a „hecuje“ zábavu, o pátém zas partnerka uvádí, že se stará o zábavu. Z určitého úhlu pohledu to může působit, že účastníci této studie jsou mimořádnými baviči a obvyklým středem společnosti. To může být samozřejmě pravda, pravděpodobnější ale bude, že vlastní zábavnost je pro muže velmi důležitá a proto jí přiřkládají takový význam. Už v kapitole 2.2.1.2 věnované Mimika byla zmíněna souvislost smyslu pro humor a zábavnosti se společenským statutem. Muži se jednoduše ve společnosti zaměřují především na to, jak oni sami baví své okolí, než jak ostatní baví je. To se pak může projevit nejen ve vnímání vlastní zábavnosti, ale také v tendenci se tímto způsobem projevovat a prezentovat.

Pokud se zaměříme na konkrétní obsahy výpovědí, především pak co dotazovaní uváděli jako největší komunikační úskalí či zdroje konfliktů, můžeme vysledovat mnoho společných charakteristických rysů. Většina párů se shoduje na tom, že konflikty nejčastěji vznikají kvůli maličkostem. Někteří vedle toho uvádí i určité okolnosti, za jakých k nim obvykle dochází. Žena z pátého páru tyto okolnosti výstižně shrnuje obratem „když jsme psychicky slabší“. Svou roli zde konkrétně hraje alkohol (stejně jako u třetího páru), únava (také v případě páru čtvrtého) nebo hlad.

Stejně jako lze vysledovat okolnosti snižující efektivitu komunikace a zvyšující pravděpodobnost vzniku konfliktu, existují také situace, ve kterých komunikace probíhá naopak velmi kvalitně. Pro pátý pár jsou to okamžiky před usnutím, druhý pár si nejlépe popovídá u skleničky vína, třetí pár za kvalitní konverzaci vyrazí na pivo. Žena ze čtvrtého páru vystihuje charakter těchto situací vyjádřením, že nejlépe si s partnerem popovídá, když je na to dostatek času a pravděpodobnost, že je nikdo nebude rušit. To do jisté míry odpovídá i teorii ženy ze třetího páru, podle níž nahrává komunikaci právě odtržení od ostatních podnětů. A skutečně všechny uvedené situace takové prvky vykazují.

Pro zefektivnění komunikace je tedy důležité si uvědomit působení jak negativních, tak pozitivních vlivů. Pokud jsme si vědomi toho, v jakých situacích lze s partnerem nejlépe komunikovat, můžeme například do těchto chvil situovat probírání důležitých věcí a případně takové situace i sami navozovat, když máme potřebu si s partnerem popovídat. Co se týče negativních okolností, nelze-li se jim vyhnout, je dobré mít alespoň na paměti jejich existenci a možné dopady, což nám může pomoci předejít vzniku některých konfliktních situací. Stejně tak nám pomůže znalost vlastního prožívání a reagování při konfliktech a také zamyšlení se nad možnými partnerovými motivy a pohledy. Zkušenost však ukazuje, že zejména to bývá často velkým problémem.

Velmi výmluvně vyjádřil pohled na komunikaci muž ze čtvrtého páru, který uvedl, že největším úskalím v jejich komunikaci je komunikace sama. To je ve své podstatě obecně poměrně výstižné, při důkladnějším zamyšlení ale můžeme zjistit, že to, co mnohdy způsobuje překážky v komunikaci je spíše „nekomunikace“. Ve výpovědích druhého, třetího i čtvrtého páru se objevuje jev, kdy některý (případně oba) z partnerů nevyjádří zcela otevřeně své pocity či přání. Muž z druhého páru to nazývá hraní hry „hádej, co si myslím“. Žena z páru čtyři vidí příčinu ve snaze neublížit nebo neovlivnit toho druhého. Konkrétně v případě jejich vztahu může být zdrojem takových způsobů komunikace pocit určité křehkosti svazku, který se již opakovaně rozpadl, a související obavy z opětovného rozchodu vlivem například právě nevhodné komunikace. Ve výsledku se však zdá, že právě podobná opatrnost je tím, co ve vztahu způsobuje problémy.

Je důležité si také uvědomit, že komunikace nepředstavuje jen sdělování, ale její neméně důležitou složkou je stejně tak naslouchání. Partneři se však často nejen při realizaci, ale také při analýze vlastní komunikace zaměřují především na to, co říkají tomu druhému. Když si však pozorněji projdeme výpovědi respondentů v dotaznících, zjistíme, že je to spíše naslouchání (respektive nenaslouchání), co působí hlavní komunikační překážky. A nejde jen o neposlouchání, či nevnímání, na které si u svého partnera stěžuje žena z páru šest a zmiňují ho také ženy z pátého a třetího páru. To se dá poměrně snadno vyřešit volbou vhodných podmínek. Nenaslouchání ve smyslu ignorování toho, co se nám snaží sdělit ten druhý, je nejen častým doprovodným jevem, ale také příčinou mnoha konfliktů. První pár v této souvislosti například hovoří o nechuti doposlechnout, pochopit sdělované, opakování téhož. Muži z prvního a pátého páru dokonce velmi výstižně doplňují čtvrtou a pátou větu stejným způsobem, tedy – já trvám na svém, partner trvá na svém; já opakuji svoji pravdu, partner opakuje svoji pravdu. Tento jednoduchý vzor průběhu konfliktů, kdy se z komunikace v podstatě vytrácí komunikační funkce, se objevuje v mnoha partnerských vztazích. Cílem nemusí být nutně přijetí názoru partnera, stačí, když se pokusíme alespoň na chvíli vyslechnout a pochopit, co nám chce ten druhý říct. A je velmi pravděpodobné, že v tu chvíli může dojít i k vyřešení konfliktu, neboť se často ukáže, že příčinou bylo pouhé nedorozumění.

Posledním aspektem partnerské komunikace, na který se zaměříme, je hodnocení ve smyslu spokojenosti s komunikací ve vztahu. Kromě muže ze šestého páru, který je zřejmě s komunikací natolik spokojen, že ani nedokázal přijít na žádné úskalí, každý účastník výzkumu více méně vyjádřil několik komunikačních problémů či nedokonalostí.

Poslední větou pak měli dotazovaní možnost uvést, co by na komunikaci s partnerem změnili. Zatímco pouze jedna žena (pár číslo tři) se rozhodla, že by neměnila nic, čtyři ze šesti mužů se jednoznačně vyjádřili, že by neměnili vůbec nic, muž ze třetího páru pak téměř nic. Muž z prvního páru dokonce uvedl, že komunikace s jeho protějškem je naprosto dokonalá (a to i přes výše uváděná úskalí), což je však zjevně v rozporu s názorem jeho partnerky, která první větou doslova vyjádřila, že považuje jejich komunikaci za nedokonalou.

Otázkou je, zda jsou muži se stávající komunikací skutečně natolik spokojeni, nebo to například opět souvisí s jistou sebe prezentací. Je také možné, že muži, kteří zřejmě neanalyzují vztahy a tím pádem i komunikaci takovým způsobem jako ženy, nevnímají problémy v komunikaci jako natolik závažné, aby stálo za to se zabývat změnou. Co je však důležité si uvědomit je, že přestože my sami můžeme být s komunikací spokojeni, náš partner to může vidět odlišně. Součástí partnerského vztahu by tak měla být i určitá „komunikace o komunikaci“. V rovině sdělování je důležité naučit se svá přání a pocity vyjadřovat více přímo tak, aby měl partner možnost zjistit, zda je něco v nepořádku. A na druhé straně bychom se pak měli snažit partnerovi naslouchat, abychom dokázali zjistit, jak situaci vnímá on. V neposlední řadě je pak důležitá ochota k případné změně či hledání řešení.

ZÁVĚR

Komunikace je nedílnou součástí našeho života a jak pro fungování jedince ve společnosti, tak společnosti jako celku, má obrovský význam. Mezilidská komunikace není pouhým prostředkem předávání informací, ale také důležitým činitelem při vytváření sociálních vazeb a klimatu. Z tohoto důvodu je vhodné věnovat jí pozornost a pracovat na jejím zkvalitnění. Abychom toho mohli dosáhnout, je třeba si uvědomit, že komunikace je složitým systémem, do něhož vstupuje mnoho vlivů, především pak přirozená rozdílnost lidí. Je tedy důležité porozumět nejen obecnému fungování komunikace, ale také druhým lidem a v neposlední řadě sami sobě.

Kromě mnoha dalších vlivů, může způsoby naší komunikace ovlivňovat také příslušnost k určitému pohlaví. Ta sebou nese jistou biologickou podmíněnost projevující se ve fungování organismu, což se může odrážet ve způsobech našeho vnímání, prožívání, myšlení či jednání. Vedle toho pak mohou hrát roli také určité sociální vlivy vyplývající z odlišných přístupů a očekávání od jedinců rozdílných pohlaví. Je však důležité si připomenout, že pouhá příslušnost k danému biologickému pohlaví ještě nedeterminuje jedince ke specifickým vzorcům prožívání a chování. To často záleží spíše na individuální míře maskulinity respektive femininity tvořících škálu genderu.

V minulosti bylo provedeno mnoho studií, které definovaly některé rozdíly mezi muži a ženami, jež se často odráží i do způsobu komunikace. Pokud jsme si těchto poznatků vědomi a využijeme při jednání s osobou určitého pohlaví, můžeme dosáhnout většího úspěchu. Je však důležité být v této oblasti opatrní, neboť gender nemusí nutně korelovat s biologickým pohlavím a ne každý jedinec vykazuje všechny charakteristiky související s jeho pohlavím. Navíc každý člověk je jedinečný a pohlaví či gender není zdaleka jediným faktorem, kterým je jeho osobnost formována. Z tohoto důvodu je dobré ke každému přistupovat jako k individualitě a poznatky ohledně genderu brát jako posibilitu, spíše než danost.

Podobné je to také s partnerskými vztahy, jimž byla blíže věnována praktická část této práce. Studie několika partnerských párů odhalila, že u mnoha svazků můžeme pozorovat podobné jevy, a to jak na straně mužů, tak žen či celkové partnerské interakce. Provedený výzkum posloužil mimo jiné k identifikaci některých aspektů partnerské

komunikace, které mohou být dále podrobeny kvantitativnímu zkoumání za účelem zjištění jednak jejich statistické významnosti, tak dalších faktorů, které podmiňují jejich výskyt. Jak již ale bylo zmíněno výše, přestože u mnoha párů můžeme pozorovat podobné jevy, každý vztah je jedinečný. A nejenže komunikace mezi partnery probíhá odlišně, ale také pro ni v každém vztahu mohou fungovat poněkud rozdílné principy. Proto bychom jakékoli obecné rady týkající se partnerské komunikace a celkového soužití měli brát spíše jako užitečnou inspiraci, než jako jednoznačný návod.

Pokud chceme zkvalitnit naši komunikaci s partnerem či jakoukoli jinou osobou, je důležité zaměřit se na daný vztah individuálně, pokusit se uvědomit si motivy a úhel pohledu nejen partnera, ale také sebe sama. Naučit se komunikovat v partnerském vztahu vyžaduje především trénink a samozřejmě trpělivost. V neposlední řadě bychom měli mít na paměti, že žádná komunikace nebude nikdy dokonalá a ani náš partner ne (stejně tak jako my sami). Je dobré pracovat na zkvalitnění a zefektivnění komunikace, ale pokud bude dokonalost naším cílem, nikdy nebudeme spokojeni a navíc takové snahy mohou být často kontraproduktivní. Důležitá je tak v každém vztahu především tolerance.

RESUMÉ

Tato diplomová práce se zabývá jedním z nejdůležitějších témat sociální psychologie, a to mezilidskou komunikací. Konkrétně se zaměřuje na zkoumání rozdílů mezi muži a ženami, které se v této oblasti mohou vyskytovat, a hledání jejich možných příčin s přihlédnutím k široké škále teorií a výzkumů, které byly v rámci této problematiky učiněny.

Práce sestává ze dvou částí – teoretické a praktické. Teoretická část práce je rozdělena do dvou hlavních kapitol. První z nich se věnuje intersexuálním rozdílům obecně a jejich možné determinaci. Poskytuje definici základních pojmů, jako je pohlaví a gender, a srovnává různé pohledy na vznik pohlavní a genderové identity, která má dopad na konkrétní projevy, patrné mimo jiné i v oblasti komunikace. Druhá kapitola se pak zaměřuje konkrétně na problematiku sociální komunikace. Jsou zde podrobně rozebrány jednotlivé podoby a aspekty lidské komunikace s ohledem na případné intersexuální rozdíly. Uváděné rozdíly jsou vždy předkládány v kontextu s příslušnými výzkumy a četnými teoriemi, které jsou podrobeny srovnání a kritické analýze.

Praktická část je pak cílená na problematiku intersexuálních rozdílů v partnerské komunikaci. Předmětem výzkumu je identifikace některých specifických aspektů, které se v této oblasti mohou objevovat, a jejich následná analýza. V neposlední řadě poskytuje provedený výzkum východiska a podněty pro další zkoumání v této oblasti.

RESUME

This thesis deals with interpersonal communication, one of the most important topics of social psychology. It focuses on studying differences between men and women which can occur in this area and searching for their possible causes with respect to wide range of theories and researches conducted within scope of this issue.

The theoretical part is divided into two main chapters. The first one concerns with intersexual differences in general and their possible determination. It provides with definitions of basic terms, such as sex and gender, and compares various perspectives on origins of sexual and gender identity which is apparent among others in the area of communication. The second main chapter focuses specifically on the issue of communication. There are closely analysed individual forms and aspects of human communication with regard to potential intersexual differences. Presented differences are in all cases offered in context of relevant researches and numerous theories that are put to the comparison and critical analysis.

The practical part is focused on the issue of intersexual differences in partnership communication. The subject of the research is identification of some specific aspects that can occur in this area and their following analysis. Last but not least the conducted research provides bases for other investigations in this area.

POUŽITÁ LITERATURA

- ATKINSON, R. *Psychologie*. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-640-3
- BATESON, G., *Toward a Theory of Schizophrenia*. Behavioral Science 1, 1956, 251-264.
- BEM, S. L., *Gender schema theory: A cognitive account of sex typing*. Psychological Review 88, 1981, 354-364.
- BENJAMIN, B. E., *Human touch in our lives*. Massage and Bodywork. 2009, January/February, 103-109.
- BERENBAUM S. A., *Early Hormonal Influences on Childhood Sex-Typed Activity and Playmate Preferences: Implications for the Development of Sexual Orientation*. Developmental psychology 31, 1995, 31 – 42
- ČERNÝ, V., *Řeč těla*. Brno: Computer Press, a.s., 2007. ISBN 978-80-251-1658-6
- DARWIN, Ch., *Výraz emocí u člověka a u zvířat*. Praha: Československá akademie věd, 1964.
- FAJMONOVÁ, D., OSUSKÝ, M., *Změřte si svůj gender*. Psychologie dnes 3, 2004, 29-31.
- FALK, J., *The Conversational Duet*. In *Proceedings of the Sixth Annual Meeting of the Berkeley Linguistics Society* 1980, 507-514
- FRAŇKOVÁ, S., *Úvod do etologie člověka*. Praha: HZ Systém, 1997. ISBN 80-86009-15-7
- GRUBER, D., *Zlatá kniha komunikace*. Ostrava: Repronis, 2005. ISBN 80-7329-092-8
- HAGÈGE, C. *Člověk a řeč: lingvistický příspěvek l humanitním vědám*. Praha: Karolinum, 1998. ISBN 80-7184-331-8
- HALL, J. A., MATSUMOTO, D., *Gender Differences in Judgements of Multiple Emotions from Facial Expressions*. Emotion 4, 2004, 201-206.
- HARE-MUSTIN, R. T., MARECEK, M., *The Meaning of Difference: Gender Theory, Postmodernism, and Psychology*. American Psychologist 43, 1988, 455-464.

- HYDE, J. S., *The Gender Similarities Hypothesis*. *American Psychologist* 60, 2005, 581-592.
- JANATA, J., *Dvojí svět*. Praha: Maxdorf, 1997. ISBN 80-85800-65-9
- JANOŠOVÁ, P., *Dívčí a chlapecká identita: vývoj a úskalí*. Praha: Grada, 2008. ISBN 978-80-247-2284-9.
- JANOUSEK, J., *Sociální komunikace*. Praha: Svoboda, 1968.
- KRAUSS, R. M, CHIU, Ch.-Y. *Language and Social Behavior*. In Gilbert, D. T., Fiske S. T., Lindsey G., *Handbook of social psychology*, Vol. II. Boston: McGraw-Hill, 1998, 4. Ed., 41-88.
- KŘIVOHLAVÝ, J., *Jak si navzájem lépe porozumíme*. Praha: Svoboda, 1988.
- LAKOFF, R., *Language and Woman's Place*. *Language in Society* 2, 1973, 45-80.
- LEWIS, D., *Tajná řeč těla*. Praha: Viktoria Publishing. a.s., 1989. ISBN 80-85605-49-X
- METTS, S., *Gendered Communication in Dating Relationships*. In DOW, B. J., WOOD, J. T., *The Sage Handbook of Gender and Communication*. Thousand Oaks: Sage Publications, 2006. ISBN 1-4129-0423-4
- MIKULÁŠTÍK, M., *Komunikační dovednosti v praxi*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2003. ISBN 80-247-0650-4
- MONSOUR, M., *Communication and Gender among Adult Friends*. In DOW, B. J., WOOD, J. T., *The Sage Handbook of Gender and Communication*. Thousand Oaks: Sage Publications, 2006. ISBN 1-4129-0423-4
- NADLER, L. B., *Advances in Gender and Communication Research*. Lanham: University Press of America, 1987. ISBN 0-8191-6478-X
- NAKONEČNÝ, M., *Psychologie osobnosti*. Praha: Academia, 2009. ISBN 978-80-200-1680-5
- OAKLEY, A., *Pohlaví, gender a společnost*. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-403-6.
- PEASE, A., *Proč muži lžou a ženy pláčou*. Brno: Alman, 2003. ISBN 80-86135-34-9
- PEASE, A., *Řeč těla*. Praha: Portál, 2008. ISBN 80-7178-582-2

- PLAŇAVA, I., *Jak (to) spolu mluvíme: (Psychologie dorozumívání i nedorozumění mezi lidmi)*. Brno: Masarykova univerzita, 1992. ISBN 80-210-0412-6
- PLAŇAVA, I., *Spolu každý sám: v manželství a rodině*. Praha: Nakladatelství lidové noviny, 1998, 105-129. ISBN 80-7106-292-8
- PROVINE, R. R., *Laughter*. *American Scientist* 84, 1996, 38-47.
- RENZETTI, C., *Ženy, muži a společnost*. Praha: Karolinum, 2003. ISBN 80-246-0525-2
- SAX, L., *Why gender matters: what parents and teachers need to know about emerging science of sex differences*. New York: Doubleday, 2005. ISBN 0-385-51073-X
- SPENDER, D., *Man Made Language*. London: Routledge and Kegan Paul, 1980.
- TAYLOR, S. E., *Biobehavioral Responses to Stress in Females: Tend-and-Befriend, Not Fight-or-Flight*, *Psychological Review* 107, 2000, 411 – 429
- TEGZE, O., *Neverbální komunikace*. Praha: Computer Press, 2003. ISBN 80-251-0183-5
- TANNEN, D., *Ty mi prostě nerozumíš: Jak spolu mluví ženy a muži*. Praha: Mladá fronta, 1995. ISBN 80-204-0470-8
- VÁVRA, V., *Mluvíme beze slov*. Praha: Panorama, 1990. ISBN 80-7038-128-0
- VYBÍRAL, Z., *Psychologie lidské komunikace*. Praha: Portál, 2000. ISBN 80-7178-291-2
- VYSKOČIL, F., *Rozdíly mezi mužem a ženou*. *Vesmír* 85, 2006, 429-431.
- WATZLAWICK, P., *Jak skutečná je skutečnost?* Hradec Králové: Konfrontace, 1998.
- WEST, C., ZIMMERMAN, D. H., *Sex Roles, Interruptions, and Silences in Conversation*. In THORNE, B., HENLEY, N., *Language and Sex: Difference and Dominance*. Rowley, Mass: Newberry House Publishers, 1975. ISBN 0883770431
- WILLIAMS, D. G., *Gender, Masculinity-Femininity, and Emotional Intimacy in Same-Sex Friendships*. *Sex Roles* 12, 1985, 587-600.
- WHARTON, A. S., *The Sociology of Gender: An Introduction to Theory and Research*. Malden: Blackwell Publishing, 2005. ISBN 1-4051-0125-3

SEZNAM PŘÍLOH

1. Dotazník pro měření genderu BSRI
2. Způsoby křížení nohou u mužů a žen
3. Intimní zóny a tabu. Bezpečná a zakázaná místa pro doteky přítele stejného a opačného pohlaví
4. Účinky typu stisku a délky jeho trvání
5. Dotazník použitý v praktické části
6. Graficky upravené vyplněné dotazníky

PŘÍLOHA 1

DOTAZNÍK (MUŽSKÁ VERZE)			
1) Sebejistý	① ② ③ ④ ⑤ ⑥ ⑦	21) Spolehlivý	① ② ③ ④ ⑤ ⑥ ⑦
2) Poddajný	① ② ③ ④ ⑤ ⑥ ⑦	22) Rád analyzuji	① ② ③ ④ ⑤ ⑥ ⑦
3) Nápomocný	① ② ③ ④ ⑤ ⑥ ⑦	23) Solidární	① ② ③ ④ ⑤ ⑥ ⑦
4) Prosazující své názory	① ② ③ ④ ⑤ ⑥ ⑦	24) Žárlivý	① ② ③ ④ ⑤ ⑥ ⑦
5) Veselý	① ② ③ ④ ⑤ ⑥ ⑦	25) Mám vůdcovské dovednosti	① ② ③ ④ ⑤ ⑥ ⑦
6) Náladový	① ② ③ ④ ⑤ ⑥ ⑦	26) Citlivý k potřebám druhých	① ② ③ ④ ⑤ ⑥ ⑦
7) Nezávislý	① ② ③ ④ ⑤ ⑥ ⑦	27) Pravdomluvný	① ② ③ ④ ⑤ ⑥ ⑦
8) Stydlivý	① ② ③ ④ ⑤ ⑥ ⑦	28) Ochotný riskovat	① ② ③ ④ ⑤ ⑥ ⑦
9) Svědomitý	① ② ③ ④ ⑤ ⑥ ⑦	29) Chápající	① ② ③ ④ ⑤ ⑥ ⑦
10) Atletický	① ② ③ ④ ⑤ ⑥ ⑦	30) Tajnůstkářský	① ② ③ ④ ⑤ ⑥ ⑦
11) Citlivý	① ② ③ ④ ⑤ ⑥ ⑦	31) Lehce se rozhodující	① ② ③ ④ ⑤ ⑥ ⑦
12) Teatrální	① ② ③ ④ ⑤ ⑥ ⑦	32) Soucitný	① ② ③ ④ ⑤ ⑥ ⑦
13) Aserktivní	① ② ③ ④ ⑤ ⑥ ⑦	33) Upřímný	① ② ③ ④ ⑤ ⑥ ⑦
14) Lichotivý	① ② ③ ④ ⑤ ⑥ ⑦	34) Soběstačný	① ② ③ ④ ⑤ ⑥ ⑦
15) Šťastný	① ② ③ ④ ⑤ ⑥ ⑦	35) Ochotný utěšovat druhé	① ② ③ ④ ⑤ ⑥ ⑦
16) Silná osobnost	① ② ③ ④ ⑤ ⑥ ⑦	36) Ješitný	① ② ③ ④ ⑤ ⑥ ⑦
17) Loajální	① ② ③ ④ ⑤ ⑥ ⑦	37) Dominantní	① ② ③ ④ ⑤ ⑥ ⑦
18) Nepředvídatelný	① ② ③ ④ ⑤ ⑥ ⑦	38) Smířlivý	① ② ③ ④ ⑤ ⑥ ⑦
19) Energický	① ② ③ ④ ⑤ ⑥ ⑦	39) Příjemný	① ② ③ ④ ⑤ ⑥ ⑦
20) Femininní	① ② ③ ④ ⑤ ⑥ ⑦	40) Maskulinní	① ② ③ ④ ⑤ ⑥ ⑦
		41) Srdečný	① ② ③ ④ ⑤ ⑥ ⑦
		42) Vážný	① ② ③ ④ ⑤ ⑥ ⑦
		43) Zaujímám rozhodné stanovisko	① ② ③ ④ ⑤ ⑥ ⑦
		44) Něžný	① ② ③ ④ ⑤ ⑥ ⑦
		45) Přátelský	① ② ③ ④ ⑤ ⑥ ⑦
		46) Agresivní	① ② ③ ④ ⑤ ⑥ ⑦
		47) Důvěřivý	① ② ③ ④ ⑤ ⑥ ⑦
		48) Nevýkonný	① ② ③ ④ ⑤ ⑥ ⑦
		49) Vůdcovské chování	① ② ③ ④ ⑤ ⑥ ⑦
		50) Dětský	① ② ③ ④ ⑤ ⑥ ⑦
		51) Přizpůsobivý	① ② ③ ④ ⑤ ⑥ ⑦
		52) Individualistický	① ② ③ ④ ⑤ ⑥ ⑦
		53) Užívám vulgární jazyk	① ② ③ ④ ⑤ ⑥ ⑦
		54) Systematický	① ② ③ ④ ⑤ ⑥ ⑦
		55) Soutěživý	① ② ③ ④ ⑤ ⑥ ⑦
		56) Mám rád děti	① ② ③ ④ ⑤ ⑥ ⑦
		57) Taktní	① ② ③ ④ ⑤ ⑥ ⑦
		58) Ambiciózní	① ② ③ ④ ⑤ ⑥ ⑦
		59) Jemný	① ② ③ ④ ⑤ ⑥ ⑦
		60) Zakládám si na tradicích	① ② ③ ④ ⑤ ⑥ ⑦

Před vámi se nachází seznam osobnostních charakteristik. Vaším úkolem je každé z nich přiřadit hodnotu na sedmibodové škále podle toho, nakolik vás daná charakteristika vystihuje.

① vůbec
 ② téměř vůbec
 ③ spíše ne
 ④ někdy ano, někdy ne
 ⑤ spíše ano
 ⑥ téměř úplně
 ⑦ úplně

Vyhodnocení

U položky 53 je třeba před vyhodnocením převrátit škálu (např. operací výsledný skóre = 8 - původní skóre)

Skór maskulinity získáme vypočtením průměru z hodnot každé třetí položky, počínaje položkou 1. Výpočet: průměr z otázek (1, 4, 7, ..., 55, 58)

Skór femininity získáme vypočtením průměru z hodnot každé třetí položky počínaje položkou 2. Výpočet: průměr z otázek (2, 5, 8, ..., 56, 59)

Skór androgynie získáme, když od skóru maskulinity odečteme skór femininity. $Andr = M - F$

Upravený skór androgynie (U-Andr) vypočítáme podle vzorce $U-Andr = ((M+F)/2) - (M-F)^2$

Pozn.: Ženskou verzi dotazníku tvoří ty samé položky v ženském rodě.

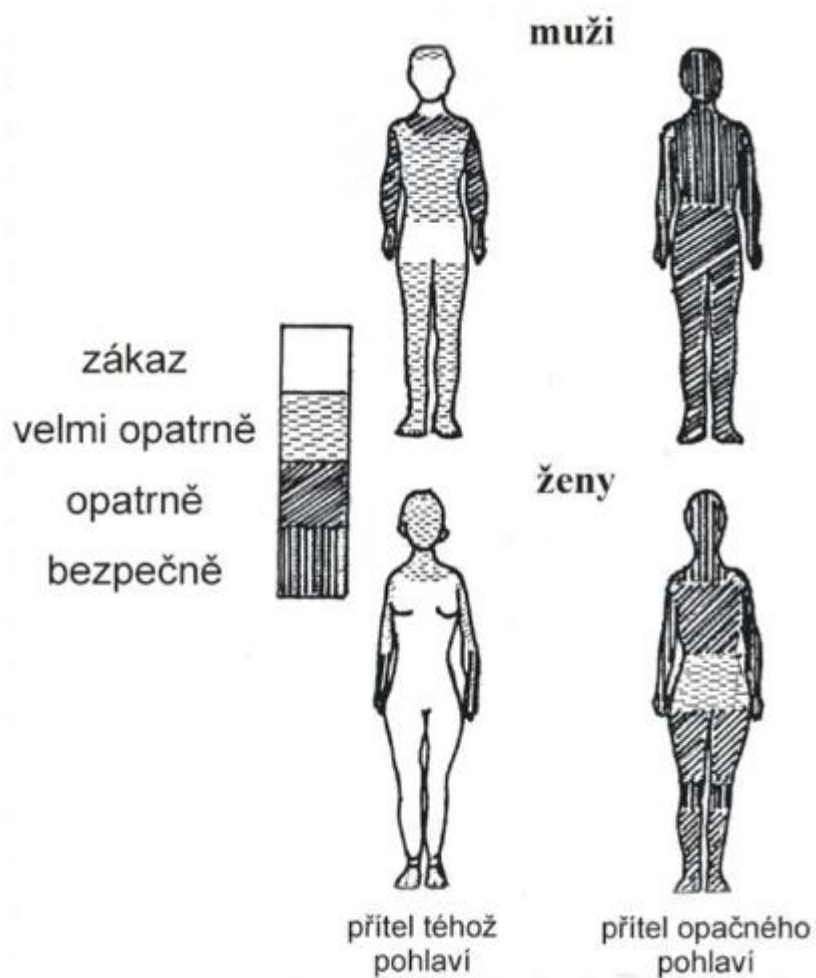
Dotazník pro měření genderu BSRI (převzato z Fajmonová, Osuský, 2004, str. 31)

PŘÍLOHA 2

POLOHA	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
α	—	0,17	0,17	0,17	0,17	3,83	0,34	1,00	2,00	1,17	0,50	6,67	74,31	9,00	0,50
β	20,50	4,17	18,66	3,50	0,50	9,33	3,17	11,00	8,34	4,66	—	2,33	10,67	3,17	—

Způsoby křížení nohou u mužů a žen (převzato z Fraňková, 1997, str. 76)

PŘÍLOHA 3

Intimní zóny a tabu. Bezpečná a zakázaná místa pro doteky přítele stejného a opačného pohlaví (převzato z Lewis, 1989, str. 141)

PŘÍLOHA 4

stisk	trvání		
	příliš krátký	správný	příliš dlouhý
slabý	účinek 1	účinek 2	účinek 3
pevný	účinek 4	účinek 5	účinek 6
velmi pevný	účinek 7	účinek 8	účinek 9

Účinek 1: Stisk působil velmi negativně, ať byl použit mužem nebo ženou. Muž byl hodnocen jako pasivní, slabá, zženštilá, neprůbojná a nepříjemná osobnost. Ženy byly považovány za slabé, bezradné a bezmocné většinou hodnotících mužů a žen.

Účinek 2: Všeobecně nepříznivým dojmem působil u mužů i žen. Muži ho hodnotili jako trochu více nepříjemný než ženy. Muž používající tento stisk ruky byl považován za pasivního s přehnaným sklonem k podřízenosti, nedostatečně průbojného a ctižádostivého. Žena byla považována za poddajnou, postrádající ctižádost a individualitu.

Účinek 3: Tato kombinace také vytvářela všeobecně nepříznivý dojem, ačkoli dotazovaní byli již méně schopni vysvětlit příčiny svého negativního hodnocení. Muž používající tento stisk byl označen za vypočítavého, chladného a neupřímného, žena za vychytralou, pánovitou a se sklonem manipulovat druhé.

Účinek 4: Jak muži, tak ženy byli hodnoceni jako nějakým způsobem nepřátelští, necitliví a neteční. Toto hodnocení bylo častější zvláště u žen, snad proto, že u nich každý očekává větší srdečnost, menší nesnášenlivost a větší porozumění.

Účinek 5: Vytvářel pozitivní dojem u obou pohlaví a projevil se jako ideální kombinace pro většinu setkání s neznámými lidmi. Dotazovaní obou pohlaví hodnotili podle stisku ruky muže jako přátelského, čestného, otevřeného, srdečného, ochotného spolupracovat a se snahou porozumět druhému. Žena byla podle hodnocení žen nadprůměrně dominantní a průbojná, podle mužů ctižádostivá, zaměřená na kariéru, ale trochu postrádající ženskost.

Účinek 6: Tento stisk ruky vyvolával poněkud negativní hodnocení, obzvláště použila-li ho žena. Obě pohlaví ho spojovala s nadměrnou snahou ovládat a s určitou agresivitou druhé osoby. Muž byl posuzován jako rozhodný a ctižádostivý až k bezohlednosti. Byl též pokládán za schopného úspěšně se prosadit. Ženy byly hodnoceny oběma pohlavími jako silné, autoritativní a své emoce ovládající osobnosti.

Účinek 7: Jak muži, tak ženy byli hodnoceni jako netrpěliví, energičtí, necitliví a příkří. Ženy používající tento stisk ruky vyvolávaly obzvláště negativní dojem. Zejména jinými ženami byly hodnoceny jako chladné, despotické, bezohledné a nepřátelské.

Účinek 8: Tento stisk ruky působil příznivým dojmem, když ho použil muž, méně příznivým při použití ženou. Muž byl pokládán za průbojného, úspěšného, sebejistého, spolehlivého a snaživého, ačkoli také za pravděpodobně bezohledného a přehnaně sebevědomého. Ženy byly hodnoceny dotázanými muži jako vyvolávající pocit ohrožení a ženami jako nadměrně agresivní.

Účinek 9: Stisk ruky vyvolával negativní pocit při použití oběma pohlavími. Někteří z dotazovaných měli pocit ohrožení. Ženy používající tento stisk byly hodnoceny ženami jako nepříjemné a postrádající ženskost. Muži u nich vycítovali snahu ovládat druhé a soukromě vyjádřený dojem některých z nich byl, že se jedná pravděpodobně o lesbičku. Muži používající tento stisk vůči jiným mužům jimi byli hodnoceni jako nepřátelští a agresivní.

Účinky typu stisku a délky jeho trvání (převzato z Lewis, 1989, str. 116-117)

PŘÍLOHA 5

Dokončete následující věty první myšlenkou, která vás napadne.
Rozsah výpovědi není nijak omezen, lze doplnit i o další věty.

NAŠE KOMUNIKACE S PARTNEREM...

NEJVĚTŠÍ ÚSKALÍ V NAŠÍ KOMUNIKACI...

KE KONFLIKTU MEZI NÁMI NEJČASTĚJI DOCHÁZÍ...

JÁ PŘI KONFLIKTECH OBVYKLE...

PARTNER PŘI KONFLIKTECH OBVYKLE...

NAŠE KONFLIKTY ZPRAVIDLA KONČÍ...

NAŠE KOMUNIKACE V SOUKROMÍ...

PARTNER VE SPOLEČNOSTI OBVYKLE...

JÁ VE SPOLEČNOSTI OBVYKLE...

SE SVÝMI PŘÁTELI ZPRAVIDLA HOVOŘÍME...

KOMUNIKACE S MÝM PŘEDCHOZÍM PARTNEREM...

KDYŽ SE S PARTNEREM ROZHODUJEME JAK STRÁVIT VEČER...

S PARTNEREM SI NEJLÉPE POPOVÍDÁM...

NA NAŠÍ KOMUNIKACI BYCH ZMĚNIL/A...

PŘÍLOHA 6

<p>Pár č. 1: partnerský pár, muž vdovec (58 let), žena rozvedená (53 let), délka vztahu 7 let, střídavě sdílejí vlastní oddělené domácnosti.</p>	
MUŽ	ŽENA
NAŠE KOMUNIKACE S PARTNEREM... je živá, věcná a kolikrát i rozsáhlá	NAŠE KOMUNIKACE S PARTNEREM... je nedokonalá
NEJVĚTŠÍ ÚSKALÍ V NAŠÍ KOMUNIKACI je nepochopení tématu toho druhého, resp. nechut' doposlechnout druhého až do konce.	NEJVĚTŠÍ ÚSKALÍ V NAŠÍ KOMUNIKACI... neschopnost partnera chtít pochopit, co mu sděluji
KE KONFLIKTU MEZI NÁMI NEJČASTĚJI DOCHÁZÍ... kvůli maličkostem	KE KONFLIKTU MEZI NÁMI NEJČASTĚJI DOCHÁZÍ... kvůli malichernostem
JÁ PŘI KONFLIKTECH OBVYKLE... trvám na svém	JÁ PŘI KONFLIKTECH OBVYKLE... argumentuji, snažím se obhájit svoje stanovisko
PARTNER PŘI KONFLIKTECH OBVYKLE... trvá na svém	PARTNER PŘI KONFLIKTECH OBVYKLE... opakuje pořád totéž
NAŠE KONFLIKTY ZPRAVIDLA KONČÍ... smírem	NAŠE KONFLIKTY ZPRAVIDLA KONČÍ... když dojde k závěru, že je to ztráta energie a snažím se přestat dohadovat (což mi moc nejde)
NAŠE KOMUNIKACE V SOUKROMÍ... někdy vážne, zpravidla kvůli pracovnímu přetížení	NAŠE KOMUNIKACE V SOUKROMÍ... je dobrá, pokud máme neodporující si názory
PARTNER VE SPOLEČNOSTI OBVYKLE... hovoří zpravidla více	PARTNER VE SPOLEČNOSTI OBVYKLE... hodně komunikuje

JÁ VE SPOLEČNOSTI OBVYKLE... hovořím a bavím ostatní	JÁ VE SPOLEČNOSTI OBVYKLE... nemlčím
SE SVÝMI PŘÁTELI ZPRAVIDLA HOVOŘÍME... o všem možném, zejména o dětech, trávení volného času, kultuře atp.	SE SVÝMI PŘÁTELI ZPRAVIDLA HOVOŘÍME... o svých zážitcích
KOMUNIKACE S MÝM PŘEDCHOZÍM PARTNEREM... byla trochu omezena, nebylo možné rozvíjet různá témata.	KOMUNIKACE S MÝM PŘEDCHOZÍM PARTNEREM... byla lepší
KDYŽ SE S PARTNEREM ROZHODUJEME JAK STRÁVIT VEČER... tak se o tom otevřeně poradíme	KDYŽ SE S PARTNEREM ROZHODUJEME JAK STRÁVIT VEČER... nemáme-li předem něco naplánováno, skončíme u televize, případně on u televize a já u knížky
S PARTNEREM SI NEJLÉPE POPOVÍDÁM... o výletech, dětech, přátelích ostatně o všem co nás zajímá a baví, ev. trápí.	S PARTNEREM SI NEJLÉPE POPOVÍDÁM..., když máme nějaké nové zážitky nebo když se jdeme projít...
NA NAŠÍ KOMUNIKACI BYCH ZMĚNIL... bych neměnil, je naprosto dokonalá a bez ní si již život nedovedu představit.	NA NAŠÍ KOMUNIKACI BYCH ZMĚNILA..., kdybych mohla, rozšířila bych okruhy komunikace

Pár č 2: manželský pár, muž 33 let, žena 27 let, délka vztahu 3 roky (manželství 1 rok), společné soužití téměř 3 roky	
MUŽ	ŽENA
NAŠE KOMUNIKACE S PARTNEREM... je podle mě velice dobrá, otevřená a upřímná.	NAŠE KOMUNIKACE S PARTNEREM... je fajn, otevřená, jen je občas bouřlivá
NEJVĚTŠÍ ÚSKALÍ V NAŠÍ KOMUNIKACI... vidím často v tom, že si „hrajeme“ na hru „hádej, co si myslím“, ale to je podle mě obvyklý problém komunikace.	NEJVĚTŠÍ ÚSKALÍ V NAŠÍ KOMUNIKACI... mé neustálé „okecávání“
KE KONFLIKTU MEZI NÁMI NEJČASTĚJI DOCHÁZÍ... v podstatě kvůli maličkostem jako např. zapomínání zhasnutí v místnostech během toho, kdy nejsme doma nebo válení se oblečení na místech, kde by neměli být.	KE KONFLIKTU MEZI NÁMI NEJČASTĚJI DOCHÁZÍ... kvůli úplným prkotinám
JÁ PŘI KONFLIKTECH OBVYKLE... řeším to, aby se to příště neopakovalo, tj. určité nápravné opatření. Snažím se vysvětlit, proč se mi to a to nelíbí a jaké to má důsledky.	JÁ PŘI KONFLIKTECH OBVYKLE... jsem výbušná a vytahuju, co se dá...
PARTNER PŘI KONFLIKTECH OBVYKLE... vyšiluje, je hodně cholerický a snaží se vše okřávat víc než by přiznala jakoukoliv chybu.	PARTNER PŘI KONFLIKTECH OBVYKLE... stahuje se do sebe
NAŠE KONFLIKTY ZPRAVIDLA KONČÍ... ano končí ☺ zpravidla uvědoměním si, že jde vlastně o maličkosti a že nemá smysl si kazit večer/den/víkend.	NAŠE KONFLIKTY ZPRAVIDLA KONČÍ... usmířením

<p>NAŠE KOMUNIKACE V SOUKROMÍ... je mnohem lepší než ve společnosti, protože já rád řeším problémy v soukromí, nikoliv na veřejnosti.</p>	<p>NAŠE KOMUNIKACE V SOUKROMÍ... obvykle velice dobře funguje</p>
<p>PARTNER VE SPOLEČNOSTI OBVYKLE... rád řeší věci, které podle mě patří do soukromého života. Hlavně když se napije, tak si tzv. nevidí do pusy a vykecá i to, co bych rád zatím nechal v tajnosti.</p>	<p>PARTNER VE SPOLEČNOSTI OBVYKLE... nevytahuje soukromé věci a je výborný společník</p>
<p>JÁ VE SPOLEČNOSTI OBVYKLE... působím jako vtipný člověk ☺</p>	<p>JÁ VE SPOLEČNOSTI OBVYKLE... hýřím „vtipem“ a nevidím si do pusy</p>
<p>SE SVÝMI PŘÁTELI ZPRAVIDLA HOVOŘÍME... o dovolené, o bydlení, o jídle.</p>	<p>SE SVÝMI PŘÁTELI ZPRAVIDLA HOVOŘÍME... o starých zlatých dobrých časech</p>
<p>KOMUNIKACE S MÝM PŘEDCHOZÍM PARTNEREM... byla mnohem horší. Já jsem takový „introvert“ v komunikaci a současná partnerka mě „nutí“ komunikovat i o nepříjemných věcech, což jsem dříve nedělal a zcela si uvědomuji, že je to právě to, co vztah bortí.</p>	<p>KOMUNIKACE S MÝM PŘEDCHOZÍM PARTNEREM... byla nepříliš intelektuální</p>
<p>KDYŽ SE S PARTNEREM ROZHODUJEME JAK STRÁVIT VEČER... tak si sedneme (nebo si napíšeme) a spolu se domluvíme, co bychom rádi dělali spolu nebo s přáteli.</p>	<p>KDYŽ SE S PARTNEREM ROZHODUJEME JAK STRÁVIT VEČER... navrhne každý pár nápadů a pak společně vybereme ten nejlepší</p>
<p>S PARTNEREM SI NEJLÉPE POPOVÍDÁM... o jídle ☺ a na téma rodina.</p>	<p>S PARTNEREM SI NEJLÉPE POPOVÍDÁM... u skleničky dobrého vína</p>

NA NAŠÍ KOMUNIKACI BYCH ZMĚNIL... to, že bych nic neměnil.	NA NAŠÍ KOMUNIKACI BYCH ZMĚNILA... raději nic... kdo chce víc, nemá nic ;-)
---	---

Pár č. 3: partnerský pár, muž 26 let, žena 25 let, délka vztahu 7 let, společné soužití téměř 7 let.	
MUŽ	ŽENA
NAŠE KOMUNIKACE S PARTNEREM... je dobrá. Rozumíme si.	NAŠE KOMUNIKACE S PARTNEREM... je podle mého názoru nadprůměrná. S žádnou ze svých kamarádek si nerozumím a nepovídám tak dobře, jako se svým partnerem. Je komunikativní a zábavný.
NEJVĚTŠÍ ÚSKALÍ V NAŠÍ KOMUNIKACI... je alkohol.	NEJVĚTŠÍ ÚSKALÍ V NAŠÍ KOMUNIKACI... je, že někdy nedávám najevo své pocity přímo a čekám, až je partner vyčte z mého chování, nebo se prostě dovtípí, což se obvykle nestane a tak přitvrzuji, až se stejně musím vyjádřit otevřeně, ale za bizarních okolností a často v době, kdy už se situace nedá tak dobře řešit.
KE KONFLIKTU MEZI NÁMI NEJČASTĚJI DOCHÁZÍ..., když jsme ve společnosti a opilí. Jízlivé poznámky si s alkoholem moc nerozumí.	KE KONFLIKTU MEZI NÁMI NEJČASTĚJI DOCHÁZÍ... v důsledku nedorozumění a vlivem alkoholu. Já často do partnera „ryju“ a on to snáší obdivuhodně dobře. Je to míněno v legraci a on to tak bere. Vlivem alkoholu se nejspíš stávám méně taktní a on mé narážky zase začne brát vážně.

<p>JÁ jsem PŘI KONFLIKTECH OBVYKLE... nejprve v klidu, pak (podle nálady a povahy konfliktu) buď vybuchnu, nebo odejdu. Případně, když jsem dle mého soudu při smyslech a v právu, zrcadlím chování partnera, aby si uvědomil, co dělá. Snažím se argumentovat.</p>	<p>JÁ PŘI KONFLIKTECH OBVYKLE... nejsem asi moc citlivá. Nejdřív se snažím vyhrát argumentací (protože mám samozřejmě vždycky pravdu a mnoho důkazů jak jí doložit), ale občas zajdu moc daleko a partnerovi nějak ublížím. Samotné se mě konflikty moc emocionálně nedotýkají, je to spíš taková hra, ale když vidím, že jsem partnera zranila, ztratí hádka svůj původní smysl a přejde ve vysvětlování, že jsem to tak nemyslela.</p>
<p>PARTNER PŘI KONFLIKTECH OBVYKLE... útočí na má slabá místa.</p>	<p>PARTNER PŘI KONFLIKTECH OBVYKLE... utíká (do svého pokoje, domů apod.). Nejspíš se tak snaží předejít působením vlastních emocí.</p>
<p>NAŠE KONFLIKTY ZPRAVIDLA KONČÍ... usmířením. Za střízlivá si to vysvětlíme.</p>	<p>NAŠE KONFLIKTY ZPRAVIDLA KONČÍ... tím, že mě to přestane bavit a snažím se usmířit. Jsem velice rychle splachovací a za minutu nevím, že jsme se hádali, ale partnerovi to tak rychle nejde.</p>

<p>NAŠE KOMUNIKACE V SOUKROMÍ... je nejčastěji o politice či společnosti (cpu do partnerky vše, co jsem se dozvěděl v televizi, v novinách či na internetu a obohatím to mými moudrými komentáři) nebo je to drbárna našich známých (nejčastější téma ☺)</p>	<p>NAŠE KOMUNIKACE V SOUKROMÍ... se různí podle toho, jestli jsme doma nebo venku. Pokud jsme doma, já obvykle mluvím a přítel mě někdy poslouchá a někdy taky ne. Venku (na procházce nebo v hospodě) se poměr našich projevů vyrovnává. Co se týče příjmu na přítelově straně, zvláště za chůze je to podobné jako doma, někdy se stane, že když očekávám reakci, přizná, že mě zrovna už delší dobu neposlouchal. Ne, že já bych ho vnímala pořád, ale většinou dokážu zúčastněně reagovat, přestože vůbec nevím, o čem zrovna mluvil.</p>
<p>PARTNER VE SPOLEČNOSTI OBVYKLE... vypráví. A pokud společnost moc nezná, tak spíše poslouchá.</p>	<p>PARTNER VE SPOLEČNOSTI OBVYKLE... obstarává velkou část komunikace. Díky svojí přirozené zvědavosti má široký rozhled a k jakémukoli tématu má co říct. Ve společnosti se tak nejen účastní, ale také podněcuje diskuse. Navíc má tendence povzbuzovat okolí k větší aktivitě, co se zábavy týče.</p>
<p>JÁ VE SPOLEČNOSTI OBVYKLE... vtipkuji a hecuji zábavu.</p>	<p>JÁ VE SPOLEČNOSTI OBVYKLE... jsem aktivní, pokud se jedná o osoby, které znám. Jsem poměrně otevřená a nedělá mi problém bavit se o čemkoli. Když jsem ale ve společnosti, kde se necítím moc doma, držím se spíš v pozadí.</p>

<p>SE SVÝMI PŘÁTELI ZPRAVIDLA HOVOŘÍME... o politice, vyprávíme historky, hrajeme společenské hry.</p>	<p>SE SVÝMI PŘÁTELI ZPRAVIDLA HOVOŘÍME... pořád. Naší interakci prakticky neustále vyplňuje hovor. Většina mých kamarádek má pocit, že pokud se nemluví, je něco špatně. Obsahem hovoru jsou obvykle buď klepy anebo problémy (jejich vlastní nebo známých). Ode mě pak očekávají názor nebo radu. O širších společenských tématech diskutujeme méně často, protože se o ně moje kamarádky samy moc nezajímají. Já jsem v tomhle směru hodně ovlivněná partnerem. Pokud si chci o něčem takovém popovídat s kamarádkami, nejdřív je s tím musím blíž obeznámit.</p>
<p>KOMUNIKACE S MÝM PŘEDCHOZÍM PARTNEREM... nebyla žádná. Neměl jsem předchozího partnera.</p>	<p>KOMUNIKACE S MÝM PŘEDCHOZÍM PARTNEREM... nebyla.</p>
<p>KDYŽ SE ROZHODUJEME JAK STRÁVIT VEČER..., tak rozhodování trvá asi 10 sekund. První návrh je obvykle přijat, případně odmítnut a ihned přijat druhý. Dlouho o tom nepřemýšlíme.</p>	<p>KDYŽ SE ROZHODUJEME JAK STRÁVIT VEČER... obvykle řeknu „tak co s načatým večerem?“, což partnera rozčílí, protože tuhle frázi nesnáší. Navíc to cítí tak, že mi musí vymýšlet zábavu. Já ale obvykle mám v hlavě několik návrhů, ale nejdřív chci, aby se vyjádřil on. Naše návrhy se obvykle shodují, takže po úvodní fázi to jde rychle.</p>

<p>S PARTNEREM SI NEJLÉPE POPOVÍDÁM... v hospodě u piva.</p>	<p>S PARTNEREM SI NEJLÉPE POPOVÍDÁM... když spolu jdeme do hospody na pivo. Člověk je nejspíš odtržený od ostatních podnětů, které má jinak doma a tak zůstává prostor pouze pro komunikaci.</p>
<p>NA NAŠÍ KOMUNIKACI BYCH neZMĚNIL... téměř nic. Partnerka, by ale mohla mluvit více přímo (nenaznačovat) a neodpovídat slovy „mě je to jedno“ (toto platí trochu i pro mě).</p>	<p>NA NAŠÍ KOMUNIKACI BYCH ZMĚNILA... z mojí strany přístup. Občas jednám s partnerem dost neomaleně, on to sice obdivuhodně dobře snáší, ale kdyby tak někdo jednal se mnou, nevydržela bych to ani minutu.</p>

<p>Pár č. 4: partnerský pár, muž 23, žena 24, dlouholetí přátelé, délka vztahu cca 3 roky (přerušeni několika rozchody), společné soužití v minulosti během vztahu, v současnosti ne.</p>	
MUŽ	ŽENA
<p>NAŠE KOMUNIKACE S PARTNEREM... není zcela bezproblémová.</p>	<p>NAŠE KOMUNIKACE S PARTNEREM... je někdy konstruktivní, ale někdy dost náročná</p>
<p>NEJVĚTŠÍ ÚSKALÍ V NAŠÍ KOMUNIKACI... je komunikace sama.</p>	<p>NEJVĚTŠÍ ÚSKALÍ V NAŠÍ KOMUNIKACI... je to, že občas hůř chápeme, co ten druhý chce říct, a někdy neřekneme přesně to, co cítíme nebo chceme, abychom tomu druhému neublížili nebo ho neovlivnili.</p>
<p>KE KONFLIKTU MEZI NÁMI NEJČASTĚJI DOCHÁZÍ... při řešení tématu trávení volného času.</p>	<p>KE KONFLIKTU MEZI NÁMI NEJČASTĚJI DOCHÁZÍ... večer, když jsme unavení.</p>
<p>JÁ PŘI KONFLIKTECH OBVYKLE... ustupuji vzad.</p>	<p>JÁ PŘI KONFLIKTECH OBVYKLE... mám strach, co způsobí.</p>
<p>PARTNER PŘI KONFLIKTECH OBVYKLE... postupuje vpřed.</p>	<p>PARTNER PŘI KONFLIKTECH OBVYKLE... hledá cestu jak ho co nejdříve ukončit, i bez nalezení kompromisu</p>
<p>NAŠE KONFLIKTY ZPRAVIDLA KONČÍ... vítězstvím jednoho a konstatováním, že by bylo nejlépe se rozejít.</p>	<p>NAŠE KONFLIKTY ZPRAVIDLA KONČÍ... smírem, neumím se uklidnit bez nějakého závěru.</p>
<p>NAŠE KOMUNIKACE V SOUKROMÍ... je rámcově stejná jako na veřejnosti.</p>	<p>NAŠE KOMUNIKACE V SOUKROMÍ... probíhá lépe než na veřejnosti.</p>

PARTNER VE SPOLEČNOSTI OBVYKLE... moudře hovoří.	PARTNER VE SPOLEČNOSTI OBVYKLE... mluví se všemi ostatními.
JÁ VE SPOLEČNOSTI OBVYKLE... méně moudře hovořím.	JÁ VE SPOLEČNOSTI OBVYKLE... mluvím se všemi ostatními.
SE SVÝMI PŘÁTELI ZPRAVIDLA HOVOŘÍME... o všem možném, záleží na složení společnosti.	SE SVÝMI PŘÁTELI ZPRAVIDLA HOVOŘÍME... o běžných věcech, asi spíše jen já o našem vztahu.
KOMUNIKACE S MÝM PŘEDCHOZÍM PARTNEREM... byla zcela odlišná.	KOMUNIKACE S MÝM PŘEDCHOZÍM PARTNEREM – neměla jsem srovnatelný vztah.
KDYŽ SE S PARTNEREM ROZHODUJEME JAK STRÁVIT VEČER..., musí jeden z nás rázně určit.	KDYŽ SE S PARTNEREM ROZHODUJEME JAK STRÁVIT VEČER..., snažíme se splnit přání toho druhého.
S PARTNEREM SI NEJLÉPE POPOVÍDÁM... o problémech.	S PARTNEREM SI NEJLÉPE POPOVÍDÁM..., když je dostatek času a pravděpodobnost, že nás nikdo nebude rušit.
NA NAŠÍ KOMUNIKACI BYCH nic neměnil.	NA NAŠÍ KOMUNIKACI BYCH ZMĚNILA... naši prchlivost, unáhlenost.

Pár č. 5: partnerský pár, muž 24 let, žena 24 let, délka vztahu 2,5 roku, společné soužití 1,5 roku.	
MUŽ	ŽENA
NAŠE KOMUNIKACE S PARTNEREM... většinou funguje.	NAŠE KOMUNIKACE S PARTNEREM... je na poměrně dobré úrovni.
NEJVĚTŠÍ ÚSKALÍ V NAŠÍ KOMUNIKACI... nastává při nedorozumění.	NEJVĚTŠÍ ÚSKALÍ V NAŠÍ KOMUNIKACI... je, že víc mluvím než partner a dožaduji se odpovědí v nevhodnou chvíli.
KE KONFLIKTU MEZI NÁMI NEJČASTĚJI DOCHÁZÍ... při řešení blbostí.	KE KONFLIKTU MEZI NÁMI NEJČASTĚJI DOCHÁZÍ... když jsme psychicky „slabší“ – máme hlad, jsme nevyspalí, unavení nebo i opilí ☺
JÁ PŘI KONFLIKTECH OBVYKLE... opakuju svojí pravdu.	JÁ PŘI KONFLIKTECH OBVYKLE... zvyšuji hlas, zejména když hájím své zájmy a názory. Výjimečně mlčím, když nechci ublížit slovem...
PARTNER PŘI KONFLIKTECH OBVYKLE... opakuje svojí pravdu.	PARTNER PŘI KONFLIKTECH OBVYKLE... nenechá si nic vysvětlit. Když konflikt přeroste určitou míru, silně zvyšuje hlas, uráží se, dočasně přestává komunikovat.
NAŠE KONFLIKTY ZPRAVIDLA KONČÍ... usmířením nebo sexem.	NAŠE KONFLIKTY ZPRAVIDLA KONČÍ... dost často si každý myslí to své, někdy se oba urazíme, ale netrvá to dlouho. Nakonec se oba omluvíme a uděláme si z toho srandu.

NAŠE KOMUNIKACE V SOUKROMÍ... funguje.	NAŠE KOMUNIKACE V SOUKROMÍ... je nenucená, skromná (neprobíráme úplně vše nahlas). V zásadních otázkách se většinou shodneme.
PARTNER VE SPOLEČNOSTI OBVYKLE... je ovlivněná společností.	PARTNER VE SPOLEČNOSTI OBVYKLE... stará se o zábavu. Pokud má dobrou náladu, je vyhledávaným společníkem. Občas vypráví historky ze soukromí, ale jen ty, které nikoho moc nepobuřují.
JÁ VE SPOLEČNOSTI OBVYKLE... se chovám reprezentativně.	JÁ VE SPOLEČNOSTI OBVYKLE... pokud nejde o neznámou společnost, rychle se zapojím do debaty. Občas si dělám srandu na úkor sebe i partnera, což ne vždy přítel dobře snáší.
SE SVÝMI PŘÁTELI ZPRAVIDLA HOVOŘÍME... o běžných věcech, událostech a problémech.	SE SVÝMI PŘÁTELI ZPRAVIDLA HOVOŘÍME... na rovinu. Snažíme se rozlišovat, kdy je vhodné použít více taktu a naopak, kdy si můžeme dovolit více...
KOMUNIKACE S MÝM PŘEDCHOZÍM PARTNEREM... byla na nižší úrovni.	KOMUNIKACE S MÝM PŘEDCHOZÍM PARTNEREM... byla jedním z důvodů rozchodu... Komunikovat musejí chtít oba. V komunikaci chyběla upřímnost a důvěra.
KDYŽ SE S PARTNEREM ROZHODUJEME JAK STRÁVIT VEČER... je většinou na mě, abych vymyslel a prosadil program.	KDYŽ SE S PARTNEREM ROZHODUJEME JAK STRÁVIT VEČER... prostě se sebe zeptáme, co bychom chtěli dělat a vyjdeme si vstříc. Pokud se neshodneme na stejné představě stráveného večera, nedělá nám problém nechat toho druhého dělat, to co chce (v mezích).

<p>S PARTNEREM SI NEJLÉPE POPOVÍDÁM... před usnutím v posteli.</p>	<p>S PARTNEREM SI NEJLÉPE POPOVÍDÁM... když na to má náladu. Před spaním.</p>
<p>NA NAŠÍ KOMUNIKACI BYCH ZMĚNIL... způsob řešení konfliktů.</p>	<p>NA NAŠÍ KOMUNIKACI BYCH ZMĚNILA... chtěla bych, abychom konflikty řešili více věcně, bez přehnaných emocí.</p>

Pár č. 6: partnerský pár, muž 30 let, žena 26 let, dlouholetí přátelé, délka vztahu 1,5 roku, společné soužití 1,5 roku.	
MUŽ	ŽENA
NAŠE KOMUNIKACE S PARTNEREM... dobrá	NAŠE KOMUNIKACE S PARTNEREM... je dobrá
NEJVĚTŠÍ ÚSKALÍ V NAŠÍ KOMUNIKACI... není	NEJVĚTŠÍ ÚSKALÍ V NAŠÍ KOMUNIKACI... máme neustále stejná témata
KE KONFLIKTU MEZI NÁMI NEJČASTĚJI DOCHÁZÍ... kvůli blbostem	KE KONFLIKTU MEZI NÁMI NEJČASTĚJI DOCHÁZÍ ...kvůli malichernostem
JÁ PŘI KONFLIKTECH OBVYKLE... mlčím	JÁ PŘI KONFLIKTECH OBVYKLE... křičím
PARTNER PŘI KONFLIKTECH OBVYKLE... křičí	PARTNER PŘI KONFLIKTECH OBVYKLE... povídá to samé dokola
NAŠE KONFLIKTY ZPRAVIDLA KONČÍ... rychle	NAŠE KONFLIKTY ZPRAVIDLA KONČÍ... za chvíli
NAŠE KOMUNIKACE V SOUKROMÍ... dobrá	NAŠE KOMUNIKACE V SOUKROMÍ... dobrá
PARTNER VE SPOLEČNOSTI OBVYKLE... povídá	PARTNER VE SPOLEČNOSTI OBVYKLE... mluví, ale jen se svými kamarády
JÁ VE SPOLEČNOSTI OBVYKLE... mlčím	JÁ VE SPOLEČNOSTI OBVYKLE... mluvím
SE SVÝMI PŘÁTELI ZPRAVIDLA HOVOŘÍME... o technice	SE SVÝMI PŘÁTELI ZPRAVIDLA HOVOŘÍME... s holkama o partnerských vztazích
KOMUNIKACE S MÝM PŘEDCHOZÍM PARTNEREM... dobrá	KOMUNIKACE S MÝM PŘEDCHOZÍM PARTNEREM... byla jiná

KDYŽ SE S PARTNEREM ROZHODUJEME JAK STRÁVIT VEČER... volí přítelkyně	KDYŽ SE S PARTNEREM ROZHODUJEME JAK STRÁVIT VEČER... většinou se shodneme
S PARTNEREM SI NEJLÉPE POPOVÍDÁM... o všem	S PARTNEREM SI NEJLÉPE POPOVÍDÁM... o psovi, ale můžu s ním rozebrat své problémy
NA NAŠÍ KOMUNIKACI BYCH ZMĚNIL... nic	NA NAŠÍ KOMUNIKACI BYCH ZMĚNILA..., aby mě více poslouchal